

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
İSLÂM MEZHEPLERİ TARİHİ BİLİM DALI

**M. M. FUTEYYİH'İN *NECD EL-İHVAN FIRKASI VEYA BUGÜNKÜ
VEHHABİLİK* İSİMLİ ESERİ IŞIĞINDA NECD İHVANI
TEŞKİLATI VE SON SUÛD DEVLETİNİN KURULUŞU**

Yüksek Lisans Tezi

Osman DEMİRCİ

İSTANBUL - 2013

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
İSLÂM MEZHEPLERİ TARİHİ BİLİM DALI

**M. M. FUTEYYİH'İN *NECD EL-İHVAN FIRKASI VEYA BUGÜNKÜ
VEHHABİLİK* İSİMLİ ESERİ IŞIĞINDA NECD İHVANI
TEŞKİLATI VE SON SUÛD DEVLETİNİN KURULUŞU**

Yüksek Lisans Tezi

OSMAN DEMİRCİ

Tez Danışmanı: PROF. DR. MEHMET ALİ BÜYÜKKARA

İSTANBUL - 2013

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

TEZ ONAY BELGESİ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ Anabilim Dalı İSLAM MEZHEPLERİ TARİHİ Bilim Dalı TEZLİ YÜKSEK LİSANS öğrencisi OSMAN DEMİRCİ'nin M.M. FUTEYYİH'İN NECD EL-İHVAN FIRKASI VEYA BUGÜNKÜ VEHHABİLİK İSİMLİ ESERİ İŞİĞİNDA NECD İHVANİ TEŞKİLATI VE SON SUUD DEVLETİNİN KURULUŞU adlı tez çalışması, Enstitümüz Yönetim Kurulunun 22.05.2013 tarih ve 2013-17/33 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

04.06.2013

Tez Savunma Tarihi 05.06.2013

Öğretim Üyesi Adı Soyadı

1. Tez Danışmanı	Prof. Dr. MEHMET ALİ BÜYÜKKARA	İmza
2. Jüri Üyesi	Prof. Dr. MAZLUM UYAR	
3. Jüri Üyesi	Prof. Dr. ZİYA YILMAZER	

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

M. M. FUTEYYİH'İN NECD EL-İHVAN FIRKASI VEYA BUGÜNKÜ VEHHABİLİK İSİMLİ ESERİ IŞIĞINDA NECD İHVANI TEŞKİLATI VE SON SUÛD DEVLETİNİN KURULUŞU

Osman DEMİRCİ

Marmara Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

İslâm Mezhepleri Tarihi Bölümü

Bu çalışmamızda, Abdülaziz b. Abdurrahman tarafından oluşturulan Necd İhvan Fırkası ve bu fırkanın da katkılarıyla gerçekleşen Suûdi Arabistan Devleti'nin kuruluşu incelenmiştir. Çalışmamızın giriş bölümünde, Necd bölgesinin coğrafyası, iklimi ve tarihi arka planı ele alınmıştır. Ardından birinci bölümde, M. M. Futeyyih'in "Necd el-İhvan Fırkası veya Bugünkü Vehhabilik" isimli Osmanlıca eseri yeni harflerimize çevrilmiştir. İkinci bölümde ise, bu eser ışığında İhvan Fırkası ve Suûdi Arabistan Devleti'nin kuruluşu anlatılmıştır. Bu anlatımda ise, İhvan Fırkası'nın kuruluşuna giden süreç, kuruluşu ve yönetim birimleri ele alınmıştır. Arkasından, fırkanın sosyal, siyasi, dini ve askeri yapısına yer verilmiştir. Son olarak; devletin kurulmasını sağlayan Suûdî fetihler ve bu fetihlerde İhvan Fırkası'nın fonksiyonu anlatılmış ve çalışma İhvan Fırkası'nın isyan ve yıkılışı anlatılarak tamamlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Abdülaziz b. Abdurrahman, İbn Suûd, Necd, İhvan Fırkası, Suûdi Arabistan, Vehhabilik, Vehhabiyye, Futeyyih el-Medeni.*

ABSTRACT

MASTER THESIS

THE ORGANISATION OF THE IKHWAN OF NAJD AND THE ESTABLISHMENT OF THE LAST SAUDI STATE IN THE LIGHT OF THE WORK OF M. M. FUTAYYIH ENTITLED *NAJD AL-IKHWAN FIRKASI VEYA BUGÜNKÜ VEHHABİLİK*

Osman DEMİRCİ

Marmara Üniversitesi

The Institute of Social Science

Department History of Islamic Sects

Mainly in this thesis, Najd al-Ikhwan Movement which was the military power behind Abdulaziz b. Abdurrahman, the founder of the Saudi Arabia, is analyzed. In the introductory chapter; geography, climate and historical background of Najd region are briefly outlined. In the first chapter, the Ottoman-Turkish booklet of M. M. Futayyih entitled "Najd al-Ikhwan Fırkası veya Bugünkü Vehhabilik" is latinized. This work is a first-hand source for the early stage of al-Ikhwan. In the second chapter, in the light of this work, al-Ikhwan Movement and its role during the process of the establishment of Saudi Arabia are examined. Furthermore, the process that went to the foundation of al-Ikhwan Movement, its members and hijra locations where they lived, its management and administrative units are other significant subjects discussed in the thesis. This information enables us to understand the social, political, religious and military character of the movement. Subsequent to this, Saudi conquests, its results and, finally, the revolt of al-Ikhwan and its disbandment by the Saudi government are studied.

Keywords: *Abdülaziz b. Abdurrahman, İbn Saud, Najd, Ikhwan Movement, Saudi Arabia, Wahhabism, Wahhabiyya, Futayyih al-Madani.*

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
İÇİNDEKİLER	iii
ÖNSÖZ	vi
KISALTMALAR.....	viii

GİRİŞ

NECD BÖLGESİ

1. - COĞRAFYA VE İKLİM.....	1
2. - NECD BÖLGESİ TARİHİ ARKA PLAN	2
2.1. - İslâmiyet Öncesi.....	2
2.2. - İslâmiyet Sonrası.....	2
2.3. - Dir'iye İttifakı	4
3. - I. SUÛD DEVLETİ (1744-1818)	5
4. - II. SUÛD DEVLETİ (1824-1891)	8

BİRİNCİ BÖLÜM

NECD EL-İHVAN FIRKASI veya BUGÜNKÜ VEHHÂBİLİK İSİMLİ RİSALENİN YENİ HARFLERİMİZE ÇEVİRİLMESİ

1. - MÜELLİF ve ESER HAKKINDA MALUMAT	11
2. - ESERİN YENİ HARFLERİMİZE ÇEVİRİLMESİ.....	14
Mündericât [<i>İçindekiler</i>].....	15
Mukaddime	16
Necd Mukâta‘ası.....	25
Âlü'r-Reşîd - Âlü's-Suûd	28
Teşkilât-ı İdâriyye	43
Kuvvâ-yi ‘Umûmiyye Teşkilâtı.....	45
Hâtime	49

İKİNCİ BÖLÜM

İHVAN FIRKASI ve BUGÜNKÜ SUÛDİ ARABİSTAN'IN KURULUŞU

1. - İHVAN FIRKASI ÖNCESİ TARİHİ SÜREÇ	54
1.1. - Riyad'ın Fethi ve İlk Fetihler.....	55
1.2. - İhvan Fırkası'nın Kuruluş Sebepleri.....	58
1.3. - İlk İhvan Yerleşim Yerlerinin Oluşumu	59
2. - İHVAN'IN TEŞKİLAT YAPISI.....	61
2.1. - Yönetim Birimleri	62
2.1.1. - Meclis-i Şûrâ	62
2.1.2. - Beytü'l-Mâl	62
2.1.3. - Gazve Teşkilatı.....	62
2.2. - Yönetim Görevlileri	63
2.2.1. - İmam.....	63
2.2.2. - Vekiller	63
2.2.3. - Emirler	64
2.2.4. - Hâkimler	64
2.2.5. - Beytü'l-Mâl Memuru	64
2.2.6. - Jandarma ve Posta Memurları	64
2.2.7. - Mutavvî.....	64
2.2.8. - Tilmiz	65
3. - HİCRELERDE SOSYAL HAYAT	65
3.1. - Hicrelerin Sayı ve Nüfusları.....	65
3.2. - Hicrelerin Yapısı ve Gündelik Hayat.....	66
3.3. - Kılık Kıyafet.....	67
3.4. - Hicrede Kadın	68
4. - DİNİ ZİHNİYET	68
4.1. - İhvan Öncesi Dini Zihniyet.....	69
4.2. - İhvan Sonrası Dini Zihniyet	70
5. - ASKERİ ZİHNİYET ve ASKERİ TEŞKİLAT	76
5.1. - İhvan'ın Katıldığı Suûdî Fetihleri.....	78
5.1.1. - İlk Hail Kuşatması	78

5.1.2. - Hurme Savunması ve Turabe Baskını	79
5.1.3. - Hail ve Necd'in Tamamının Fethi	81
5.1.4. - Taif'in Fethi	83
5.1.5. - Mekke'nin Fethi	86
5.1.6. - Medine'nin Fethi	88
5.1.7. - Cidde'nin Fethi	90
6. - HİCAZ'IN FETHİ SONRASI GELİŞEN OLAYLAR	91
6.1. - Hicaz'da Yapılan Islahatlar	91
6.2. - Mekke Kongresi	92
6.3. - Mahmil Hadisesi	92
7. - İHVAN İSYANI VE İHVAN'IN SONU	93
7.1. - Ertaviyye Toplantısı	94
7.2. - Riyad Toplantısı	96
7.3. - Genel İçtima	98
7.4. - İhvan'la İlk Karşılaşma: Sebîle Savaşı	99
7.5. - İkinci İsyan ve İhvan'ın Sonu	100
SONUÇ	104
EK 1: ÖRNEK RİSALE SAYFALARI	108
KAYNAKÇA	111

ÖNSÖZ

Suûd ailesi ile Muhammed b. Abdulvehhâb ve onun öğretilerinden meydana gelen Vehhâbilik akımının 1744 yılında Diriyye ittifakıyla başlayan birliktelikleri, İslâm tarihinde Arap yarımadasında ve özellikle Necd bölgesinde önemli bir rol oynamıştır. Suûd ailesinin siyasi ve İbn Abdulvehhâb ailesinin de dini desteğiyle oluşan bu birliktelik sonucunda, sırasıyla I. ve II. Suûd Devletleri kurulmuş ve daha sonra bunlar çeşitli nedenlerle yıkılmıştır. II. Suûd Devleti'nin yıkılmasıyla Suûd ailesi, Necd bölgesinden sürülerek Kuveyt'e yerleşmiş ve burada sürgün hayatı yaşamaya başlamışlardır.

Bu sürgün hayatı, gençlik dönemine gelindiğinde bu durumu bir türlü kabullenemeyen aile büyüğü Abdülaziz b. Abdurrahman'ın ortaya çıkmasıyla son bulmuştur. Abdülaziz b. Abdurrahman, ailesini sürgün hayatından kurtararak, zamanında dedelerinin sahip olduğu toprakları tekrar elde etmek için yola çıkmış ve sonucunda başkent Riyad'ı geri alarak III. ve son Suûd Devletini kurmayı başarmıştır. Abdülaziz b. Abdurrahman'ın bu mücadelesinde en önemli gücü, tıpkı dedelerinin zamanında olduğu gibi, Vehhâbilik akımı etrafında toplanan bedeviler olmuştur. Ancak Abdülaziz b. Abdurrahman, atalarından farklı olarak Necd'de yaşayan göçebe bedevileri, Vehhâbi bir eğitime tâbî tutarak, İhvan adı altında yerleşik hayata geçirmiştir. Yerleşik hayata geçirdiği bu insanlardan, kendisine bağlı büyük bir askeri güç oluşturan İbn Suûd, bu gücün yardımıyla siyasi amaçlarına ulaşmıştır.

Biz de bu çalışmamızda, Abdülaziz b. Abdurrahman'ın son Suûd Devleti'nin kuruluşuna giden yolunu ve bu yolda en büyük yardımcısı olan İhvan Fırkası'nı, M. M. Futeyyih'in risalesi ışığında ortaya koymaya çalıştık. Arapça ve İngilizce yazılmış birçok eserde Arapça aslından, Türkçe yazılmış birçok eserde ise Osmanlıca tercümesinden alıntılar yapılan bu eser üzerine yaptığımız çalışmanın, ileride bu alanda yapılacak araştırmalara faydalı olmasını ümit ederiz.

Konunun seçiminde, kaynak tespiti ve yazımı sırasında değerli mesailerini bana ayıran ve İslâm Mezhepleri Tarihi alanını daha fazla sevmemi sağlayan danışman hocam Prof. Dr. Mehmet Ali Büyükkara'ya şükranlarımı sunarım. Ayrıca kendileriyle

yaptığımız mülakatlarda bana, özellikle çevirisini yaptığımız eser ve müellifi hakkında çok kıymetli bilgiler veren ve kaynak bulma hususunda yol gösteren Prof. Dr. Zekeriya KURŞUN hocama da ayrıca müteşekkirim. Son olarak derslerinde bulunduğum diğer bütün hocalarıma, bu yaşıma kadar üzerimde çok emeği olan kıymetli babam, annem ve aileme ve kıymetli eşim Büşra DEMİRCİ'ye en içten şükran, sevgi ve saygılarımı sunarım.

Osman DEMİRCİ

İSTANBUL - 2013

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.md.	: Adı geçen madde
a.g.m.	: Adı geçen makale
a.g.t	: Adı geçen tez
a.mlf.	: Aynı müellif
b.	: Bin, İbn
bkz.	: Bakınız
c.c.	: Celle Celâlüh
c.	: Cilt
çev.	: Çeviri
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
ed.	: Editör
Hz.	: Hazreti
İng.	: İngilizce
KSÜİFD	: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
r.a.	: Radiyallâhu anh
r.anh.	: Radiyallâhu anhâ
s.a.v.	: Sallallâhu aleyhi ve sellem
t.y.	: Tarih yok
s.	: Sayfa
vs.	: Vesaire
y.y.	: Yayın yeri yok

GİRİŞ

NECD BÖLGESİ

1. - COĞRAFYA VE İKLİM

Suûdi Arabistan Devleti'nin topraklarına baktığımızda, ülkenin batısında Hicaz ve Asir bölgeleri yer almaktadır. Doğusunda Ahsa Vahası, Katif, Hufuf ve Dehna Çölü bulunur. Güneyde Mürre Kabilesi'nin yaşam alanı olan ve yaşama çok elverişli olmayan Rubu'l-Hâlî Çölü ve kuzeyde ise Nufud Çölü, Cevf ve Sakaka ile Şemmar Kabilesi'nin yaşam alanı Hail bulunmaktadır.¹

Necd bölgesi, işte bu dört bölgenin ortasında ve Arabistan'ın tam merkezinde yer alır.² Diğer bir ifadeyle, Hicaz ile Irak toprakları arasında kalan bölgeye Necd ismi verilmektedir. Bölgenin büyük bir kısmı çöllerle kaplıdır. Ayrıca bölgede, volkanik ve kireçli taşlarla örtülü dağlar ile bu dağların alçaldığı yerlerde meydana gelen geniş vadiler görülür. Bu dağların uzanışı sonucu oluşan ve Basra Körfezi'nden Hicaz ve Kızıl Deniz'e giden doğal ticaret yolu, Necd bölgesinin önemini artıran sayılı unsurlardandır. Necd bölgesinin en önemli şehirleri olan Büreyde, Uneyze, Harc, Eflac ve Suûdilerin anavatanı olan Riyad, bölgenin kalbi kabul edilen Cebel-i Tüveyk bölgesinde bulunmaktadır.³

Necd bölgesinin iklimine baktığımızda ise, bölgede çöl ikliminin hakim olduğu görülür. Bu iklimin etkisiyle, bölgede bulunan geniş vadiler yalnızca ilkbahar mevsiminde yeşermektedir. Sıcak bir iklime sahip Arabistan topraklarında, sıcaklığın en fazla olduğu yer Necd bölgesidir. Sıcaklığın 50 dereceye kadar çıktığı yaz aylarında yağış görülmemekte, kış aylarında ise bölge nadiren yağış almaktadır. En soğuk zamanlarda dahi sıcaklık 10 derecenin altına düşmemektedir.⁴ Doğal akarsuların da bulunmadığı bölgede su ihtiyacı, yer altı kaynakları olan su kuyuları ile karşılanmaktadır. Bölgede sıcaklık sadece kış aylarında, nemsizliğin ve çölün etkisi ile

¹ Zekeriya Kurşun, *Necid ve Ahsa'da Osmanlı Hakimiyeti*, Ankara, 1998, s.1; Hüseyin Hüsnü, *Necd Kıtasının Ahvâli Umûmiyyesi*, İstanbul, 1328, s.10.

² M. Muhammed Futeyyih el-Medenî, *Necd el-İhvan Fırkası veya Bugünkü Vehhâbîlik*, İstanbul, 1343, s.14; Hüseyin Hüsnü, *a.g.e.*, s.9.

³ Mehmet Ali Büyükkara, *İhvandan Cüheyman'a Suûdi Arabistan ve Vehhabilik*, İstanbul, 2010, s.13-14.

⁴ Hüseyin Hüsnü, *Necd Kıtasının Ahvâli Umûmiyyesi*, s.35.

geceleeri düşmekte ve soğuk rüzgarlar görölmektedir. Kendine özgü coğrafi özellikleri ve iklim şartları bulunan Necd bölgesi, bu özellikleriyle tarih boyunca yalnızca göçebe ve yerleşik arap kabilelerin yaşam alanı olarak kalmıştır.⁵

2. - NECD BÖLGESİ TARİHİ ARKA PLAN

2.1. - İslâmiyet Öncesi

Necd bölgesi, en eski göçebe arap kabilelerin yaşadığı bir coğrafyadır. Bu bedevi kabilelerin yanı sıra bölgede, çöllerle çevrili vaha ve vadilerde yaşayan ve yerleşik hayatın görüldüğü az sayıda Arap kabileler de bulunmaktadır. Necd bölgesi, birbirlerine kan bağı ile bağlanmış ailelerden oluşan kabilelerin yaşam alanı olması sebebiyle, İslâm öncesi dönemde bölgenin tamamını idaresi altında bulunduran tek bir siyasi iktidardan veya devlet varlığından söz etmek oldukça zordur. Bunun sebeplerinden biri de, Necd bölgesinin, göçebe bedevi kabilelerin hayvanlarını otlatmak için mera bulma amacıyla yaptığı hareketlerde, kabile alanlarının ihlal edilmesi sebebiyle devamlı anlaşmazlıkların ve çatışmaların hakim olduğu bir bölge olmasıdır.⁶ Bu gibi nedenlerle yönetim, her kabilenin kendi içinde ve kabile reislerinin direktifleriyle sağlanmaktadır. Bu durumun istisnası olarak, bölgede İslâm öncesi dönemde kurulan tek devlet, Yemen'deki Himyerilere bağlı bir şekilde, meskun kabilelerin birleşimiyle, Necd ve Yemâme'de kurulan Kinde Devleti'dir. 480 ile 529 yılları arasında yaşayan bu devletin varlığına İranlılar tarafından son verilmiştir.⁷

2.2. - İslâmiyet Sonrası

Necd kabileleri, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) İslâm dinine davetinin başlamasıyla, O'na gönderdikleri elçiler vasıtasıyla İslâm dinini öğrenmiş ve kabul etmişlerdir.⁸ Ancak Benû Hanife, Benû Esed, Benû Bekr ve Benû Temim gibi bazı

⁵ Necd kıtasının coğrafya ve iklimi: Futeyyih, *Necd el-İhvan Fırkası*, s.14-17; Zekerîya Kurşun, "Necid", *DİA*, C.32, s.491; a.mlf.: *Necid ve Ahse'da Osmanlı Hakimiyeti*, s.1-11; Mahmûd Şükri al-Âlûsi, *Târîhu Necd*, Kahire, 1343, s. 6-7; Hüseyin Hüsnü, *a.g.e.*, s.9-73; Büyükkara, *İhvandan Cüheyman'a*, s.12-14; Halil Kurt, "Suûdi Arabistan", *DİA*, C. 37, s.580.

⁶ Futeyyih, *a.g.e.*, s.4.

⁷ Büyükkara, *İhvandan Cüheyman'a*, s.20; Kurşun, "Necid", s.491; Harun Yıldız, *Din Siyaset ve İdeoloji, Haricilik Düşüncesinin Doğuşu*, Samsun, 1999, s.31.

⁸ Futeyyih, *Necd el-İhvan Fırkası*, s.5-9; Fatih M. Şeker, *Osmanlılar ve Vehhâbîlik*, İstanbul, 2007, s.198.

kabilelerin İslâm devletine olan bağılılıkları, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) vefatıyla son bulmuş ve Hz. Ebubekir'in (r.a.) hilafeti sırasında, isyan ederek irtidat etmişlerdir. Yine Hz. Peygamber'in (s.a.v.) vefatından sonra ortaya çıkan yalancı peygamberlerin üç tanesinin Necd bölgesinden çıktığı görülür (Benü Esed'den Tüleyha b. Hüveylid, Benü Temim'den Secah ve Benü Hanife'den Müseylemetü'l-Kezzâb).⁹ Daha sonra siyasi idarenin tekrar tesis edildiği Necd bölgesi, bu sefer Hz. Ali'nin (r.a.) hilafeti döneminde ortaya çıkan Haricilik fitnesine ev sahipliği yapmıştır. Haricilik hareketinin çoğu mensubu, Necd kabilelerinden Benû Temim, Benû Bekr, Benû Hanife ve Benû Seyban'a mensup kişilerden oluşmaktadır.¹⁰

Hz. Ali'nin (r.a.) hilafeti sonrasında, bölgenin idaresini sırasıyla elinde bulunduran Emevi, Abbasi, Memlük ve Osmanlı Devletleri, bölgeyi çok fazla önemsememişlerdir. Zekat ve öşür vergilerinin toplanması ve padişah adına hutbe okutulması gibi merkezi otoritenin varlığını hatırlatan bazı uygulamalar dışında, bölgeye çok fazla müdahale etmemişler ve bölge idaresini kabilelerin kendi iç dinamiklerine terk etmişlerdir. Bölgede var olan iç çatışmalar sebebiyle de, tarih boyunca varlığını koruyabilen kabile sayısı çok fazla değildir. Günümüze kadar varlığını sürdüren az sayıdaki bu kabileler, Uneyze, Büreyde, Mutayr, Uteybe, Harb, Devâsir, Şehûl ve Kahtan kabileleridir. Kuzey Necd'de yer alan Şemmar, Ahsa ve Necd arasında bulunan Ucman ve Necd'in güney çöllerinde yaşayan Mürre kabileleri de yine varlığını devam ettirmektedirler.¹¹

İslâm sonrası dönemde, yukarıda zikrettiğimiz devletlerin idaresi altında yönetilen Necd bölgesi, modern tarzda bir devlet yapısını ilk olarak Osmanlı Devleti ile tanımıştır. Bölgenin yapısı gereği Osmanlılar da, vergi toplama ve padişah adına hutbe okutma dışında kabilelere çok fazla müdahale etmemişlerdir. Ancak kabile şeyhlerinin tayini gibi hususlarda ve kargaşanın arttığı durumlarda bölgeye müdahale ederek, otoritelerini korumaya çalışmışlardır. Ancak bölgede yaşayan bedevi kabileler, dini otoritenin yokluğuyla dinden uzaklaşmış, kabile kuralları, bir zaman sonra dini kuralların önüne geçmiştir. Şirk, bid'at ve hurafeler bölgede çok fazlalaşmıştır.

⁹ Muhammed b. Ömer el-Fahrî, *el-Ahbârü'n-Necdiyye*, Riyad, t.y., s.11; Harun Yıldız, *Din Siyaset ve İdeoloji*, s.107.

¹⁰ Büyükkara, *İhvandan Cüheyman'a*, s.21; Kuşun, "Necid", s.491; Harun Yıldız, *a.g.e.*, s.105.

¹¹ Kuşun, *a.g.md.*, s.491.

Vehhâbîlik hareketinin en fazla mücadele ettiği davranışlardan olan kabirlere ta'zim, velileri takdis ve ağaç, taş gibi varlıklara kutsallık atfetme bölgede çokça görülmekteydi.¹² İşte böyle bir ortamda, hem Osmanlı Devleti'nin otoritesinin zayıflamasına hem de bölgenin kaderinin değişmesine sebep olan olay, Muhammed b. Abdülvehhâb¹³ ve Dir'îye Emiri Muhammed b. Suûd'un¹⁴ 1744 yılında başlayan birliktelikleridir.

2.3. - Dir'îye İttifakı

Muhammed b. Abdülvehhâb, görüşleri sebebiyle memleketi Uyeyne'den çıkarılınca, Dir'îye emiri Muhammed b. Suûd ile görüşmüş ve dini fikirlerini kendisine anlatmıştır. İbn Abdülvehhâb, daha önce Uyeyne emirine de söylediği gibi, fikirlerini benimsemesi durumunda bütün Necd'e sahip olabileceğini Muhammed b. Suûd'a inandırmıştır. İbn Abdülvehhâb'ın görüşlerini benimseyen Muhammed b. Suûd, kendisini himaye ederek, bu görüşleri yaymasına bütün siyasi gücüyle destek vereceğini belirtmiş ancak bu ittifakın gerçekleşmesi için iki şartı olduğunu söylemiştir. Birinci şartı, başarılı olmaları durumunda Muhammed b. Abdülvehhâb'ın kendilerini terk etmemesi, ikincisi ise, kendisine bağlı kabilelerden topladığı haraca karşı çıkmamasıydı. İbn Abdülvehhâb ise siyasi lider olarak tanıdığı Muhammed b. Suûd'a elini uzatarak, "*ed-dem bi'd-dem ve el-hedm bi'l-hedm*" (kanın benim kanım, evin benim evim) dedikten sonra, birinci şartını kabul ettiğini, ikinci şartına ise yapacağı fetihler sonucu ihtiyaç duymayacağını belirtmiştir. 1744 yılında gerçekleşen ve tarihte Dir'îye İttifakı olarak anılan bu antlaşma, Suûd ailesini bölgenin en önemli güçlerinden biri haline

¹² Futeyyih, *Necd el-İhvan Fırkası*, s.9; el-Fahrî, *el-Ahbâru'n-Necdiyye*, s.13.

¹³ Muhammed b. Abdülvehhâb'ın hayatı hakkında geniş bilgi için bkz.: Micheal Cook, "Muhammed b. Abdülvehhâb", *DİA*, C. 30, s. 491-492; Emin Said, *Târihu'd-Devleti's-Suûdiyye*, C. 1, Riyad, t.y., s.27-48; Pascal Menoret, *The Saudi Enigma a History*, İng. Çev.: Patrick Camiller, London, 2005, s.43-46; Ayman al-Yassini, *Religion and State in The Kingdom of Saudi Arabia*, Colorado, 1985, s.22-29; al-Âlûsi, *Târihu Necd*, s.106-114; Hüseyin b. Gannâm eş-Şeyh, *Târihu Necd*, neşr: Nasûriddin el-Esed, Beyrut, 1985; Alexei Vassiliev, *History of Saudi Arabia*, New York, 2000, s.65-82; Büyükkara, *İhvandan Cüheyman'a*, s.21-30; Henry Laoust, *İslam'da Ayrılıkçı Görüşler*, çev.: E.Ruhi Fırlalı-Sabri Hizmetli, İstanbul, 1999, s.339-341; Cevad Meşkûr, *Mezhepler Tarihi Sözlüğü*, Ankara, 2011, s.554-558; Yusuf İskender Gözüberk, "*Arşiv Vesikaları Işığında İlk Vehhabi Devleti*", Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2006, s.17-30.

¹⁴ Muhammed b. Suûd'un hayatı hakkında geniş bilgi için bkz.: es-Seyyid Muhammed eş-Şâhid, "Muhammed b. Suûd", *DİA*, C. 30, s.570-571.

getirecektir.¹⁵ Bu ittifakın bir neticesi olarak, sırasıyla I. ve II. Suûd Devletleri ve son olarak da bugünkü Suûdi Arabistan kurulmuştur.

3. - I. SUÛD DEVLETİ (1744-1818)

Dir'iye ittifakı sonrası, İbn Abdülvehhâb'ın görüşlerinden¹⁶ etkilenen birçok bedevi, Dir'iye'ye gelerek Muhammed b. Suûd'a bi'at etmişlerdir.¹⁷ Muhammed b. Suûd, elde ettiği bu insan gücü sayesinde, vefat ettiği 1765 yılına kadar, Sedr, Veşm, Huruc ve Arîz'in bir kısmını da içine alan birçok yeri ele geçirerek, Necd'in hemen hemen tamamını kontrol altına almıştır.¹⁸ Muhammed b. Suûd'un vefatı sonrası, yerine geçen oğlu Abdülaziz b. Muhammed (ö.1803)¹⁹ döneminde de, babası zamanında var olan Vehhâbîlerle ittifak ve askeri operasyonlar devam etmiştir. Hatta İbn Abdülvehhâb'ın damadı olması hasebiyle, daha katı bir Vehhâbî olan Abdülaziz b. Suûd, İbn Abdülvehhâb'ın fikirlerinin yayılması için daha sıkı çalışmış, babası Muhammed b. Suûd'un üzerine gitmeye korktuğu Osmanlı Devleti'nin üzerine gitmekten dahî geri kalmamıştır.²⁰ Suûdîlerin, savaş ganimetlerinin beşte dördünü askerlere dağıtması ve İbn Abdülvehhâb'ın öğretilerine gönül verenlerin bölgeye hicretleri, ordusundaki bedevi asker sayısında büyük artış meydana getirmiştir. Bu artışın nedeninin dini olduğu kadar, maddi olduğunu da söyleyen Fığlalı, bu görüşünü farklı bir bakış açısıyla şöyle ifade ediyor: "Bedevilerin bir müddet evvel, saldırganlık ve yağmacılıkla elde ettikleri

¹⁵ Madawi al-Rasheed, *Politics in an Arabian Oasis; The Rashidis of Saudi Arabia*, New York&London, 1997, s.30-32; Said, *Tarih*, s. 35-40; Menoret, *The Saudi Enigma*, s. 48; al-Yassini, *Religion*, s.23-25; al-Âlûsî, *Târîhu Necd*, s. 109-110; Hüseyin b. Gannâm, *Târîhu Necd*, s.86; el-Fahrî, *el-Ahbârü'n-Necdiyye*, s.15; Vassiliev, *History*, s.82-83; Büyükkara, *İhvandan Cüheyman'a*, s.31; a.mlf., "Vehhâbîlik", *DİA*, C.42, s.611; Mehmet Saffet Sarıkaya, *İslam Düşünce Tarihinde Mezhepler*, İstanbul, 2009, s.113; Ethem Ruhi Fığlalı, *Çağımızda İtikadî İslam Mezhepleri*, İstanbul, 2001, s.107; Mohammad Almana, *Arabia Unified*, London, 1982, s.79; Shirley Kay & Malin Basil, *Saudi Arabia, Past and Present*, London, 1979, s.12; Muhammad Abdul Jabbar Beg, "The Foundation of The Modern State of Saudi Arabia", [Kingdom of Saudi Arabia in 100 Years, ed.: Fahd al-Semmari, Riyad,2008] içinde, s.90; Osman b. Bîşr, *Unvânü'l-Mecd fî Tarihi Necd*, Riyad, 1982, C.1, s.40-43; Louis Alexandre Olivier de Corancez, *The History of The Wahabis*, ing. çev.: Eric Tabet, Lübnan, 1995, s.6-8; Abdullah b. Muhammed b. el-Bessâm, *Tuhfetü'l-Müşâtâk fî Ahbâri Necd ve'l-Hicaz ve'l-Irak*, Kuveyt, 2000, s.193; Zekeriya Kurşun, "Suûdîler", *DİA*, C.37, s.585; Gözüberk, *Arşiv Vesikaları Işığında İlk Vehhabi Devleti*", s.45.

¹⁶ Muhammed b. Abdülvehhâb'ın görüşleri hakkında geniş bilgi için bkz.: Büyükkara, *a.g.md.*, s.612-613; Mustafa Öz, "Muhammed b. Abdülvehhâb", *DİA*, C. 30, s. 492-494; a. mlf.: *Başlangıçtan Günümüze İslam Mezhepleri Tarihi*, İstanbul, 2011, s.627-640; Sarıkaya, *a.g.e.*, s.116-121; Fığlalı, *a.g.e.*, s.110-127; Şeker, *Osmanlılar ve Vehhâbîlik*, s.91-115; Kurşun, *Necid ve Ahsa'da*, s.19-22; Gözüberk, *a.g.t.*, s.30-44.

¹⁷ Osman b. Bîşr, *Unvânü'l-Mecd*, s.46.

¹⁸ Said, *Tarih*, s. 50-53; el-Fahrî, *el-Ahbârü'n-Necdiyye*, s.16; İbrahim b. Salih b. İsa, *Târîhu Ba'zî'l-Havâdisi'l-Vakia fî Necd*, Riyad, 1966, s.42, 112.

¹⁹ Abdülaziz b. Muhammed hakkında geniş bilgi için bkz.: Feridun Emecen, "Abdülaziz b. Muhammed", *DİA*, C. 1, s. 193-194; Vassiliev, *History*, s.85-100.

²⁰ Kurşun, *Necid ve Ahsa'da*, s.25-26.

ganimetler, bu defa İbn Abdülvehhâb'ın "tevhid dinini" yaymak için cihad adı altında kudsiyet kazanıyor ve meşrulaşıyordu."²¹ Aynı iddiayı Zekeriya Kurşun da dile getirmektedir.²² Elde ettiği güçle Necd'in tamamında kontrolü sağlayan Abdülaziz, 1791 yılında Umman'a askeri operasyonlar düzenlemiş, 1792 yılında Lahsâ (Ahsa) ve Katîf şehrini ele geçirmek için akınlar düzenlenmiş ve üç yılın sonunda 1795 yılında, Ahsa tamamıyla ele geçirilmiş, yine Irak sınırlarına doğru akınlar düzenlemiştir.²³ 1792 yılında Muhammed b. Abdülvehhâb vefat etmesi üzerine, Suûd ve Vehhâbî birlikteliği, sonraki kuşak arasında devam etmiştir.²⁴ 1801 yılında Şi'i olan Iraklı Hazâil Kabilesi'nin bir Vehhâbî kafilesini vurması üzerine Abdülaziz, oğlu Suûd'u Kerkük'e göndererek şehri yağmalatmıştır. Şehri yağmalama sonrası, Kerbela'da yapılan Şi'ilerin Gadir Hûm törenlerini de basan Suûd, iki binden fazla Şi'iyi öldürmüş ve bu olay dünyada geniş yankı bulmuştur.²⁵

18 Şubat 1803 tarihinde Taif ele geçirilerek, birçok Taifli öldürülmüş ve şehirde bulunan Abdullah b. Abbas'ın (r.a.) türbesi başta olmak üzere tüm türbeler ve mezarlar tahrip edilmiştir. 30 Nisan 1803 tarihinde Mekke ele geçirilse de, Mekke şerifi Galib, şehri tekrar Vehhâbîlerden geri almıştır.²⁶ Ancak Taif benzeri bir yıkım, işgal sırasında Mekke'de de meydana gelmiştir. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) ilk hanımı olan Hz. Hatice'nin (r.anh.) evi başta olmak üzere, sahabe evleri yıkılmıştır.²⁷ Hz. İbrahim'in (a.s.) makamı hariç, Kabe'de bulunan kubbeler yıkılmış ve pek çok kutsal emanet yağmalanmıştır.²⁸ Mekke'nin, Şerif Galib yönetimine geçmesi üzerine Di'riye'ye dönen Abdülaziz b. Muhammed, Kerbela katliamının intikamını almak isteyen bir Şi'i

²¹ Fırlalı, *Çağımızda İtikadî İslam Mezhepleri*, s.108.

²² Kurşun, *Necid ve Ahsa'da*, s.25.

²³ Said, *Tarih*, s.55-57; Menoret, *The Saudi Enigma*, s.49; el-Fahrî, *el-Ahbâru'n-Necdiyye*, s.16; İbrahim b. Salih, *Tarih*, s.126; Kurşun, *a.g.e.*, s.29; Büyükkara, "Vehhâbîlik", s.611.

²⁴ al-Yassini, *Religion*, s.26; Büyükkara, *İhvandan Cüheyman'a*, s.31; Osman b. Bîşr, *Unvânü'l-Mecd*, s.180; Abdullah b. Muhammed, *Tuhfetü'l-Müşâtâk*, s.234.

²⁵ Said, *Tarih*, s.56; al-Rasheed, *Politics*, s.33; Menoret, *The Saudi Enigma*, s.49; Vassiliev, *History*, s.96-98; Büyükkara, *a.g.e.*, s.31-32; Sarıkaya, *İslam Düşünce Tarihinde Mezhepler*, s.114; Fırlalı, *Çağımızda İtikadî İslam Mezhepleri*, s.108; Mikhail Rodionov, "The First and Second Saudi States as Reflected in Russian Journals of the Time", [Kingdom of Saudi Arabia in 100 Years, ed.: Fahd al-Semmari, Riyad, 2008] içinde, s.15-16; İbrahim b. Salih, *Tarih*, s.129; Osman b. Bîşr, *a.g.e.*, s.257; Kurşun, *Necid ve Ahsa'da*, s.33-34; Gözüberk, "Arşiv Vesikaları Işığında İlk Vehhabi Devleti", s.71.

²⁶ Kurşun, *a.g.e.*, s.43; Büyükkara, "Vehhâbîlik", s.611.

²⁷ al-Rasheed, *Politics*, s.33; Menoret, *The Saudi Enigma*, s.49; Osman b. Bîşr, *Unvânü'l-Mecd*, s.263.

²⁸ Kurşun, *Necid ve Ahsa'da*, s.41.

tarafından, 4 Kasım 1803 tarihinde bıçaklanarak öldürülmüştür.²⁹ Ancak Abdülaziz b. Muhammed'in, bir Şi'i tarafından değil de, Osmanlı Devleti'nin Bağdat valisi tarafından teşvik edilen, Hacı Osman adında bir şahıs tarafından öldürüldüğü rivayeti de mevcuttur.³⁰

Abdülaziz'in yarım bıraktığı Hicaz'ın fethine, yerine geçen oğlu Suûd b. Abdülaziz devam etmiş ve 1805 yılında Medine şehri Vehhâbîlerin kontrolüne geçmiştir.³¹ Baki Kabristanı başta olmak üzere, şehirde bulunan türbeler burada da yıkıma uğramış ve Hz. Peygamber'in (s.a.v.) kabrinde bulunan değerli eşyalar gasp edilmiştir.³² 1806 yılında ise Mekke yeniden ele geçirilmiş ve tütün kullanımı, müzik aletlerinin çalınması gibi yasaklar, şehirde yürürlüğe koyulmuştur. Şehrin yönetiminin, Suûd b. Abdülaziz'e biat eden Şerif Galib'te kalmasına karar verilmiştir.³³

Necd, Ahsa ve Hicaz'ı eline geçiren Suûd ailesinin faaliyetleri, Osmanlı Devleti'ni önlem almaya sevk etmiştir. Vehhâbî sorununu çözmek için görevlendirilen Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa, oğlu Tosun Paşa'yı Hicaz'ı geri almak için bir ordu ile beraber Hicaz'a göndermiştir. Tosun Paşa, 2 Aralık 1812 tarihinde Medine'yi, 23 Ocak 1813 tarihinde Mekke'yi ve hemen ardından da Cidde ve Taif'i geri almış, bunun üzerine Vehhâbîler, Necd bölgesine geri çekilmek zorunda kalmışlardır.³⁴

1814 yılında Suûd b. Abdülaziz'in ölmesiyle yerine, Abdullah b. Suûd geçmiştir.³⁵ Osmanlı tarafında ise Tosun Paşa'nın ölümüyle kardeşi İbrahim Paşa, Arabistan ordularının başına geçmiştir. Bu yeni iki ismin karşılaşmasında, İbrahim Paşa Necd'e ilerleyerek ilk olarak Uneyze ve Bureyde'yi ele geçirmiş, 1818 yılında ise, bir ay süren kuşatma sonucunda Dir'iye'yi ele geçirerek, Suûd ailesinin bireylerini Mısır'a

²⁹ Said, *Tarih.*, s.62-72; Büyükkara, *İhvandan Cüheyman'a*, s.33; İbrahim b. Salih, *Tarih*, s.42,130; Osman b. Bişr, *Unvânü'l-Mecd*, s.264; Abdullah b. Muhammed, *Tuhfetü'l-Müşâtâk*, s.250.

³⁰ Kurşun, *Necid ve Ahsa'da*, s.35.

³¹ Menoret, *The Saudi Enigma*, s.49; Osman b. Bişr, *Unvânü'l-Mecd*, s.288; Kurşun, *a.g.e.*, s.43; Büyükkara, "Vehhâbîlik", s.611.

³² Kurşun, *a.g.e.*, s.43.

³³ Said, *Tarih*, s.79-82; Vassiliev, *History*, s.103; Büyükkara, *İhvandan Cüheyman'a*, s.31; Rodionov, "The First and Second Saudi States", s.16; Kurşun, *a.g.e.*, s.44.

³⁴ al-Rasheed, *Politics*, s.37; Büyükkara, "Vehhâbîlik", s.611; Rodionov, *a.g.m.*, s.18; İbrahim b. Salih, *Tarih*, s.135-141; Osman b. Bişr, *Unvânü'l-Mecd*, s.321-339; Kurşun, *a.g.e.*, s.48-51.

³⁵ İbrahim b. Salih, *a.g.e.*, s.139; Osman b. Bişr, *a.g.e.*, s.365; Abdullah b. Muhammed, *Tuhfetü'l-Müşâtâk*, s.270; Kurşun, *a.g.e.*, s.51; Mustafa L. Bilge, "Suûd b. Abdülaziz", *DİA*, C.37, s.578.

sürgüne göndermiştir. Mısır'dan İstanbul'a gönderilen Abdullah b. Suûd başta olmak üzere, birçok aile ferdi ve ulemâ burada idam edilmiştir.³⁶ Böylelikle kurulan ilk Suûd Devleti'ne son verilmiş, Dir'iye kasabası, tekrar iskan olunamayacak şekilde tahrip edilmiştir. Necd ve Cidde'nin idaresi, Osmanlılar tarafından İbrahim Paşa'ya verilmiş ve bölgede otorite tekrardan tesis edilmiştir.

4. - II. SUÛD DEVLETİ (1824-1891)

Anlattığımız olaylarla Necd'de sağlanan Osmanlı otoritesi çok uzun sürmedi. Bu olaydan sadece iki yıl sonra, Suûd ailesinden İstanbul'da idam edilmeyen Türkî b. Abdullah b. Muhammed b. Suûd, Necd'i ele geçirmek için bölgede çalışmalara başladı. Etrafında topladığı taraftarları ile 1824 yılında Riyad'ı ele geçirdi ve burayı merkez edindi. Bu tarihten itibaren Suûd ailesinin merkezi, Dir'iye'den Riyad'a kaymış oldu.³⁷ Riyad'ı ele geçiren Türkî b. Abdullah, ilerlemeye devam ederek Harc ve Uneyze'de, ardından Necd'in tamamında kontrolü sağladı. Daha sonra Ahsa, Katif ve Hufuf'u ele geçiren Türkî, 1834 yılında, aile içi çekişmeler sonucunda, Cuma namazı çıkışı akrabası Mişâri b. Abdurrahman tarafından düzenlenen bir suikast ile öldürüldü.³⁸ Türkî, kısa zamanda önemli topraklar kazanmış ve başarı ile ikinci devletin temelini atmıştır. Hayatta iken, genişleme politikasındaki bu başarısının arka planında, bölge üzerinde önemle duran iki güç, Osmanlılar ve İngilizler arasında yürüttüğü denge politikası vardır.³⁹

Türkî'nin ölümünün ardından, aile içinde yükselen büyük oğul Faysal b. Türkî, hanedanın yönetimini eline geçirerek, babası döneminde başlayan genişleme politikasını devam ettirmiştir.⁴⁰ Ancak bu ilerlemeler esnasında, Osmanlı Devleti'nin Hurşit Paşa

³⁶ al-Rasheed, *Politics*, s.37; Said, *Tarih*, s.121; el-Fahrî, *el-Ahbârü'n-Necdiyye*, s.17; Vassiliev, *History*, s.154-155; Sarıkaya, *İslam Düşünce Tarihinde Mezhepler*, s.114; Fırlıklı, *Çağımızda İtikadî İslam Mezhepleri*, s.109; Şeker, *Osmanlılar ve Vehhâbilik*, s. 199; H. Bayram Soy, *Arap Milliyetçiliği: Ortaya Çıkışından 1918'e Kadar*, Bilig, 30 (2004-Yaz), s.178; Rodionov, *a.g.m.*, s.18; İbrahim b. Salih, *Tarih*, s.142-146; Osman b. Bışr, *a.g.e.*, s.389-398; Abdullah b. Muhammed, *a.g.e.*, s.272-279; Kurşun, *a.g.e.*, s.52-53.

³⁷ al-Rasheed, *a.g.e.*, s.38; Kurşun, *a.g.e.*, s.57; Halife b. Abdurrahman el-Mesud, *Mevkifu'l-Kaviyye'l-Münevviyetü Mine'd-Devleti's-Suûdiyyeti's-Sânî*, Riyad, 2005, s.164; Sarıkaya, *a.g.e.*, s.114; İbrahim b. Salih, *a.g.e.*, s.154.

³⁸ el-Fahrî, *el-Ahbârü'n-Necdiyye*, s.18; Büyükkara, *İhvandan Cüheyman'a*, s.35; İbrahim b. Salih, *a.g.e.*, s.161.

³⁹ Türkî b. Abdullah dönemi hakkında geniş bilgi için bkz.: Said, *Tarih*, s. 131-145; el-Mesud, *Mevkif*, s. 159-216.

⁴⁰ Said, *a.g.e.*, s. 145; İbrahim b. Salih, *Tarih*, s.162; Kurşun, *Necid ve Ahsa'da*, s.58.

liderliğinde bölgeye gönderdiği Mısır ordusu ile yaptığı savaşları kaybederek, 1838 yılında esir edilmiş ve Kahire'de hapse atılmıştır.⁴¹

Mısır eyaletinin başında bulunan Mehmet Ali Paşa, 1840 yılında Osmanlıya karşı isyan ederek bağımsızlığını ilan etmiş, Necd'de bulunan kuvvetlerini merkeze çekmiştir. İsyan sırasında var olan karmaşadan faydalanan Faysal b. Türkî de, hapisten kaçarak ya da bazı görüşlere göre Mısır hükümeti tarafından serbest bırakılarak, 1843 yılında Necd'e geri gelmiştir.⁴² Bölgede Osmanlı ile Mehmet Ali Paşa'nın savaşı sebebiyle merkezi otoritenin bulunmayışı, Faysal b. Türkî'nin işini kolaylaştırmış ve kısa zamanda eski toprakları olan Ahşa, Katif, Bureyde ve Kasîm'i yeniden ele geçirerek genişlemesini sürdürmüştür. Bunun üzerine Osmanlı Devleti, kendisi ile dengeli bir siyaset sürdüren Faysal'a, devlete bağlı kalmak, padişah adına hutbe okutmak ve vergileri devlet adına toplamak kaydıyla, Mart 1848'de kaymakamlık vererek maaşa bağlamıştır.⁴³

1865 yılında Faysal'ın ölmesiyle⁴⁴ Osmanlı, yeni kaymakamı olarak Faysal'ın oğlu Abdullah b. Faysal'ı tanımıştır.⁴⁵ Ancak Abdullah'ın kardeşi Suûd'un, İngilizlerin desteğini de alarak başkaldırması sonucu yeniden başlayan aile içi çekişmeler, Suûd ailesinin gücünün zayıflamasına sebep olmuştur. Suûd'a karşı Abdullah'ı destekleyen Osmanlı, 1871 yılında Nazif Paşa komutasındaki bir orduyu Ahşa'ya sevk ederek, Suûd b. Faysal tehlikesini ortadan kaldırmış ve Ahşa merkezli Necd mutasarrıflığını kurmuştur. Bu mutasarrıflığın başına getirilen Abdullah b. Faysal'ın karar değiştirerek Necd'e dönmesi ile Osmanlı, Suûd ailesinden vazgeçerek yeni bir gücü destekleme kararı aldı. Bu güç, Necd'de var olan istikrarsızlıktan faydalanarak, Muhammed b. Reşid'in liderliğinde, Hail merkezli olarak ortaya çıkan Şemmar Kabilesi'ydi. Bu devirden itibaren Suûd ailesi ile Reşid ailesi arasında devamlı bir mücadele başladı.⁴⁶

⁴¹ al-Rasheed, *Politics*, s.39; Büyükkara, *İhvandan Cüheyman'a*, s.35; İbrahim b. Salih, *Târîh*, s.163-164; Kurşun, *a.g.e.*, s.41.

⁴² İbrahim b. Salih, *a.g.e.*, s.166; Kurşun, *a.g.e.*, s.59.

⁴³ al-Rasheed, *Politics*, s.39; el-Fahrî, *el-Ahbârü'n-Necdiyye*, s.19; İbrahim b. Salih, *a.g.e.*, s.166-171; Kurşun, *a.g.e.*, s.69.

⁴⁴ Faysal b. Türki dönemi hakkında geniş bilgi için bkz.: el-Mesud, *Mevkif*, s. 217-403.

⁴⁵ al-Rasheed, *Politics*, s.39; İbrahim b. Salih, *Târîh*, s.177.

⁴⁶ Futeyyih, *Necd el-İhvan Fırkası*, s.18; Büyükkara, *İhvandan Cüheyman'a*, s.36; İbrahim b. Salih, *a.g.e.*, s.177-193.

Şemmar lideri İbn Reşid, Osmanlı ile bir antlaşma yaparak, onların da desteğiyle Ahsa'yı ve Necd'in büyük bir kısmını ele geçirdi. İbn Reşid, ardından Suûdileri mağlup ederek Kasım ile Suûdilerin merkezleri olan Riyad'ı ele geçirdi⁴⁷ ve Suûd ailesi ile şehrin yönetimini 1889 yılında kendisine biat eden Abdullah'ın en küçük kardeşi Abdurrahman b. Faysal'a bıraktı. Abdurrahman, Riyad'ı İbn Reşid'in hakimiyetinden kurtararak yeniden ele geçirmek için çalışmalar yapınca, İbn Reşid ile olan iyi ilişkiler bozuldu. Bunun üzerine İbn Reşid, 1891 yılında Suûd ailesini Riyad'dan sürdü ve bu olayla beraber ikinci Suûd Devleti fiili olarak son bulmuş oldu.⁴⁸

Suûd ailesinin, bundan sonraki süreçte yaşadıkları sürgün hayatları ve III. Suûd Devleti'nin kuruluşuna giden evreyi, çalışmamızın ikinci bölümünde ayrıntılı olarak ele alacağız.

⁴⁷ Futeyyih, *a.g.e.*, s.19-20; Kurşun, *Necid ve Ahsa'da*, s.146.

⁴⁸ Futeyyih, *a.g.e.*, s.20; Büyükkara, *İhvandan Cüheyman'a*, s.36; a.mlf., "Vehhâbîlik", s.611.

BİRİNCİ BÖLÜM

NECD EL-İHVAN FIRKASI veya BUGÜNKÜ VEHHÂBİLİK İSİMLİ RİSALENİN YENİ HARFLERİMİZE ÇEVİRİLMESİ

1. - MÜELLİF ve ESER HAKKINDA MALUMAT

Çalışmamızın bu bölümünde, Muhammed Muğayrebi Futeyyih el-Medenî'nin 1343/1924 yılında Osmanlıca olarak yayınlanan ve İhvan Fırkası'nın sosyal, siyasi, dini ve askeri yapısıyla alakalı değerli bilgiler içeren *Necd el-İhvan Fırkası veya Bugünkü Vehhâbîlik* adlı risalesi yeni harflerimize çevrilmiştir. Eserin aslı, Arapça olarak *Fırkatü'l-İhvani'l-İslâmiyye bi-Necd ev Vehhâbiyyetü'l-Yevm* ismiyle 1341 yılında kaleme alınmıştır. Ancak, eserin Osmanlıca baskısından dipnot veren bazı kaynaklar, basım tarihi olarak 1340 tarihini kaydetmektedir. Böyle olunca, eserin Osmanlıca tercümesinin, eserin Arapça aslından önce yazıldığı ve basıldığı izlenimi oluşmaktadır. Bunun sebebi ise Osmanlıca baskısının kapağında yer alan, "Bâb-ı Âlî - Hüsn-i Tabîât Matbaası, İstanbul, 1340" ibaresidir. Ancak eserin sonunda "Ankara - 1 Muharrem 1343" şeklinde, diğer bir tarih yer almaktadır. Bu bilgilerden anlaşılmaktadır ki eser, Ankara'da Osmanlıca'ya çevrilmiş; ama İstanbul'da Bâb-ı Âlî - Hüsn-i Tabîât Matbaası'nda basılmıştır. Eserin kapağında yer alan 1340 tarihi Rûmî tarih, sonunda yer alan 1343 tarihi ise Hicrî tarihtir. Böylelikle bu çelişki ortadan kalkmaktadır. Yine bazı kaynaklarda müellifin ismi, yanlış bir okuyuşla M. M. Fetîh olarak geçmektedir.⁴⁹ Bizce müellifin isminin, M. M. Futeyyih ya da M. M. Futeyh olarak okunması doğru olan okuyuştur.

Müellifin özgeçmişi hakkında yaptığımız araştırmalarda, M. M. Futeyyih'in hayatına dair bir bilgi edinememekle beraber, risalede Necd'de dört yıl öncesinde bizzat yaşadığı bir hatırasını anlatmasından, eserin yazımından en az dört yıl önce, Necd bölgesinde bulunduğu anlaşılmaktadır. Yine eserin kapağında yer alan "Necd Dîvân-ı Siyâsi-i 'Umûmiyyesi reîs-i sâbıkı" bilgisi de, müellifin geçmişte, Necd'de siyasi bir görevde bulunduğunu göstermektedir. Bu konuda görüşlerini aldığımız Zekeriya Kurşun'a göre müellif, aslen Mısırlı bir şahıs olup, İbn Suûd'un birçok danışmanından

⁴⁹ Fığlalı, *Çağımızda İtikadî İslam Mezhepleri*, s.123.

sadece birisidir. Necd'de, İbn Suûd ve kabile reislerinin bir araya geldikleri meclis-i şûra dışında, divan-ı siyasi-i umûmiyye adı altında bir meclisin varlığına rastlanmamış olduğundan, müellif bu bilgiyi, Türkiye'de kullanılan terminoloji ile, Necd'deki statüsünü belirtmek için kullanmış olmalıdır.

Eserde dikkat çeken bir diğer husus müellifin eserde kullanmış olduğu üsluptur. İbn Suûd'un yanında çalışmış bir insan olarak, İbn Suûd'a ve İhvan Fırkası'na olan hayranlığını açıkça belli etmektedir. Bu eserin İhvan Fırkası'nın İbn Suûd'a karşı isyanından önce yazıldığı unutulmamalıdır. Yine müellif, Mekke Emiri Şerif Hüseyin hariç, bütün İslâm beldelerinin şeyh ve liderlerini rahmet ve sevgiyle anmaktadır. Bizim bu konuda dikkatimizi çeken husus ise, İbn Suûd'a yakınlık gösteren Kuveyt Emiri Mübarek dışında, İbn Suûd'a karşı savaşmış olan Osmanlı Devleti padişahları ile İbn Reşid ve Yemen Şeyhi İmam Yahya hakkındaki olumlu görüşleridir. Hocalarımızla yaptığımız müzakerelere dayanarak, bunun iki sebebi olabileceğini düşünüyoruz. Birinci sebebi, eserin yazıldığı 1924 tarihinde, Şerif Hüseyin'e karşı cihad ilan eden ve İslâm ülkelerinin desteğini isteyen İbn Suûd'a karşı, İslâm ülkelerinin desteğini celbetmektir. Müellif Arabistan'dan, Şerif Hüseyin'in daha önce ihanetine uğramış bir ülke olan Türkiye'ye, bu amaçla gelmiş olabilir. Eserin Arapça orijinalinin mukaddimesinde yer almadığını tahmin ettiğimiz bölümünde, yazarın İstiklal Savaşı'nı ve yeni kurulan Cumhuriyeti metheden satırları⁵⁰, bu hususu destekleyen bir argüman olarak görülebilir. İkinci sebep ise, Mısırlı bir alim olarak, ümmetin zararına işler yapan tek liderin Şerif Hüseyin olduğunu, diğer liderlerin ümmet faydasına çalıştığını düşünmesi olabilir.

Eserin çeviri çalışmasına gelince; Osmanlıca aslının tam olarak ortaya çıkabilmesi için, birkaç tasarruf hariç, eser üzerinde değişiklik yapılmamıştır. Bu tasarruflar ise, eserin hiçbir bölümünde bir eksilme meydana getirmeyen ve daha iyi anlaşılabilmesi adına yapılan bazı küçük eklemelerdir. Bu eklemelerin ilki, eserin Osmanlıca baskısında çok fazla dikkat edilmeyen noktalama işaretlerinin, tarafımızca düzenlenerek, metine uygulanmasıdır. İkinci olarak, bu eser ışığında yazdığımız tezimizin diğer bölümlerinde, eserin Osmanlıca aslının sayfa numaraları dikkate

⁵⁰ Futeyyih, *Necd el-İhvan Fırkası*, s.10-11.

alınarak dipnotlar verildiğinden, çalışmamızda eserin sayfa numaraları, "[]" parantezi içerisinde, [1],[2],[3] şeklinde kalın yazı tipi ile belirtilerek, sayfa başlarında verilmiştir. Son olarak, eserin metninde ve dipnotlarında geçen ayetler ve hadisler, Arapça metinleri ile verilmiş ve bunların metninde bulunmayan Türkçe tercümeleri, yine "[]" parantezi içerisinde, italik yazı tipi ile yazılarak, metne eklenmiştir. Bu düzenlemeler dışında, eserin Osmanlıca metninin aslı aynen muhafaza edilmeye çalışılmış ve kapak ile içindekiler kısmı da çalışmanın en başında verilmiştir. Çeviri esnasında "ع" harfleri (‘) işareti ile, "أ" harfleri ise (’) işareti ile ifade edilmiştir. Ayrıca, örnek teşkil etmesi amacıyla, Osmanlıca risalenin ilk iki sayfası ile son sayfası, tezimizin sonunda, ekler kısmında verilmiştir.

Eserin sonunda her ne kadar hata-sevap cetveli yer alsa da, eser birçok baskı hatası ihtiva etmektedir. Bu cetvel 17. sayfaya kadar hazırlanmıştır ancak bu sayfalarda da bazı hatalar hâlâ bulunmaktadır. Bu hatalar eserde çoğu zaman devrik cümlelere neden olmaktadır. Bu devrik cümleleri düzeltmek için, eserin metninde yer alan ancak cümlelerin mana bütünlüğünü bozan ve fazlalık olan bazı ekler "< >" içerisine alınmıştır. Yine bazı yerlerde cümlenin mana bütünlüğünü sağlamak adına, eksik kalan bazı ekler veya kelimeler "[]" içerisinde metne eklenmiştir.

Eser hakkında bir diğer bilgi, elimizde bulunan nushasının eserin ikinci baskısı olmasıdır. Birinci baskısı hakkında ise bir bilgi edinilememiştir. Yine eseri Arapçadan Osmanlıcaya tercüme eden kişinin kim olduğuna dair bir bilgi eserde yer almamaktadır. Bu nedenle tercümenin müellifin kendisi tarafından mı yoksa başka bir şahıs tarafından mı yapıldığı belli değildir. Bundan sonraki başlık altında, eserin yeni harflere çeviri çalışması yer almaktadır.

2. - ESERİN YENİ HARFLERİMİZE ÇEVİRİLMESİ

وَأَنَا لَا نَدْرِي أَشَرٌّ أُرِيدَ بِمَنْ فِي الْأَرْضِ أَمْ أَرَادَ بِهِمْ رَبُّهُمْ رَشَدًا

NECD

EL-İHVAN FIRKASI

Veya

BUGÜNKÜ VEHHÂBİLİK

Dînî, Ahlâkî, İctimâ‘î ve Siyâsîdir.

(‘Arapça, Türkçe, Farsça, Urduca dört Müslümân lisânıyla tab‘ edilmiştir. Her Müslüman ve Şarkî’nin okuması tavsiye olunur.)

Eser: Necd Dîvân-ı Siyâsi-i ‘Umûmiyyesi Reîs-i Sâbıkı

M. M. FUTEYYÎH

Bâb-ı ‘Âlî – Hüsn-i Tabî‘at Matba‘ası

İSTANBUL – 1340

Mündericât [İçindekiler]

- Mukaddime
- Necd Mukâta‘ası
- Taksîmât-ı İdâriyyesi
- Vaz‘iyyet-i Siyâsiyyesi
- Âlü's-Suûd – Âlü'r-Reşîd
- Mezhebin Te’sîsiyle ‘Alâkadar İmam Abdülaziz İbn Suûd'un Kürsi-i İmâmete Cûlûsundan Evvel ve Sonraki Vekâyı‘
- Muhammed el-Abdullah İbnü'r-Reşîd'in Devrinden Sonra Tevâlî Eden Vekâyı‘ ve Hâdisât
- Mezhebin Bidâyet ve Keyfiyyet-i Teşkili
- Mevzu‘ u Gâyesi; Esâsâtı
- Mebde-i İntişârı
- İntişârındaki Sür‘atin Esbâbı
- Bâdiye-i Emirde Necd Sükkânının Üzerindeki ‘Avâmil ve Te’sîrâtı
- Mezhebi Kabûl eden Kabâilin el-Yevm Vese‘at-i Hudûd ve Nüfûzları
- Ahvâl-i Rûhiyyelerinde Vücûda Getirdiği Teğayyurât
- Bedâvette Bulunanların Üzerinde Mâddeten İcrâ Eylediği Tahvilât
- Bedâvetten Hazârata Sevk Edilmesindeki Esbâb ve ‘Avâmil
- el-Yevm el-İhvân Fırkası'nın ‘Akâid-i Dîniyyesi
- ‘Avâ'id
- Etvâr u Ahvâl-i Rûhiyyeleri
- Sa‘y, Mesken ve Tarz-ı Te‘ayyüşleri
- Rû'esâ ve Müteneffizleri
- Teşkilât-ı İdâriyyesi
- Gazve Tertîbâtı
- Kuvvâ-yi ‘Umûmiyye Teşkilâtı
- Cihâd-ı Ekbere ‘Âid Tafsîlât ve Keyfiyyet-i İ‘lânı
- İhrâz Ettikleri Muvaffakiyyât
- Ümerâ-yı Cezîre Arasındaki Vahdet
- İbnü's-Suûd'un ‘Âlem-i İslâm'a Olan Te‘ahhüdâtı
- Hicaz'ın İstihlâsından Sonra Müstakbel İdâresi
- Hâtıme

قُلْ هَذِهِ سَبِيلِي أَدْعُو إِلَى اللَّهِ عَلَى بَصِيرَةٍ أَنَا وَمَنِ اتَّبَعَنِي وَسُبْحَانَ اللَّهِ وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ

(Kur'an-ı Kerim)

Mukaddime

Temhîd: Beşerin yaratılışı i'tibâriyle ferden olsun, müctemi'an olsun müte'addid gâye ve emeller peşinde bütün hayâtını imrâr eylemekle meftûrdur. İsti'dâd ve kâbiliyetiyle mütenâsib tenvî' eden bu gaye ve emellerin ve istihsâli uğrunda tevessül edilen bi'l-cümle vesâ'it ve esbâbın te'addüd ve kesretine rağmen merci' ve müntehâsı bir noktaya ma'tûf, sâbit ve lâ-yetahavvel bir hedefe doğru müteveccihdir. Sa'âdet, sa'âdet, sa'âdet... bu kadar.

Mâddeten ve ma'nen bütün hissiyyâtın, bu gâyenin nevâline muhtâc ve böyle bir ihtiyâcın her gûnâ müşkilât ve mevânî'a rağmen, tedârük ve istihsâlinde, sâ'î ve müteşebbistir.

Bizim burada, edyân nokta-i nazarından, heyet-i ictimâ'îyenin bâ'is-i fevz ü sa'âdeti hakkında asıl maksad ve mevzû'umuza 'âid ba'zı esbâb u nukâtı tedkîk edelim: Fi'l-hakîka beşerin sa'âdeti, ıztırâr ve sâ'ik-i tabî'yle kurulan cem'iyetlerde mündemicedir. Ve bir cem'iyetin sa'âdeti, ol cem'iyet efrâdının 'ilm u 'irfânla efkârını tenvîr, halk u ahlaklarını tezkiye ve ıslâh, emniyet ü selâmetlerini ve huzûr, râhatlarını te'mîn, ve meşrû' bir sûrette mâddeten ve ma'nen hür ve serbest yaşamalarına vâbestedir.[2]

Buna binâendir ki, beşerin bidâyet-i hilkatinden berî; cibilliyetinde mağrûs ve tekâmüle erdikçe büyüye büyüye nihâyet büyük bir ihtiyâc şeklini almış olan bu yüksek gâyenin husûlû maksadıyla, birbiriyle birleşmek luzûm ve mecbûriyyetini hissederek, (ihtiyâc her şeyi doğurur) kazıyye-i müsellemesine tevfikân içlerinden doğan ve kudret-i fâtıranın ıstifâ edip, bahşettiği müdhiş ve pek müfrit zekâ ve 'akıllarıyla feyz ve mevâhib-i Samedâniyyesine mazhar olarak kâmil yetişmiş olan büyük ve pek mukaddes adamların hârikü'l-'âde dehâ ve iktidârları sâyesinde, beşeriyyetin büyük telehhüfle muhtâc olduğu sa'âdetin yolunu te'min ve teshîline çalışarak, onları Hâliku'l-kuvvânın

hikmet-i bâliğasıyla ezelen murâd ettiği ve mu‘ayyen birçok kuyûd u nevâmîs-i tabî‘iyyenin taht-ı te’sirinde olarak yarattığı, biri diğerinden lâ-yenfekk ve mütenevvi‘ sebeblerle biri diğerine merbût, cemâ‘at halinde, muhayyerü'l-‘ukûl olan bu menzûme-i hayât vucûda getirilmiştir.

Ferdî sa‘adetlerini, benî nev‘lerinin sa‘âdetiyle makrûn olmak kanâ‘atiyle, her gûnâ meşâkk u mezâhimi irtikât ederek, mahzâ tarik-i necâtı göstermek için gelip geçen o mukaddes adamların; Hâlik-i mutlakın kendini tanımak⁵¹ ve tanıttirmek⁵² maksadına mebnî; irâde-i ezeliyyesiyle yarattığı kâinat ve mahlûkâtın eşref ü ekmeli olan nev-‘i insânın salâh-ı hâlini, ebedî [3] sa‘adetini zâmin îcâb-ı zaman ve mekâna göre her kavmin kendi lisânıyla isti‘dâd ve mizâc-ı ‘akliyyeleriyle mütenevvi‘ (meşîet-i Rabbâniyyesiyle tergîb ve terhîb esâsı üzerine vucûda getirilen) şerâyi‘ ve te‘âlimin neşr u tatbîki hususunda teklîf ve der-‘uhde edip gönderdiği Rusul-i Kirâm'dır.

Sa‘âdet-i beşer için taraf-ı Hak'tan gönderildiklerini dînen tasdîk etmekle mükellef olduğumuz bu peygamberlerin, diyânetin te’sirât-ı ma‘neviyyesiyle birçok mu‘cizât ve hârikalarla tatbîkine me’mur oldukları te‘âlîm ve şerâyi‘-i İlâhiyye'nin neşr ve kabul ettirmelerinde muvaffak oldukları gibi inzâl buyrulan ahkâma mutâva‘at ve evâmirine inkıyâd edenlerin mazhar-ı fevz u sa‘âdet, ve etmeyenlerin de dûçâr-ı hüsrân ü nedâmet oldukları kütüb-i mukaddesede mesbût olduğu gibi târih-i edyânda da ‘aynen vâzıhtır.

Esâsen bizim bu uzun meşrûhattan maksadımız, mevzû‘umuza ta‘alluku olan bu iki netîceye vâsıl olmaktır ki din, nev-‘i insân üzerinde ma‘nen büyük bir te’siri mevcût olduğu gibi, te’sirât-ı ma‘neviyyesiyle, kabûl ettirilen ahkâm ve kavâ‘idin de inkıyâd ve ri‘âyeti takdîrinde mâddeten matlûb olan cem‘iyyetin sa‘âdeti[ne] mûcib olmasıdır.

⁵¹ “كنت كنزاً مخفياً لم اعرف فخلقت الخلق لاعرف في عرفوني” Hadîs-i Kudsî. [Ben gizli bir hazine idim bilinmekliğimi murad ettim ve bu halkı halk eyledim ki bilineyim.]

⁵² “لا يعرف الله الا الله” Hadîs-i Kudsî.

Fi'l-hakîka diyânetin, daha doğrusu mebde' ve merci'i bir ve nefis-i vâhideden⁵³ yaratılmış bütün mahlûkâtın duygularını, ihtiyâc ve arzularını [4] ve bunların kâffesini tatmîn ve te'mîn edebilecek vesâit u esbâbın cümlesinin ma'lumu ve yed-i kudretinde olan; Hâlik-i Celle ve 'Alâ'nın kavânîn-i İlâhiyyesi, rûh-i beşer üzerinde derin bir nüfuz u te'sîre mâlik olup, onlar için yegâne çâre-i necât u halâs olduğu nâ-kâbil-i inkâr bir hakîkattir.

Sadedden biraz çıkmış olsak bile, esas mevzû'umuzda mühim bir rûkûn teşkil eden bu iki nazariyyenin daha fazla tadvîh u tenvîri için Cezîretü'l-'Arab sükkânının, kable'l-İslâm bir an evvelki hâl u vaz'ıyyetlerini tahattur ve mülâhaza edelim.

Târihen sâbit olduğu üzere bidâyet-i hilkatten beri Cezîretü'l-'Arab halkının asâlet, şecâ'at, kerem ve zekâ gibi hısâl u mezâyâ ile meftûr - ve fitrat-ı beşer i'tibariyle - hubb-i riyâset, tefavvuk ve hâkimiyete meftûn oldukları ma'lumdur. Cümlesi 'aynı fazâil ü hısâle hâiz necîb bir 'unsura mensûb olmalarına rağmen, bu yüzden bütün oranın kabâil ve 'aşâiri aralarında kavî bir rekâbet, şedîd bir münâferât mevcûttu. Her birisi sâlifü'l-bahs, fazâilin kendisinde mecmû' ve diğerlerinden daha fazla müteveffir olmak zihniyetiyle, her ân ve zamanda kendi şân ve şöhretini i'lâ etmek için her türlü vesâite mürâca'at etmekten geri durmuyor, dâimâ diğerlerinin üzerinde kesb-i fâikiyyet etmek fırsatını taharrî ediyordu ki bundan dolayı gûnâ gûn müşâcereler, gazveler, muhârebeler ber-devam bulunduğundan, 'örf, 'unsur ve cinsiyetin birliğiyle Cezîretü'l-'Arab'ta mevcûdiyyeti lâzım gelen vahdet ve tesânüd [5] büsbütün meslûb ve muhtell-i kîn, gayz, nefret, şikâk u nifâk bütün şiddetiyle hüküm-fermâ bulunuyordu.⁵⁴

Diyânet-i semhânın evân-ı zuhûruna değin, gitgide temâdî ve tevâlî edegelen bu mu'sif ahvâl<in> nihâyet ruhlarına büyük bir se'm ü melâl getirdi. Artık herkes şekâvetten, cehâlet ve te'âsetten bıkmış usanmış bir çâre-i necât arıyor. Emniyet ü selâmeti, huzûr ve rahatı için bir vâsıta taharrî ediyor, ebedî sa'âdet yolunu aramak mecbûriyyetini hissediyordu.

⁵³ "وَهُوَ الَّذِي أَنشَأَكُم مِّن نَّفْسٍ وَاحِدَةٍ فَمُسْتَقَرٌّ وَمُسْتَوْدَعٌ" [O, sizi bir tek nefisten (Âdem'den) yaratandır. (Sizin için) bir kalma yeri, bir de emanet olarak konulacağınız yer vardır. (En'am Sûresi/ 98)]

⁵⁴ Te'addüd-i âlihe, büt-perestlik gibi devâ'i-i şirkin ve agyârın esbâb-ı mütemmimesindendir.

İşte bu esnâdadır ki Erhamü'r-Râhimîn olan Cenâb-ü Vâhibü'l-'Atâya'nın - dinden başka bir çâre-i halâs olmadığını ve dinsiz kaldıkça ebedî sa'âdetle yaşamak hakkından mahrûm bıraktığı - zavallı ve bî-çâre za'îf kullarına acıyarak, onlara ve onların hâlinden geri kalmayan bütün benî nev'lerine; şems-i hakîkatin envâr-ı sâtı'asıyla, Hâtemü'l-Enbiyâ ve Rahmete'n-li'l-'Âlemîn olarak Fahr-i Kâinât (s.a.v) Efendimiz Hazretlerini gönderdi. En büyük mu'cizesi, bedâ'at ve belâğatı ile ve muhkem âyâtıyla bütün şerâyi'in ahkâmını câmi', nev-'i benî beşerin kâbiliyyet-i fitriyyesine mutâbık, isti'dâd u mizâc-ı 'akliyyelerine muvâfık olduğu gibi, sa'âdet-i ebediyyelerini kâfil ve te'âlimi her ân ve zamân ve mekâna sâlih, menbe-'i feyz ü hikmet, ve şerî'at-i garrânın üssü'l-esâsı olan Kur'ân-ı Azîmü's-şânî⁵⁵ teblîğ, te'âlim ve ahkâmını neşr ve tatbîk ve bütün gavâmız ve muğlakâtını hall ve îzâh ile her türlü safsata ve hurâfâttan münezzeh, nazarî olmaktan ziyâde 'amelî, ictimâ'î, siyâsî bir dîn-i kavîm, ebedî [6] ve metînü'd-de'âim ve Hâlik-i lâ-yezâl'in imdâd-ı mütemâdiyesiyle ilâ âhiri'd-devrân pâyidâr kalacak olan bu dîn-i celîl-i İslâmiyye'yi te'sis etti.⁵⁶

İşte bu sûretledir ki dînin satvet-i kâhiresiyle, Cezîretü'l-'Arab'ta hüküm-fermâ olan - ricsden, şirk ü agyârdan ve bi'l-cümle devâ'ı-i şikâk ve nifâktan tathîr edilip, kavmin aralarında vahdet ve tesânüdü vad' etmekten başka, kelime-i tevhîdin 'azm u îmânıyla muhtelif milel ve 'anâsırın menâfî-'i gâyât ve mefkûrelerini birleştirerek, Kur'ân-ı 'Azîmü's-şânın te'âlimiyle kâim, ve ahkâmının tatbîkinde hakkıyla hâdim, biri diğerinin vârisi olmak üzere müte'addid ve kocaman İslâm hükümetleri vucûda getirdi.⁵⁷

Bütün cihânı istilâ eden kelime-i tevhîd; dînin şevketiyle, kelimetullâhı i'lâ ile tâ Avrupa'nın evâsıtına kadar, saltanat u 'azametle yüzlerce sene hüküm süren bu İslâm hükümetleri, mâddeten ve ma'nen nâil oldukları muvaffakiyyât ve ihrâz ettikleri futûhât, 'ulûm ve funûnda tekaddüm ve tekâmül ile [i]ktişâfât ve ihtirâ'âtta ve bi'l-cümle sâir sanâyi'de gösterdikleri berâ'at ve terakkî ve bugünkü Avrupa medeniyetine

⁵⁵ "هذا كتاب الله فيه نبأكم ونبأ من قبلكم ونبأ من بعدكم الى يوم القيامة" [Allah'ın kitabı! Kıyamete kadar onda sizden öncekilerin olayları, sizden sonrakilerin haberleri ve sizin de hükümünüz vardır.]

⁵⁶ "اليوم أكملت لكم دينكم وأتممت نعمتي ورضيت لكم الإسلام ديناً" [Bugün sizin için dininizi kemale erdirdim. Size nimetimi tamamladım ve sizin için din olarak İslam'ı seçtim. (Mâide Sûresi/ 3)]

⁵⁷ "ان الله ليرسل لهذه الامة على رأس كل [مرة] سنة من يجد لها امر دينها" Hadîs-i Hasen. [Şüphesiz ki, Allah her yüzyılın başında bu ümmete dinî işlerini yenileyecek bir müceddid gönderecektir.]

hâdim ve üssül-esâs teşkîl edecek derecede [7] terk eyledikleri âsâr-ı medeniyet ve ‘ümrân,⁵⁸ hep bu kelime-i tevhîdin ‘azm u îmânıyla vukû‘ bulduğu gibi üç yüz küsûr milyon Müslümanın, bir cism-i vâhid hâlinde - el-yevm mâddeten meşhûd olmasa bile - ma’nî ‘örf - ve ‘âdâtta etvâr ve bi'l-cümle ‘an‘anât-i İslâmiyye’de müttehid ve müttefik bulunması, diyânetin ruhlar üzerinde icrâ ettiği te’sîr-i ma’nevî ile din evlatlarına bahşeylediği sa‘âdet-i mâddiyye ve ma’nevîyyeden nâşî olduğu kâfi ve vâfi bir delîl-i kâtî’dır.⁵⁹

Gerek Kur’ân-ı ‘Azimü’s-şânın muhkem âyâtından ve gerek tevârîh-i İslâmiyye’den vâzıh sûrette öğrendiğimiz vechile, İslâmiyyet’in intişârından beri şimdiye kadar gelip geçen o kocaman hükümet-i İslâmiyye’nin her birisinin, devr-i tekaddüm ve ikbâlî ile devr-i tedennî ve idbârları hakkındaki esbâb u ‘avâmili kelimenin bütün ma’nâsıyla son derece şâyân-ı teemmül ve biz Müslümanlar için pek büyük bir mîrsâd-ı ‘ibrettir.

Hele hudûdullâhı tecâvüz ile dînin kavâ’id ve ahkâmına muğayyer olarak evâmir ve nevâhi-i İlâhiyye’ye gösterdiğimiz ihmâl ve lâubâllilikle, daha doğrusu şerî‘at-i garrâdan inhirâf ettiğimiz günden beri ba‘zılarımız felâketten felâkete [8] sürüklenip can çekişmekte ve kısmı a‘zamımız emperyalizmin işkence-i zulm ü istibdâdı altında inim inim inlemektedir. Tefrikalardan, nice nice belâ ve mihnetlerden mütenebbih ve müteyakkız olmayıp, bütün Müslümanların a‘dâ-yı dîninin enzâr-ı müntakimânelerinin zillet ve mehâneti altında kindâr mu‘âmelelerine ma‘rûz kaldıkları halde, çeşit çeşit bin türlü entrikalar arasında izhâr-ı acz ve ihtiyâr-ı sukût eylemek tezâmun ve ittihâd sâyesinde - karşımızda hiçbir kuvvet duramayacağına i‘tikâdımız varken - esbâbına tevessül edeceğimiz yerde tefrika neticesinde - zayıf kalmak⁶⁰ eslâf-ı ‘izâmın mecd-i mevrûsu ile, dîn-i celîl-i İslâmî’nin şân u şerefine muğâyirdir.

⁵⁸ Avrupa’nın müdakkik ve muhakkiklerinden meşhûr Librî (ل ب رى) diyor ki: “ ‘Araplar (İslam medeniyeti) târihten çıkarılırsa Avrupa’nın devr-i medeniyete ilk hatvesinden birkaç asır kadar te’hirine mûcib olur”.

⁵⁹ “وَادْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ كُنْتُمْ أَعْدَاءً قَالَتْ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ فَأَصْبَحْتُمْ بِنِعْمَتِهِ إِخْوَانًا” [Allah’ın size olan nimetini hatırlayın: Hani siz birbirinize düşman kişiler idiniz de O, gönüllerinizi birleştirmişti ve O’nun nimeti sayesinde kardeş kimseler olmuştunuz.” (Âl-i İmran Sûresi/ 103)]

⁶⁰ “مَرْصُوصٌ” [Sonra gevşersiniz ve gücünüz, devletiniz elden gider. (Enfal Sûresi/ 46)] “وَلَا تَنَازَعُوا فَتَفْشَلُوا وَتَذْهَبَ رِيكُكُمْ” [Hiç şüphe yok ki Allah, kendi yolunda, duvarları birbirine kenetlenmiş bir

Bizi bu hâle getiren ve böyle envâ-‘i te‘âset ve şekâvet içinde yuvarlanmamıza bâ‘is olan esbâb u ‘avâmil hakkıyla nazar-ı i‘tibâra alınacak olursa, dûçâr olduğumuz bu gazab-ı İlâhî’den daha büyük bir ders-i ‘ibret ve intibâh olamayacağı gibi, Kur’ân-ı ‘Azîmü’s-şânın ahkâmına temessük, evâmir ve nevâhîsine inkıyâd ve itâ‘at etmekten başka bir çâre-i halâs u necât bulunamayacağı, bütün ümmet-i Muhammed için kat‘î ve sarîh bir burhân-ı kâfidir.⁶¹

Gerçi bütün ‘âlem-i İslâm, bu hakîkatte müttefikler ve diyânetin emrettiği vecihle, kâffesinin halâs u necâtı, sa‘âdet ü selâmetinin husûlû ittihâd-ı tezâmüne makrûn olduğunu kalben tasdîk ederler. Fakat böyle yüksek bir gâyenin [9] nevâlî ve kuvveden fi‘ile çıkması için mükerreren beyân edildiği vecihle, üzerlerinde ancak kânûn-i İlâhî’yi hâkim bırakmak sûretiyle, ba‘zı dalkâvûk, riyâkâr ve mütebasbıs ve kâse-lîs olanların sâika-i cehâletle dîne idhâl ettikleri safsata ve hurâfâtı def‘ ve erbâb-ı bida‘ ve dalâlin ihtirâsât-ı denîâneleriyle dinle hiç de kâbil-i te’lîf olmayan, ihtilâk ettikleri birçok bida‘ ve agyârı ref‘ u izâle ile şer‘at-i garrânın kalben ve gâliben hakkıyla ahkâmına merbût ve kâffe-i umûr ve nevâhîsine mutî‘ ve munkâd olmaya mütevakkıftır. El-hâsıl kalemen ve lisânen, mâlen ve cismen el ele vererek; diyânetimizin en büyük şi‘ârı olan sa‘y u ‘amele muhtâctır.⁶²

İşte bu sûretle, ‘azm u îmanla esbâbına tevessül edildiği takdirde behemehâl muvaffakiyyet ber-kemâldir. Ve bu sâyede âbâ’ ve ecdâdımızdan mevrûs mecd-i sâlifemizi i‘âde ve İslâmiyyet’in matlûb olan şân ve şerefini muhâfaza eylemiş olmakla berâber, bir cism-i vâhid hâlinde ma‘nen ve mâddeten müttehid ü müttefik bulunduktan sonra, bin üç yüz küsûr seneden beri mu‘cizâtı gittikçe inkişâf ve tecessüm etmekte, ve muhkem âyâtı bi’l-‘umûm garb ‘âleminin müdakkik ve mütefekkirlerini hayrette bırakarak nazarlarında tecellî edegelmekte olan Kur’ân-ı Mübîn’imizin envâr-ı

bina gibi saf bağlayarak çarpışanları sever. (Saff Sûresi/ 4)], “وَأَعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا” [Hep birlikte Allah’ın ipine (İslâm’a) sınıksız yapışın; parçalanmayın. (Âl-i İmran Sûresi/ 103)]

⁶¹ “قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ” [De ki: “Eğer Allah’ı seviyorsanız bana uyun ki, Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın. (Âl-i İmrân Sûresi/ 31)] “إِنْ تَتُوبُوا إِلَى اللَّهِ نُتَوِّبْكُمْ” [Eğer siz Allah’a yardım ederseniz (emrini tutar, dinini uygularsanız), O da size yardım eder.” (Muhammed Sûresi/ 7)]

⁶² “وَأَنْ لَّيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَى وَأَنَّ سَعْيَهُ سَوْفَ يُرَى ثُمَّ يُجْزَاهُ الْجَزَاءُ الْأَوْفَى” [İnsan için ancak çalıştığı vardır. Şüphesiz onun çalışması ileride görülecektir. Sonra çalışmasının karşılığı kendisine tastamam verilecektir. (Necm Sûresi/ 39)]

hidâyetiyle; sa‘âdet-i hakîkiyyeye müteattış benî nev‘imizden milyonlarca halkın bize munzamm olacakları pek tabî‘î ve âşikârdır.

Vâkı‘an bugünkü ‘âlem-i İslâmiyet’in son vaziyetini nazar-ı tetkîkten **[10]** geçirecek olursak, ümîd-bahş bir halde ve son dereceye kadar mûcib-i memnuniyettir denilebilir. Fi'l-hakîka senelerden beri din evlatlarının başına, bahs-i sebkât eden mâcerâlara zamîmeten muahharen İslâmiyet’in hâmîsi ve mesned-i yagânesi, son kalan bir hükûmet-i İslâmiyyesi'ni ortadan kaldırmak maksadıyla uzun zamandan beri sa‘y-i mütemâdiyesiyle çalışan isti‘mâr-ı siyâset-i zâlimânesinin, nihâyet bir takım menfa‘atperest, dinsiz, vicdansız ve köle gibi kendilerini a‘dâ-yı dine satmış alçakları alt ederek maksûduna vâsıl olması, hâmîsiz kalmış ve esâretin ağır zinciriyle bağlı Müslüman dindaşlarımızın üzerinde zulm ü i‘tisâfâtın teşdîd ü tezâyüdü Wilson'un ihtirâ‘âtından mandâ, vesâyet gibi ta‘birât-ı mübhemesiyle, bütün ‘âlem-i İslâmiyet’in ka‘be-i âmâl ve kıblegâhı olan Beldeteyn-i Mutahharateyn ile Cezîretü'l-‘Arab'ın kısm-ı a‘zamını havza-i isti‘mâr altında dûçâr olması, makarr-ı hilâfeti işgâl ve vaktiyle saytara-i İslâmiyye'nin zîr-i idârelerindeki vilâyetten olup, Avrupa-yı cenûbînin en hakîr u fakîr milleti olan Yûnân'ın bir takım vâhî itmâ‘ ile Anadol[uy]a musallat olması gibi Harb-i Umûmî'nin netâyic-i meş‘ûmesiyle geçmiş fecâyi‘ u vakâyi-i mütevâliye-i müessife, ‘umûm için birer durûs-i mev‘izat ve istîkâzdır.

Hele her gûna yüksüzlüğe rağmen mahzâ, sebât u metânet, ‘azm-i îmân, ve salâbet-i dîniyye ile iki kûsûr sene devâm etmiş olan bu son istiklâl mücâdelesinin, emperyalizm siyâset-i ‘akîmesinin teşvîkiyle, eski efendisine zulmen ve ‘udvânen tecâvüz eden alçak düşmanın, Hak Celle ve ‘Alâ'nın kudret-i kâhiresiyle, hârkü'l-‘âde ve mu‘cizât kabîlinden olarak, Anadolu'nun ortasından **[11]** on beş gün zarfında Akdeniz'e dökülmesi, sağlam ve pâyidâr temeller üzerinde kurulmuş tam ve mutlak bir istiklâl nâ‘iliyetle neticelenen bir zaferin sâyesinde, beyne'd-düvel mevki-i siyâsisini tanıttırıp âfâk üzerinde yeni doğmuş genç bir Hükûmet-i Cumhûriyye-i İslâmiyye'yi görmek, İslâmiyet'in parlak müstakbeline âşikâr bir ‘alâmet ve büyük bir beşerî (mecde) telakkî edildiği gibi bütün ‘âlem-i İslâm için mûcib-i intibâh, dininin ‘azm-i îmânıyla

elde edilen bu gibi muvaffakiyyâtın ‘aynen husûl ve nevâli hususunda dâ‘i-i terğîb ve teşvîktir.

Kezâ en son zamanlarda meşhûdumuz üzere, Gürcistan, Kafkasya'da istiklâl uğrunda devâm eden kanlı mücâdeleler, Türkiye, İran, Afganistan üç İslâm hükûmetlerinin aralarında te'sîs edilen ittifâk ve i'âde-i münâsebet ve her birisinin kemâl-i ciddiyet ve neşâtla gösterdiği âsâr-ı terakkî ve intibâh, Hindistan'da, Mısır'da siyâsî mücâdelelerle isti'mârın şiddet ü zagtına rağmen, her birisinin büyük bir ‘azm u sebâtla medeniyet-i İslâmiyye'ye müteveccihen, ‘ilmen ve ‘irfânen gösterdikleri âsâr-ı tekaddüm ve i'tilâ, Afrika'nın şimâlindeki Trablusgarb'lıların başında diyânet-i İslâmiyye'ye ve benî dinlerine müte‘addid ve mütemâdî hizmetleriyle ma‘rûf u meşhûd bulunan Senûsîler hazarâtının büyük bir sabr u metânetle kahramânâne mücadeleleri, Tunus, Cezâyire'de görülen âsâr-i teyakkuz ve inbitâh, Fas'ta bi-zıllı İslâm ve medâr-ı iftihârı olan Emîr-i Delîr Mevlâ-yı Abdülkerim Hazretleri'nin, bir avuç kahramân mücâhidleriyle kazanmakta oldukları intisarât-ı mütevâliye, her Müslim için bâ‘is-i mefharet ve İslâmiyet'in parlak müstakbeline vâzıh bir ‘alâmettir.[12]

Hele Cezîretü'l-‘Arab'ta, Yemen'de salâbet-i dîniyesiyle meşhûr olan İmam Yahyâ ve nezdindeki siyâsî ve pek dâhî olan Muhammed Nedim Bey'in tedbîr, iktidâr ve pek müfrit zekâsıyla gösterdiği fevkalâde fedâkarlıklar sâyesinde, hıttâ-i Yemâniyye'yi isti'mârın selâsil u aglâlinden şimdiye kadar sıyânet edip, fitraten cenkçi ve pek diyânetperver olan Yemen halkından teşkîl ettiği millî ve muntazam bir orduyla her muhâceme karşı gösterilen âsâr-i hamâset ve isti'dâd bi-hakk-ı şâyân takdîs ü tebcîldir.

Necd'deki ümera-yı Cezîre'nin mâ-bihîş-şeref ve'l-iftihârı ve sertâc-ı ibtihâcî olan İmam Abdülaziz İbn Abdurrahman el-Faysal b. Suûd müsellemin enâm olan müfrit zekâ ve dehâsıyla - tafsîlâtı kısm-ı mahsûsunda munderic - vücûda getirdiği el-İhvân Fırka-i İslâmiyyesi'yle, ümerâ-yı Cezîre ve bütün ‘aşâir ve kabâil arasında teşkîl ettiği vahdet ve tesânüd sayesinde, İslâmiyet'in dâ‘i-i ittihâd ve tazâmünü olan hacc-ı Beyt-i Harâm'ın hakkıyla edâ ve hikmet-i mefrûziyyetinden maksûd mukaddes gâyenin kuvveden fi'ile çıkabilmesi için, İngiltere'nin âlet-i cevri ve hıdâ‘i, şâkk-ı ‘asiyyü'l-

İslâm, hâin ve alçak şerîr Hüseyin ve berâberindeki eşrâyı tedmîr ve krâliyet mübhemesiyle tâc u saltanat, zulm ü istibdâdını târumâr etmekle, Beldeteyn-i Tâhireteyn'i ma'rûz kalacağı felâketlerden kurtarmak ümîd-i kat'iyesiyle cihâd-ı mukaddes i'lân ederek, 27 Ramazan 337 tarihli beyannâmesinde 'âlem-i İslâm'a karşı hadem ü te'ahhüdâtı mukâbilinde gördüğü eser-i teveccühe, müzâheret ü mu'âvenetleriyle hak uğrunda kahramânâne mücâdelelerinde sâbit-i kadem bulunması, bâ'is-i senâ ve 'azîm bir meserretle karşılanmaktadır. Nevâyâ-yı hâlisânesiyle te'ahhüdâtında sâbit kaldığı müddetçe, kâffe-i ef'âl ve harekâtı muzafferiyetten **[13]** muzafferiyete netîceleneceği gibi, bütün cumhûr-u müslimînin nevâl-i emel ve arzularında büyük bir 'âmil olacağı cihetle, tevârih-i İslâmiyye'de rif'at u i'tibar ile ve büyük bir şân u şerefle yâd olunacağı güneş gibi âşikârdır.

Hülâsâ: Hak Celle ve 'Alâ'nın tevfikât-ı sübhâniyyesiyle, bütün 'âlem-i İslâm'da görülen ve büyük bir iftihâr ile karşılanan eser-i tekaddüm ve intibâh, senelerden beri envâ-'i mezellet içinde yuvarlanmakta olan dindaşlarımızın halâsına bâdî ve bâ'is olup, kemâl-i muvaffakiyetle neticepezîr olacağı gibi, bütün 'âlem-i İslâmiyet'in büyük bir ihtiyâc ve arzu-yi tabi'iyyesiyle kavuşmak istediği sa'âdet-i ebediyyeye vâsıl olacağı, karâin-i kâtı'a ve şevâhid-i ahvâlden mütehassıl kanâ'at-ı kâmilemin izhârına müsâra'at eyler ve cümlemizin tevfikâtını Cenâb-ı Vâhibi'l-'Atâyâ'dan dilerken, esas maksad ve mevzû'umuz olan el-İhvân Fırkası'na 'âid 'akâid ve hakâyık-ı mühimmenin, menba-'ı Hak'tan müstemiden îzâhına başlarım.**[14]**

Necd Mukâta‘ası

Necd, vazi‘yyet-i coğrâfiyyesi i‘tibâriyle, Cezîretü'l-‘Arab'ın ortasında vâki‘ olup, şimâl ve cenûb ve arada bir hadd-ı fâsıl teşkîl eden el-Kasîm dâhil olduğu halde üç mıntika-i münkasımdır.

Şimâlî mıntika: Dört günlük mesâfeden üç tarafı kum dağlarıyla muhat, (el-Cebel) nâmıyla ma‘rûf Hâil ve mülhakâtından ‘ibâret olup, Âlû'r-Reşid'in makarr-ı emâretiydi. Hâil, es-Semrâ ve Ecâ‘⁶³ dağlarının arasında kâin, latîf bir şehirdir. Havası mu‘tedil, arâzisi münbit ve mahsûldârdır, suları şirîn ve oldukça mebzûldür. Hurmalıklar ile muhat, buğday, mısır ve her nevi‘ sebze ve meyve yetişen tarla ve bahçelikler ile müzeyyendir.⁶⁴ Toprağın feyz u bereketine rağmen zirâ‘at orada pek geridir. Ticâreti de Kuveyt'ten, Kasîm'dan ve Meşhed'den (en-Necef) gelen yabancıların elindedir. Yerlileri şecâ‘at ve hamâsetle meşhûr, bir kısmı zirâ‘atle ve kısm-ı a‘zamı tembel olup, ikide bir de gazvelere çıkan emîrin ma‘iyyetinde yazılarak, beytû'l-mâldan, ve gazvelerden igtinam edebildikleri şeylerden geçinirler.[15]

İmâretin istinâdgâhı: Hâil ve mülhakâtının yerli ahâlisiyle Şemmâr ‘Aşîreti idi. ‘Asabiyyet, hamîyyet, hamâset ve şecâ‘atle sâir Necd'in bi'l-‘umûm kabâil ve ‘aşâirine fâik olup, üzerinde (kendi efhâzından) merhum Muhammed el-Abdullah İbn Reşid gibi dâhî, dirâyetlî ve pek müdebbir bir emîrin vücûdu takdîrinde, onların kuvvetiyle diğer bi'l-‘umûm kabâil ve ‘aşâire icrâ-yı nufûz edebileceği gibi, bi'l-‘umûm Necd ve havâlîsi üzerinde hakkıyla bast-ı hâkimîyyet kudretinde olur.

Cenûbî mıntika: er-Riyâd nâmıyla ma‘rûf (el-Âriz) ve mülhakâtından ‘ibâret olup, Âlû's-Suûd'un makarr-ı emârinidir.

Havası gâyet sıcak, arâzisi gayri münbit, suları tuzluca ve oldukça gayr-i mebzûldür. el-Âriz kasabasının etrafında ufak tefek hurmacıklar ve bahçecikler bulunursa da ihtiyâcı te‘mîn edecek kadar değildir. Bunun için kasabanın kâffe-i

⁶³ Cebeli's-Semûil nâmıyla ma‘ruf bir şöhet-i tarihiyyesi vardır. Ufak tefek bahçeliklerle muhat karyeler ile meskûndur. Kuvve-i inbâtiyyesi fazla ve pek çok şelâleleri vardır. Şemmâr Aşîreti'nin el-Gaysiyye kabâilinin melce‘ ve me‘vâsidir. Bu dağların bir kısmında bakır ve altın ma‘denlerini hâvî olduğu bi'l-istikşâf anlaşılmıştır.

⁶⁴ Hâil şehrine tâbi‘ bi'l-cümle kasaba, karyeler de ‘aynı tarzdadır.

ihtiyâcâtı Kuveyt'ten, el-Hasâ'dan ve 'ale'l-husûs el-Kasîm'dan tedârik ve te'mîn etmek mecbûriyyetindedir. Ahâlisi oldukça ticâretle meşgûl, muti' ve diyânette fazlaca muta'assıbdır. Ekseriyye ser-kârda bulunan mütedeyyin emîre, muhabbet ve ita'at-i mahsûsaları vardır.

İmâmetin istinâdgâhı: Mutayr, Uteybe, Harb, Benî Gâlib, Benî Hâcer, ed-Devâsîr, el-Ucmân 'aşâir ve kabâili ise de mezhebin intişârından evvel kabâilin aralarında ki münâferet ve ittihatsızlık yüzünden, imâmetin yagâne istinâdgâhı **[16]** el-Âriz ve mülhakâtı, el-Kasîm, el-Hasâ⁶⁵ ve el-Katîf Sünnî ahâlisiydi denilebilir.

El-Kasîm Mıntıkası: Uneyze, Bureyde, er-Res ve mulhakâtlarından 'ibâret olup, Necd'in göbeği mesâbesindedir. En ma'mûr ve sevkü'l-ceyş nokta-i nazardan en mühim mevki'ye hâiz, bütün Necd'in bi'l-'umûm kabâil ve 'aşâirinin merci' ve mecme'idir. Havası mu'tedil, arâzisi münbit ve bereketli, suları şirîn ve fazlaca mebzûldür. Buranın mahsûlü fazla olduğundan bütün sükkânının ihtiyacâtını te'mîn ettiği gibi, Necd'in her tarafına götürülür.

Her şehrin etrafı mevrû' tarlalar ile müteaddid çiftlik, hurmalık ve bahçeliklerle muhat ve mestûrdur. Ol havâlîde her şey yetişir. Zirâ'at ve ticâret pek ileridedir.

Ahâlisi ulu'l-emre muti', metîn ve her şeye mütehammil, yorulmak bilmez son derecede çalışkandır. Bir kısmı zirâ'atle, ve kısm-ı a'zamı ticâretle meşgûldür, muktesid ve ekseriyyesi zengindir. Necd'in her tarafında icrâ-yı ticâret ettikleri gibi, Kuveyt, el-Hasâ, Irak, Suriye, Filistin, Mısır ile deve, at vesâire ticâreti te'âtî ederler.

Necd'in hazaran ve bedeven, bi'l-'umûm kabâil ve 'aşâirinin bütün senevî ihtiyâcları **[17]** bu mıntikadan tedârik etmek mecburiyyetinde olduklarından, buraya hâkim olan emîre ita'at göstermek ıztırâındadırlar. Buna binâen mevki-'i iktisâdîsi nisbetinde mevki-'i siyâsîsi de vardır. Bu mıntikanın taht-ı hâkimiyyetini alan emir, Şemmâr'ın kısm-ı a'zamı dâhil olduğu halde, bütün 'aşâir ve kabâili zîr-i idaresine alır ve bu vesîle ile bi'l-'umûm Necd mukâta'ası üzerinde bast-ı hâkimiyyet edebilir. el-

⁶⁵ el-Hasâ' ve iskelesi el-Katîf, Sultan Hamîd zamanında, Memâlikî Osmanîyye'nin müstakil bir mutasarrıflığıydı. Ahâlînin kendi arzusuyla Âli's-Suûd emâretine iltihâk etmiş ve o günden beri emâret müşâr-ü ileyhânın zîr-i idâresinde kalmıştı. Ahâlînin kısm-ı a'zamı Sünnî ve bir kısmı Şi'îdir (Revâfıza'dandır). Ticâretgâh bir şehir olup, hurmalarıyla ve yerli mensûcâtın kefiye ve 'abâlarıyla meşhûrdur.

Kasım halkı herkes ticâretle, işi gücüyle meşgûl olduğundan makâm-ı imâretten ve hırs-ı cehdden ma'râdırlar. Üzerlerine bast-ı hâkimiyyet için birbirleriyle uğraşmak mecbûriyyetinde kalmış olan Âlû'r-Reşîd ve Âlû's-Suûd emâretlerinin kavî tarafını tercih etmek i'tiyâdındadırlar. Bunu da, sefk-i dimâya sebep olmamak ve ileride mütegâllibin şer u batşından emîn olmak ve berây-ı ticâret kâfilelerle her tarafa giden Kasım'lı tâcirlerin mümâne'atına ve bir türlü tecâvüzlerine ma'rûz kalmamak fikirlerinden nâşîdir.[18]

Âlû'r-Reşîd - Âlû's-Suûd

Necd, mine'l-kadîm bu iki üsretin birisinden diğetine, galebe kuvvetiyle, devr u intikâl eder. İkisi kerem ve şecâ'atle me'lûf necîb bir sülâleye mensûb olmalarına rağmen, her birisi hakk-ı hâkimiyeti kendisinde daha fazla müteveffer olmak iddi'âsıyla, birinin diğeri üzerine ta'addî kâh gâlib kâh mağlup dâimî bir mücâdelede bulunarak kavî zayıfı çiğnedikten sonra bütün Necd'i taht-ı hâkimiyetine almak muvaffakiyyetine nâil olurdu.

Bizim burada her iki imâretin târîh-i siyâsîsini nakletmekte bir fâide-i 'ameliyye görülmemekte ise de, sadetten çıkmış olsak bile, mevzû'umuzun canlı noktasını teşkîl eden İmam Abdülaziz İbn Suûd'un kürsi-i imâmete cülûsünden evvel ve sonraki vakâyı'ı zikretmekte fâideden hâlî değildir. Binâen 'aleyh Âlû'r-Reşîd'den ve bize en ziyâde lâzım olan Muhammed el-Abdullah İbnü'r-Reşîd'in devrinden i'tibaren tevâlî eden vakâyı'ı tâkip edeceğiz.

Ma'lûm olduğu üzere Âlû'r-Reşîd emâretinin ikinci devr-i ikbâli Emîr Muhammed el-Abdullah İbnü'r-Reşîd'in kürsi-i emârete ibtidâ-yi cülûsünden i'tibâren başlıyordu (h.1303-m.1880). Merhûm dâhi ve pek tâli' âver idi. İktidâr, zekâ ve sehâsı sâyesinde kürsi-i emârete geçer geçmez, emâretinin istinâdgâhı olan Şemmâr Aşîreti'ne hüsn-i teveccüh ibrâz ederek, cem-'i şemlleri, mecdlerinin ihyâsı için büyük bir dirâyetle neşrine muvaffak olduğu [19] propagandalar ile hamiyet ve 'asabiyetlerini uyandırmış tâ Irak'taki mâ beyne'n-nehrayn el-Curbâ, el-Hâdî, es-Sudeyd Şemmâr kabâiline varıncaya kadar, Necd'de mütevattın Abde, Sincâre... Ve ilh, bi'l-'umûm Şemmar Aşîreti'ni, etrafına sarmışdı.

İlk hamle olarak el-Kasîm'ı istilâ etmesi pek tabi' idi. O vakitte, Necd'in cenûb mıntıkasında Âlû's-Suûd emâretinde, el-yevm Abdülaziz'in pederi Abdurrahman el-Faysal İbnu's-Suûd'un ibtidâ-yı cülûsüne tesâdüf ediyordu. Kâh mevzu-'u istilâ olan el-Kasîm, zîr-i hâkimiyetinde olup, vukû-'i muntazar ba'zı vakâyı' ile, mezkûr mıntıkayı gâib etmek korkusuyla, oranın ahâlisinin muhabbetlerini celb ve merbûtiyetlerini daha fazla temkîn için oranın umûr-u dâhiliyesini, içlerinden asîl bir üsreye mensûb Bin Selim nâm şeyhine tevdi' etmiş, bir nevi' muhtâriyetle idâre ediyordu.

Vaktâ ki, Şemmâr Aşîreti arkasında olduğu halde, nazarî oranın istilâsına ma'tûf Emir Muhammed Abdullah İbnü'r-Reşîd'in kuvveti karşısında bulunan el-Kasîm halkının, bir türlü mukâvemet edemeyeceklerini anlayarak, ileride gazab u batşına ma'rûz kalmamak için hiçbir eser-i mukâvemet göstermeksizin itâ'ate munkâd olmuşlardı. Hâlbuki esas hâkimiyyeti kendisine 'âid olduğunu bilen İmam Abdurrahman İbn Suûd'un, Kasîm'ı elden kaybedeceğini görünce, kendisine merbût 'umûm-i kabâili toplayarak Kasîm'ı kurtarmaya yetişmiş ise de takrîben birçok ay kadar süren kanlı bir muhârebeden sonra, el-Kasîm'ın İbnü'r-Reşîd tarafından işğaline mâni' olamamıştı. Kasîm'ın sukûtundan sonra tezelzûle uğrayan İbnü's-Suûd'un kabâili, [20] peyderpey İbnü'r-Reşîd'in tâ'atine girmek mecbûriyyetinde kalmışlardı. İbnü's-Suûd'da yalnız kendine sâdık kalmış bir iki kabîle ile el-Âriz, ed-Dir'îye ve mulhakâtlarının ahâlisiyle bir müddet kadar, el-cenûb üzerine yürümeye başlayan Emîr Muhammed el-Abdullah İbnü'r-Reşîd'e karşı sebât u metânet göstermiş ise de, bir iki kanlı müsâdemelerden sonra cenûbî mıntakanın, yani (er-Riyâd ve havâlisinin) istilâsına bâ'is olmuş ve bu sûretle bütün Âlü's-Suûd üsretinin muhâcerât ve Kuveyt şeyhi Mubârek İbnü's-Sabah nezdine ilticâ etmesini intâc eylemişti. Kâh Âlü'r-Reşîd'in bu devri ikbâlinde Katar'dan Nakratü's-Şâm'a ve Irak'ın cenûbundaki (el-Mecera) dan, tâ Asîr'e kadar icrâ-yı nufûz ve hâkimiyet eden Emir Muhammed el-Abdullah'ın kürsi-i emâretinde bulunduğu müddetçe Âlü's-Suûd üsreti Kuveyt'te mârrü'z-zikr İbn Sabâh nezdinde misâfîraten kalmışlardı.

Emir Muhammed el-Abdullah İbnü'r-Reşîd'in vefâtı üzerine yerine, merhûm Emîr Abdülaziz el-Mit'ab, (Âlü'r-Reşîd) in makâm-ı emâretine geçmiş idi. Merhûm zekî, azimkâr ve son derece şecâ'at ve besâletiyle meşhûr, pek sert ve haşin idi. (h.1318-m.1899). Merhûm cesûr o kadar cesûrdu ki, bütün Cezîretü'l-'Arab'ta Hz. Ali'den sonra onun cesâretinde besâlet ve şecâ'atında kimse gelmemiştir denilebilir. Fakat me'a't-teessûf pek tâli'asız idi. Tâli'asızlığı fazlaca tehevvründen, dirâyetsizliğinden ve birazda düşüncesiz hareketlerinden nâşî idi. Makâm-ı emârete geçtikten sonra kendi kılıcından başka bir istinâdgâh tanımayan mûmâ ileyh, ikide bir de ehemmiyetsiz ve hattâ sebepsiz denilecek derecede, ufak tefek ba'zı kabâilden [21] sudûr eden kusûrları, büyük bir günah tarzında telakkî ederek, onları te'dîb maksadıyla ikide bir de gazveler saldırırdı. Selefinden böyle sertlik ve huşûnet görmeyen ve

‘ömürlerinde böyle mu‘âmelelere ma‘rûz kalmayan kabâil-i bedeviyenin, peyderpey ‘isyânına sebebiyyet vermiş idi.

Bu esnada idi ki, mağsûb mülk ü hâkimiyyetlerini istirdâd için zurûf u evâne intizâren Kuveyt'te, fırsatları sabırsızlıkla tarakkub etmekte olan Âlû's-Suûd üsretinin büyük kahramanı,⁶⁶ aynı fırsatı intizâr etmekte olan İbnü's-Şa‘lân⁶⁷ ile mükâtebede bulunarak, Abdülaziz İbnü'r-Reşîd'in ‘aleyhinde kıyâm etmeye teşvîk etmişti.

Bu teşvîkât neticesinde İbn Şa‘lân, el-Cûbe'nin istirdâdı için hazırlıkta bulunmuş ve harekete geldiğini gören Abdülaziz İbnü'r-Reşîd, onun üzerine yürümeye başlamıştı. Zâten İbnü's-Suûd'un vâki‘ teşvîkâtından maksadı buydu. İbn Şa‘lân'ın te‘dîbine yetişen İbnü'r-Reşîd'in gaybûbetinden bi'l-istifâde İbnü's-Suûd, ehli'l-‘Âriz ile muhâberede bulunarak, memleketinin istirdâdı için muzâheret ü mu‘âvenetlerinin celbine muvaffak olduktan sonra, Kuveyt'ten ancak kırk iki kişi ile ânî, bir gecede ‘Âriz'a hücum etmiş ve ufacak bir müsâdemeden sonra kasabanın işgâline muvaffak olmuş idi ki [22] bu sûretle Âlû's-Suûd üsretinin yeniden te’sis-i emâret etmekle, mülk ü memleketlerinin istirdâdında birinci muvaffakiyyeti teşkîl ediyordu.

Kasabanın zabtından sonra, Abdülaziz İbn Suûd'un pederi Abdurrahman ber-hayât bulunmakla usûlen yine o, makâm-ı emârete ik‘âd olunmuş ise de, İbn Şa‘lân meselesinin hallinden sonra üzerlerine yürümeye başlayan Abdülaziz İbnü'r-Reşîd'in mütevâlî hücumlarına dayanamayarak, karşısında birkaç def‘a mağlûbiyyetten sonra tâli‘asızlığına hamlederek, ber-hayât iken, makâm-ı emâreti, üsretinin mecd ü şerefînin istircâ‘ ve i‘âdesinde muvaffak olmuş olan oğlu (ânifen mabhûs ‘anh) Abdülaziz İbn Suûd'un liyâkat ve dehâsına terk ve teberru‘ eyledi.

Abdülaziz 1295 sene-i hicriyyesinde el-Âriz kasabasında tevellüd etmiş, on dört yaşına kadar Kur‘ân-ı Kerîm'i ezberleyip umûr-i diyânete vâkîf olduktan sonra,

⁶⁶ Nâm ve şöhret enâm Abdülaziz İbnü'r-Rahman el-Faysal'dır.

⁶⁷ Er-Ruvâle aşâirinin şeyh ve müteneffizi olup, makâm-ı emâreti, el-Cevf ve sükkânından ‘ibâret olan el-Cûbe mukâta‘asıydı. Merhûm Muhammed İbnü'r-Reşîd'in zamanında memleketlerini gâib ederek, Şam garbındaki Dumayr havâlisine ilticâ etmişlerdi.

memâlik-i İslâmiyye'nin seyâhatinden 'avdet eden mürşid-i kâmil denecek derecede 'âlim ve müdakkik eş-Şeyh Muhammed b. Abdüllatîf'in⁶⁸ hazâkat-ı üstâdânesiyle [23] sarf u nahiv, belâğat, bedî', ma'ânî, mantık, tevhîd, tefsîr, hadîs, mustalah ve'l-hâsıl lüzûmlu olan sâir 'ulûm ve ma'lûmat-ı dîniyyeyi tahsîl ettiği gibi, 'ilmü'l-edyân ve bi'l-'umûm tevârih-i İslâmiyye'yi mutâla'a etmiş, 'ilmen ve ahlâken ümerâ-yı İslâmiyye'nin mâ-bihî'l-mecd ve'l-iftihârı münevverü'l-fikir ve tam bir diyanetperverdir. Halîm, metîn, yıkılmaz ve sarsılmaz bir 'azm u irâde sâhibi olup, zekâ ve sehâsı hususunda Cezîretü'l-'Arab'ta emsâli tasavvur olunmayacak sûrette fitraten son derece zekî, kerîm ve tâlî'i pek âverdir. Makâm-ı imâmete geçmesiyle Âlû's-Suûd üsretinin yeniden bir devr-i ikbâle girmesine bâdî olmuştur.(m.901)

Zimâm-ı idâreyi eline alır almaz, ilk işi kendi kabâili arasında bir vahdet, bir merbûtiyyet vücuda getirmek çâresini düşünüyordu. Me'a hâzâ Şerî'at-i garrânın temessüküyle ve hududulâh'ın ikâmesiyle netice-i pezîr olacağını, herkesten evvel kendisi takdîr ediyordu. Sebeb-i sa'âdet olan bu gâyenin husûlü için, 'ilim ve hünlerden bî-behre ve şerî'atin ferâiz ve muharremâtından bî-haber olan kabâil-i bedeviyyenin dûçar oldukları cehâletten kurtarmak için, Şeyh İbn Abdüllatîf'in derîn 'ilminden, gayret ve himmetinden istifâde ederek, bir bedevînin 'aklı erecek kadar (kâffe-i usûl ve mu'âmelâtı mezheb-i Hanbelî'nin esâsâtına müstenid) muhtasar ve pek basit bir fıkıh ve daha [24] doğrusu bir akâid kitabı vücuda getirip, bütün kabâile dağıtmıştı. Ve şeyhin himmet-i mürşidânesiyle yetiştirdiği 'âlim ve hatiplerle, kitâbın metnini ezberletmekten başka kabâili peyderpey tatavvu'a sevk etmişti.

Fi'l-hakîka itma' ve cehâlet dolayısıyla biri diğeri üzerine tecâvüz etmekten usanmış olan kabâilin arasında dağılan bu 'akâid, kabiliyyet ve isti'dâtlarına mutâbık kalarak, peyderpey aralarında intişâr ve tabî'atiyle kabûl olunmaya başlamış, salâh halleri meşhûd olmuştu. İçlerinde, 'adem-i itâ'at gösterip de gönderilen 'âlim ve hatipleri tahkîr ve ihânet edenlere, kâh inzâr ve kâh mıntıkanın hâzır ahâlisiyle, imâmete

⁶⁸ Üstâz mûmâ-ileyh 'an-aslı Âriz ahalisinden olup, Medine-i Münevvere'de mebdâ-i tahsilini gördükten ve Mısır'daki Câmi'u'l-Ezher'de ve Tunus'taki Câmiu'z-Zeytune'de sâir 'ulûm-u dîniyye ve İslâmiyye'yi 'âlî derecede tahsîl-i ikmâl ettikten sonra, âsâr-i İslâmiyye'yi tetkîk maksadıyla Fâs, Marâkeş ve tâ İspanya'nın cenûbuna kadar girmiş, Mısır, Hindistan, Afganistan, İran ve Irak'ta icrâ-yı seyahat ettikten sonra tekrar Necd'e dönmüştü. Âriz'a muvâzeletinden sonra iktidâr-ı 'âlimânesiyle, câmilerde va'azlar ile herkesi 'ilim ve hünere teşvîk ile birçok talebeler peydâ etmiş ve verdiği dersler ile herkesin irşâd-ı ta'lîm ve terbiyesine bâ'is olmuştu. Bütün halkın muhabbetini kazandığı gibi, Âlû's-Suûd'un teveccühüne mazhâr olmuş, Kuveyt'e hicretlerinde üsretin çocuklarının ta'lîm ve terbiyesinin ikmâlî için refâakatlerinde bulunuyordu.

sâdık bir iki kabileden müteşekkıl gazveler ile tarîk-i hakka da‘vet etmekle bâdî-i ita‘atlerine mûcib olmuştı.

Şeyh b. Abdüllatîf'in ‘akâid kitabında der-miyân olunan usûl ve mu‘âmelât:

Şeyhin cümle-i müellefâtında olduğı gibi, şirk-i celî ve hafiden tahzîr, erbâb-ı bidâ‘ ve dalâli, buğâtı tekfîr ve onları irşâd ve tenvîr ve musir kaldıkça tedmîr etmek, Rabbü'l-‘Âlemîn'in tâ‘at ve ‘ubûdiyetine da‘vet, hayır ve şer, nef‘ ve zarârın ve her fi‘ilin fâ‘il-i hakîkisi olduğına i‘tikad edip kalben ve gâliben rabt-ı kalp eylemek, kaza ve kadere, ‘azâb-ı kabre, ba‘s ve neşre-i kıyâmete, cennet ve cehenneme hak olduğı, inzâl buyurulan Kur‘ân-ı ‘Azîmü’s-şânın harf ve noktasına varıncaya kadar taraf-ı Hak'tan münezzel ve vâsıta-i nüzûlü (Muhammed Mustafa s.a.v) tarafından harfiyyen tebliğ edildiğini, nübüvveti ve risâleti hak ve O'ndan başka hiçbir peygamber gelmeyeceğine kaviyyen îman [25] etmekle getirdiğı şeri‘at-i garrâdan başka bir şeri‘ate inkıyâd ve ita‘at etmemek, kitabullâh ve sünen-i peygamberiyyeye münkâd bi'l-‘umûm dindaşlarına hürmet ve mu‘âvenet, hudûdullâhı tenfiz ve ikâme eden ulu'l-emre hakkıyla ita‘at ve karşılarına gelenler ile a‘dâ-yı dîn[in] rükûn veya fi‘il ve hareketlerini tasvîp edenleri tekfîr ve cihâd-ı ekber ile tenkîl etmek, mağfîret ve merhamet-i İlâhiyye'yi câlib ef‘âl-i hayrâta, ikbâl, gazab, kahr u batşına bâ‘is ef‘âl-i şerden tevakkî etmek... gibi bir cümle usûl ve ahkâmın etbâ‘ını tahrîz, İslâm'ın beş rükûnleri olan kelime-i şehâdet, namâz, sıyâm zekât, hâc a‘mâl-i ‘ibâdetin mefrûziyetiyle sünen ve mendûbatı ile şeri‘atte vârid evâmîr ve nevâhînin fikh-ı Hanbelî'de olduğı gibi zikir ve îzah ettikten sonra cema‘atin fezâili ve cum‘a ve haccın hikmet-i mefrûziyetleriyle cihâd-ı ekberin kütüb-i fıkhiyedeki nusûs ve şerâitini ‘aynen kabûl ile Hanefî, Şâfi, Mâlikî mezheplerinin fıkıhlarında tedvîn ettikleri kâffe-i usûl ve mu‘âmelâta hürmet eder.

Fazla olarak; tevessülün mübâhiyetine ve tütünün mekrûhiyetine kâil mezâhibin de nokta-i nazarlarına ihtirâm ediyorsa da tevessülün ma‘nâ-yı hakîkîsine vâkıf olan kimselerin enderiyeti dolayısıyla, tevessülü - âdetâ mevtâyâ ta‘abbüd edercesine - onlardan istimdâd talep ve du‘âda bulunmaları... gibi harekâtın hiçbir mezhepte tecvîz olunmadığı gibi, diyânet-i İslâmiyye'nin esâsetine muğayyer ve binâen ‘aleyh ‘âmmenin

bu hareket ve i'tikâda devamı takdirinde, şirk ve delâlete dûçâr olacaklarını bedihiyâtta görmekte olduğundan, tevessül, [26] emvâtta istimdâd ve kubûru hadd-ı meşrû'undan fazla yükseltmesi gibi bid'âtı red ve külliyyen tahrîm etmiştir.

Tütüne gelince: Mezheb-i Hanefî'de kerâhatini nazar-ı i'tibâra alıyorsa da, gerek mezâhib-i selâse ve gerekse icmâ-i ümmetle, mâlen ve bedenlen mazarr olduğuna müttefekun 'aleyh olmakla, vücûda mazarratı sâbit olan her şeyi bilerek isti'mâl etmek şer'an haram olduğu gibi, terkibâtı nokta-i nazardan habâisten sayarak, (وَجِلُّ لَهُمُ الطَّيِّبَاتِ) (وَيُحَرِّمُ عَلَيْهِمُ الْخَبَائِثَ) [Onlara iyi ve temiz şeyleri helâl, kötü ve pis şeyleri haram kılar. (A'râf Sûresi/ 157)] âyet-i celîleye istinâden bi-nassi'l-Kur'ân tahrîm etmiştir.

Cemâ'atle namaz kılmak vücûbu meselesine gelince, sâir mezâhibde sünnet-i müekkede olarak i'tibâr olunuyorsa da, cemâ'atin fezâili hakkında vârid akvâl ve ehâdisle, cum'a ve haccın mefrûziyetinden esas hikmetine tetâbuku ve ondan mütevellid fezâil ve fevâid-i ictimâ'iyeyi nazar-ı i'tibâra alarak, namazı cemâ'atle kılmak vücûben teklîf ve 'özü meşrû'u olmaksızın münferiden namaz kılanların, ehl-i sünnet ve'l-cemâ'atten hariç olan Şîlilere teşbîhe ve şiddetle zemm ve takbîh eder.

Mezhebin beyne'l-kabâil bidâyet-i intişarı o zamanlarda, Necd'de Âlû's-Suûd'un rakîbi bulunan, Emîr Abdülaziz el-Mit'ab İbn Reşîd'i son derece düşündürüyordu. Ma'rûz kaldığı tehlikeyi takdîr ve diyânetin intişârıyla emâretine îrâs edeceği vahîm netâyici idrâk ederek, bi'l-'umûm kabâile karşı pek fenâ bir vaz'ıyyet almış ve istinâd ettiği kılıcının kuvvetiyle birdenbire bastırmak istemişti. Cenûbun her tarafına gazveler ile yağmur gibi kurşunlar yağdırmaya başlamış, [27] mezhebin mübeşşirleri ve onları nezdinde kabul edenlerden eline geçenleri kılıçtan geçirirdi. Onlara merhamet veya müzâheret ü mu'âvenette bulunanları da şiddetli sûrette pek fenâ ve feci' mu'âmelelerine ma'rûz bıraktı. Vâki'an bu tedhîş ve imhâ siyasetine karşı, mezhebin te'ammüm ve intişârı bir müddet tevakkuf etmişse de, cüz'î bir zaman geçmeden bütün vakâyı', mezhebin lehine inkişâf etmeye başlamış, sür'atle te'ammüm ve intişârında büyük bir sebep ve 'âmil olmuştu. Fi'l-hakîka İbnü'r-Reşîd'in, (mezheple, tatavvu' edenlerin imhası için) mârrü'l-bahs ittihâz ettiği son sert ve şedîd vaz'ıyyeti, diyânetle

me'lûf olan Necd ahâlisinin üzerlerinde büyük bir 'aksü'l-'amel yapmış idi. Herkes Abdülaziz İbnü'r-Reşîd'e karşı kîn ve nefret beslerken, kerem ve diyânetperverlikle muttasıf ve zîr-i idâresindeki mıntıkada şerî'atin tatbîkiyle ve elinin açıklığıyla iştiâr etmiş olan Abdülaziz İbn Suûd'a karşı hürmet ve muhabbet hissetmeye başlamıştı.

Bir taraftan Abdülaziz İbnü'r-Reşîd'in, şiddet ve sertliğinden bîzâr kalmış olan el-Kasîm ahâlisi; tedhîş ve imhâ siyâsetini ta'kîben Necd'in her tarafını istilâ eden gazvelerin yüzünden, emniyet ve âsâyîşin mefkûdiyetiyle inkıta-'i tarîk-i ticâret ve müvâsaletin ve buna mümâsil tehaddüs eden ahvâl-i müellimeden son derece galeyâna gelerek i'lân-ı 'isyân etmiş ve nazarlarında dindâr ve pek 'âdil olan İbnü's-Suûd'a iltihaklarına sebep olmuştu. Diğer taraftan İbnü'r-Reşîd'in tehdîd-i dâimîsinden geri kalmayan Kuveyt Şeyhi Merhûm Mubârek İbnü's-Sabah da, Kasîm'ın İbnü's-Suûd'a iltihâkından sonra, mâlen yardım ettiği İbnü's-Suûd'un [28] muvaffakiyyetinden ümid-vâr bulunarak, mûmâ-ileyhin istediği her gûnâ mu'âvenet ü müzâheretleri dirîğ etmeye başlamıştı.

Son tehaddüs eden bu iki mesele sebebiyle, İbnü'r-Reşîd, Kuveyt'in istilâsından ve cenûb kabâili üzerinde mütevâlî gazvelerinden bir müddet sarf-ı nazar ederek, bütün kuvvetini Kasîm üzerine yükletmişti. Kasîm'ın inzımâmiyle ve İbn Sabâh'ın mâlen mu'âvenetiyle kesb-i kuvvet etmiş olan İbn Suûd, İbnü'r-Reşîd'in karşısına çıkıp, iki üsretin aralarında müessif ve pek feci' müte'addid ve mütevâlî kanlı ma'rekelerin hudûsundan sonra, (eş-Şenâne) nâm-ı meş'um vak'asında, tam İbnü'r-Reşîd'in muzafferiyetiyle intâc edileceği bir sırada, gece karanlığında serserî bir kurşun Abdülaziz İbnü'r-Reşîd'in göğsünden geçerek maktûlen düşmesiyle, etrafındaki Hâil ahâlisiyle ba'zı Şemmâr kabâilinin kuvve-i ma'neviyyeleri kırılmış, mehzûmiyyetine sebep olmuştu.

Cennet-mekân merhûm Abdülaziz İbnü'r-Reşîd'in hayatına hâtıme veren bu meş'um vaka'dan sonra artık niza' ilerledikçe ilerledi. Ve bidâyetten beri bu iki üsretin arasındaki husûmet, bir hâkimiyyet mücâdelesinden 'ibâret iken artık kan ve intikâm şekline girip, ciddî bir kîn ve buğzun te'sîsine bâdî olmuştu.

Bir taraftan Kasîm'ın istirdâdı ve diğerk taraftan intikâm ve ahz-i sâr etmek için Âlû's-Suûd ve Âlû'r-Reşîd'in aralarında mütehaddes cidâl ve müessif vakâyî'in, pek çok kanların dökülmesine sebebiyet vermesiyle, merhûm Abdülaziz İbnü'r-Reşîd'in tâ vefâtına kadar kesb-i tevakkuf etmiş olan mezhebin bi-tekrâr [29] intişârına ve süratle te'ammümüne ayrıca büyük bir sebep teşkîl etmişti. Fi'l-vâki'a gerek merhûmun vefâtından evvel el-İhvân Fırkası'na karşı ittihâz ettiğı imhâ siyâsetiyle tevellüd ettiğı münâferet ve emîreyn arasında tehaddüs eden netâic-i müellime ve gerek merhûmun vefâtından sonra iki üsretin arasında tevâlî edegelen müdhîş vakâyî', bütün kabâilin birbirleriyle birleşip anlaşımak kâbiliyetini vermişti.

Diğerk taraftan hilleden hılleye veya nüzülden nüzüle⁶⁹ dolaşan hatîblerin va'azaları ile teyakkuz u intibâha gelerek tarîk-i hidâyete gelmişler, pek az bir zamanda şâyân-ı hayret bir sûrette umûr-u dîniyyenin kâffe-i usûl ve mu'âmelâtını öğrendikleri gibi, okumak ve yazmakta dahî kâbiliyyet göstermişlerdir. Mütedeyyin olacak her kimse, şâyân-ı hayret bir zekâ ile 'akâid-i dîniyye kitâbını 'an kalb ezberleyip, okuyup, yazmayı öğrendikten sonra sâir boş evkâtını Kur'ân'ın tilâvetiyle geçirmek, bildiğı ve öğrendiğı şeyleri bilmeyenlere öğretmek ((طلب العلم فريضة...)) [*İlim talep etmek farzdır.*] hadîsi şerifine tevfikân) üzerinde bir farîza olduğunu telakkî eder.

Mezhebin intişârından evvel, (fâtihâ okumasını bilirim) diye iddi'a eden bir bedevîye tesâdüf olunursa, inanmak için onun bizzât ağzından dinlemeye mütevakkıfıdı. Hâlbuki bu gün öyle bir râddeye geldiler ki, kabîlenin yetmiş yaşından, dokuz yaşına kadar erkek olsun kadın olsun mushafın her tarafından bülbül gibi okumayana az tesâdüf edilir. Hele okuyup yazmak bilmeyen [30] ve umûr-i dîniyyeye vâkıf olmayan pek enderdir. Bu hâl kabâil arasında büyük bir müsâbakaya meydân verdiğı gibi birçok kimselerin de mezhebe duhullerinde yegâne sebep teşvîk u tergîb olmuştur. Bugün müşâhede olunduğı vecihle Abde, Sincâre ve bütün Şemmâr Aşîreti'nin dâhil olduğı halde, Harb, Hatîm (Benî Reşîd), Uneyze, ve İbn Şa'lân aşîretinin, er-Rûvâle'nin kısm-ı a'zamıyla, Mutayr, Uteybe, Benî Hâcer, Benî Gâlib, ed-Devâsir ve'l-hâsıl 'arzan Katar'dan tâ Nakratü's-Şam'a ve tûlen Irak hudûdunda el-Mecrâ'dan tâ Asîr'e kadar

⁶⁹ Hile veya nezil: Asgarî on beş seyyâh çadırlardan mürekkebe, bedevilerin 'âileleriyle birlikte yerleştikleri yerdir.

bütün oralarda sâkin bi'l-'umûm kabâil ve 'aşâir, umûr-i diyânete vâkîf, okuyup, yazmayı öğrenmişlerdir.

Mezhebi kabul eden bi'l-cümle kabâilin ahvâl-i rûhiyelerinde icrâ ettiği nufûz te'sîriyle, mâddeten üzerlerinde büyük bir tebdilât vücûda getirmiştir.

Pislik ve hemeciyyet içinde yuvarlanan, altı ay ve hatta bir sene bile vücudu<nun> su yüzünü görmeyen bir bedevi, bugün nezâfet ve tahârete son derece i'tinâ ederek, el ve ayakları ile vücûdu dâhil olduğu halde sâir etrâfını temîz tutar, (يمان) (النظافة من الا) [Temizlik imandandır.] hadîs-i şerîfinin mefhûmunu ileri sürerek nezâfette kalmakla dâimâ îmân sahibi olmak ister.

Ahız u gasb ve 'ibâdullâhın emvâlini yağma etmekle geçinmek i'tiyâdında olmuş bir bedevî, mütedeyyin olduktan sonra (اللهم اغننا بحلالك عن حرامك) [Allah'ım! Bana helal rızık nasip ederek haramlardan koru.] duâsı ağzından düşmemekle berâber, yolda geçerken tesâdüf ettiği para veya ona mümessil eşyâyı alıp derhâl mensûb olduğu kabîlenin hâkim-i şer'îsine teslim etmek mecbûriyyetini hisseder. Bütün yanından geçen veya rast geldiği yolculara îcâb eden her türlü irşâdâtı ve muhtâc olduğu mu'âveneti derîğ etmeyeceği gibi bunu bir farîza-i diniyye telakkî eder.[31]

Kabahat işlemiş olmakla, mensûb olduğu şeyh ve emîrin kendisini da'veti takdîrinde ancak kuvve-i muselleha ile getirilebilmek 'âdetini almış olan bir bedevî, bugün on yaşlarında bir çocuk vâsıtasıyla emîr veya şeyhin da'veti tefhîm edilince, yayan olarak gelir ve isnâd olunan kabahati işlemiş ise şâhide şuhûda hâcet görmeksizin i'tirâf eder ve hadd-ı şer'înin ikâmesini talep eder.

Öyle bir râddeye geldiler ki ba'zen hatâen veya 'amden günâha giren bir kimse, kabahati işlerken onu hiçbir kimse görmediği halde, nedâmet, tevbe ve istiğfâr getirmekten başka, kendi kendine hâkim-i şer'îye gelip cürmünü i'tirâf eder ve ona mukâbil mücâzâtını talep eder.

Vâkian bu gibi ahvâlin hudûsu, gözle görülmedikten sonra inanılması biraz güç olur. Fakat diyânetin ruhları üzerindeki te'sîri ve 'ale'l-husûs Cezîretül-'Arab halkı

üzerine icrâ ettiği nufûzu takdîr eden kimse, bunun tabî'i ve pek basit bir şey olduğunu teslim eder.

Bundan dört sene evvel Necd'de bulunduğum zamanlarda, bu gibi vak'alardan bizzat gözümle iki vak'ayı müşâhede etmiştim. Ve 'aynen hâtıra defterime geçirmiştim.

Duhne'de iken, hâkim nezdinde sabah kahvesine da'vet olunduğum bir günde yirmi yirmi bir yaşlarında bir delikanlı kapıdan içeriye girdi: "Selâm yâ el-İhvân!" dedikten sonra:

- "Hâkim hazretleri, ben dün gece şeytan beni iğvâ etmiş, kebâirden bir günâh işlemiş idim. Son derece pişmân oldum. Her sâniye, her dakîka [32] ve her sa'atte hakâyık-ı ahvâlîme vâkıf Cenâb-ı Mevlâm'ın gazabından korktum, bütün gece uyuyamadım. Bin müşkilâtla fecrin doğmasını bekledim, sabah namazını cemâ'atle kıldıktan sonra doğru buraya geldim. Üzerime hadd-ı şer'înin ikâmesini talep ederim ki işlediğim bu günâhtan Cenâb-ı Allah beni affetsin."

Hâkim sordu: "İşlediğin günâh nedir oğlum!"

- "Hâkim hazretleri! Pek çirkin... Utanıyorum... Fakat... F... fakat ne yapayım... Günâhı işlerken Hâlik'ımdan utanıp korkmadıktan sonra, benim gibi mahlûklardan niye utanayım."

- Hâkim "doğru oğlum söyle söyle, *lâ hayâe fi'd-dîn*" [dini konularda utanma yoktur] ve kâtibe dönerek "zabt tutun" emrini verdi;

- "Efendim. Geçen dört aydan evvel vefât eden bir kardeşimin 'âilesiyle zinâ ettim."

- "O karı ile nerede buluştun?"

- "Bu kadın hâlâ evimizde oturuyor. Kardeşimin vefâtından sonra pederim beni onunla izdivâç ettirmek fikrindedir. 'İdde-i şer'îyyesinin hitâmını bekliyordu. Her ne ise şeytan fikrime girdi, (zâten o benim zevcem gibi, 'iddetini bekliyorduk, 'iddet bitti, husûsa ki her ikimiz râzı olduktan sonra kim ihbâr eder... gibi) bir takım bâtil fikirler ile kendimi aldattım, evde yalnız ikimiz kaldığımız dün ki gecede bu günâhı irtikâb ettim."

Hâkim sordu:

- "Fi'îl-i zinâyı irtikâb etmeden evvel aranızda sen benim zevcemsin, o da sen benim zevcim gibi lakırtılar geçmiş mi?" [33]

- "Hâyır efendim."

Hâkim maznûna nezârethâne gibi diğer başka bir odada beklemesini emretti ve derhâl kadını ondan istedi. Kadın da, nişanlısının vak'ayı hâkime ihbâr ettiğini bilmeyerek, hâkimin huzûruna geldi: Hâkim isticvâb etti:

- "Sen dün yatsı vaktinde neredeydin?"

- "Efendim evdeydim."

- "Yalnız mıydın. Evde başka kim vardı?"

- "Hayır efendim yalnız değildim. O... bizim... Selman vardı."

- "Onunla ne gibi münâsebetiniz vardır. Ve ne için onun evinde bulunuyorsunuz?"

- "Kocamın vefâtından beri nezdlerinde bulunuyorum. Çünkü kayınpeder evden çıkmaklığıma râzı olmadı. Selman ile evlendirmek istiyordu."

- "Dün gece bu adamla zinâ ettiğini ihbâr eden oldu ne dersiniz?" Kadın kızardı, boynunu eğdi.

- "Cevap istiyorum." dedi. Kadın gözünü yerden kaldırmaksızın:

- "Efendim... Şey."

- "Söyle kızım, yalan mıdır? Sizi gören yalnız tek bir adamdır. Doğru değilse subût yoktur. Şer'an sana bir şey lâzım gelmez."

- "Efendim. Doğrudur. Saklayamam. Çünkü başka gören Allah da vardır. Yalan diye ikinci bir günâha gireceğim yerde... Evet doğrudur hâkim hazretleri, şeytan iğvâ etti, cezâ-i şer'îye müstehakım."

Bunun üzerine hâkim her birisine tenfizi lâzım gelen seksen değneği [34] indirerek tevbe ve istiğfâr ettirip ve bir daha yapmamaları için îcâb eden nasihati verdikten sonra çıktılar gittiler.

Ertâviyye'de iken bundan daha garîp bir vak'aya hâzır bulunmuştum.

Mutayr aşîretine mensûb elli, elli beş yaşlarında bir adam, Uneyze aşîretinin el-Ğadâvira kabîlesine mensûb bir adama yollarda rast gelmiş, başında el-İhvân 'alâme-i fârikası olan küçücük (mendil kadar) beyaz sarığı göremeyince, hâl-i cehâlette bulunduğunu fark etti. Umûr-i diyânetten sordu, cevap alamayınca, cebinden 'akâid kitabını çıkararak "bunun içindekini bilip i'tikâd etmeyene Müslüman denmez" dedikten sonra umûr-i diyânetini öğretmek için onunla berâber karyesine gelmesini teklif etti, "öğrenmek istediğim vakit öğretene bulurum, sana ihtiyâcım yok."

gibi... ötekinin 'izzet-i nefsi dokunacak sözler söyledi. Mutayrî dayanamadı, 'asabiyyete gelerek "vây kâfir vây..." Ve sâik tehevver ile tüfeğinin ucuyla Uneyzî'nin göğsüne dayanmış - Müslümanlığını, îmanlığını tecdîd ve onunla beraber gideceğini esnâ-yı münâze'ada söylemiş ise de - hâl-i 'asabiyyette bulunan Mutayrî sözünü dinlemeyerek öldürdü. Cinâyetin vukû'undan sonra, bir ay kadar saklayabildiği, ve nihâyet maktûlün vefâtından evvel söylediği sözler ile Müslümanlığını, itâ'atini izhâr ettiği halde onu öldürmesi büyük bir cinâyet olduğunu anladı. Bu müddet zarfında büyük bir 'azâb içinde kaldığı ve nihayet bu ğazab-ı İlâhî'den kurtulmak üzere hadd-i şer'înin tenfizi için huzûr-u hâkime geldi.[35]

Hâkim bu sözleri zabta geçirdikten sonra, ondan kısas almak için usûlen tanzîmi lâzım gelen mazbata-i hükmiyyenin, tasdîk veya nakzı için imâmete gönderileceği cihetle, on beş gün sonra gelmesini emretti.

Bu ne hâl, bu ne seri' tebeddül, dün ki adam öldürmekten haz alan o taş yürekli bedevî, bugün işlediği bir cinâyetten nâdim olarak, mağrifetallâha mazhar olmak i'tikâdıyla, hadd-ı şer'îyi kendi diliyle talep etmesi, diyânetin rûh-i beşer üzerinde ne dereceye kadar icrâ-yı nufûz etmekte olduğuna, vâdih sûrette 'amelî bir misâl olup, bundan daha büyük bir misâl olamaz.

Mezheb ta‘ammümünden beri, Necd'de bi'l-‘umûm kabâili, tedrici sûrette bedâvetten hazârata sevk etmesinde de büyük bir ‘âmil teşkîl etmektedir.

Fi'l-hakîka mezhebin intişârından sonra tedeyyün ve tetavvu‘ eden bi'l-cümle kabâilin hâl-i bedâvetlerinde, diyânette mükellef oldukları a‘mâli hakkıyla edâ etmek mümkün olamayacağını idrâk etmişlerdir. Bütün kuvvetiyle ruhlarının en derin noktasına kadar nufûz eden diyânetin te’sîriyle, onları Allah'a takrîb edecek kâffe-i a‘mâl ve ‘ibâdâtı edâ etmek, umûr-i dîniyyelerini öğrenmek, ikide bir de cihâda da‘vet olunmak dînî vazîfeleriyle meşgûl bulunmaları, bedâvetin tarz-ı hayâtını teşkîl eden deve, koyun, davar ve bi'l-cümle mevâşîlerini ihmâl olunmuş ve bu sûretle sâhipsiz olarak kalmıştır. Her fırsatı kaçırmayan dâhî ve pek zeki İmam Abdülaziz, bu hallerden istifâde ederek, hatiplerin [36] propagandalarıyla onların bütün helâl ve mevâşîlerini sattırıp, mücteme‘an, ‘aşîre ‘aşîre hâlinde, çadır yerine ebniyede ittihâz-ı sukûnet eylemelerini teşvîk etmiştir. Fi'l-vâkı‘a böyle propagandalar büyük bir hüsn-i te’sîr icrâ ettiğinden, her ‘aşîretin başındaki büyük şeyhlerini imâmete göndererek, imâmetin istihsân edip muvâfık bulduğu yerde olmak şartıyla, her kabîle efrâdının kendine bir evin binâsı için müsâ‘ade ve me‘zûniyyet talebinde bulunmuşlardır. Bütün memnûniyetiyle râzı ve nefsü'l-emrde asıl bu fikretin müsebbibi olan imâm, muvâfakat göstererek Mutayr aşîretine (el-Ertâviyye), Uteybe (el-Ğatğat) Harb için (Duhne), diğer Benî Gâlib, Benî Hâcer (Fureysân), Şemmâr için (Leyyine, Ümmü'r-Radame) ... elh, ta‘ayyün ve tahsîs ettiği gibi, onları daha fazla teşvîk etmek için, binâyâ başlayanlara ayrı ayrı mâlen mu‘âvenette bulunacağını, va‘ad, ve fi‘len yardımda bulunmuştur. Bunun üzerine kabâil fevcen fevcen, bütün mevâşîlerini, çadırlarını satarak (مِنْ قُوَّةٍ وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ [Onlara karşı gücünüz yettiği kadar kuvvet hazırlayın. (Enfal Sûresi/ 60)] âyet-i celîlesine tevîkan, imâmetin emriyle herkesin kendine bir hecîn, bir kısarak, bir tüfenk, bir kılınç tedârik ederek mu‘ayyen kariyyelere hicrete başlamışlardır. Gitgide kesb-i sukûnet edilmiş olan bu kariyyeler, büyük bir kasaba haline gelmiş olup, hâlâ büyümekte ve gittikçe tevessü‘ etmektedir. (Ekserîsinin etrafında hurmacıklar ile ufak bahçeler ile müzeyyen olduğu ra'yü'l-‘ayn müşâhede olunmuştur.)

Mütetavvi‘lerin ‘akâid-i dîniyesi: Kelimenin bütün ma‘nâsıyla, Allah'tan başka bir şeye i‘tikâdları yoktur. Ve kuvvet-i mutlakasından başka bir kuvvet tanımazlar. Rızkını, hayât ve memâtını, ba‘ s u neşrini, hesâb ve mîzânı, cennet ve cehennemi [37] Hâlik'in yed kudretinde bulunduğu gibi nef‘ ve zarârı da yegâne irâde-i Rabbâniye'nin elinde bulunduğuna kaviyyen i‘tikad ederler. Evliyânın bi'l-cümle kerâmeti ancak hayatlarıyla kâim olduğunu, (إِنَّكَ مَيِّتٌ وَإِنَّهُمْ مَيِّتُونَ) [(Ey Muhammed!) Şüphesiz sen öleceksin ve şüphesiz onlar da öleceklerdir. (Zümer Sûresi/30)] âyet-i kerîmesinin mefhûm-i zâhîrisine istinâd ederek, evliyâyâ ve bi'l-cümle emvâta i‘tikâdları olmadığı gibi kubûru hadd-i şer‘îsinden fazla yükselmesi, emvâtı gayr-i meşru‘ sûrette ziyâret, hicb u muskaları birer bid‘at telakkî ederler, teşe‘üm ve tatayyuru hiçbir sûretle tecvîz etmezler. Ulu'l-emre itâ‘at hakkındaki fermân-ı İlâhî'ye hakkıyla ri‘âyet ve tatbîk edip, şerî‘ate münkâd emirlerinin kâffe-i evâmirini harfîyyen tenfîz ederler. Ulu'l-emre karşı gelenleri îmansız ve mürted addederler. (لَكَ نَبِيٌّ حَرَفٌ وَحَرَفَتِي الْجِهَادُ) [Her Peygamberin bir zanâati vardır. Benim zanâatım cihattır.] hadis-i şerîfini nazar-i i‘tibâra alarak, cihâdı son derece takdîs ederler. Evlerinden cihâda çıktıkları vakit ya gâzi veya şehit i‘tikâdıyla çıkarlar. Cihad, cehâleti Cezîretü'l-‘Arab'tan yagâne râfi‘ u müzîli olduğu gibi, sa‘âdetin husûlüne en büyük bir vâsita olduğunu takdîr ve kaviyyen i‘tikad ederler. Cehâlette kalmasını tercîh edenlerin, (imâmetin muvâfakatıyla) gazveyle tetavvu‘larını farîza olarak telakkî ederler. Ve bu gibi olanlardan eline geçip hâlâ eski cehâletinde ısrâr ettiği takdîrde takrîben ilallâh olarak ta‘zîb ederler ve ancak salâh hâlini gördükten sonra terk ederler.

Tetavvu‘ edenlerin ‘avâid-i ahlâk ve etvârı hakkında fazla söz söylemek zâiddir. Diyânetin te’sîriyle, hep o bildiğimiz eski bedâvetin ‘avâid ve etvârı değişmiş, yerine yine hepimizin ma‘lûmu olan ahlâk ve ‘avâid-i [38] İslâmiyye ile tehallük ve ta‘avvüd etmekte oldukları kemâl-i sürûrla müşâhede olunmaktadır. Hak ve doğruluğa son derece mütemessikdirler. Hased, riyâ, kizb u gıybet, nemîme ve ona mümessil hisâl-i dînie yerine, sıdk-ı ihlâs, birbirine muhabbet, yek-dîğere emniyet ve i‘timad ve hak yolunda yek-dîğere mutâva‘at ve mu‘âvenet gibi ahlâk-ı fâzıla hüküm-fermâdır.

Cümlesinin cehennemden ve Hâlik'in envâ-'i 'azâb ve gazâbından, kalplerinde dehşetli bir rû' ve korku müstevlî olduğu gibi, cennete, Hâk Celle ve 'Âlâ'nın merhamet ve ğufrânına, tasavvur olunmayacak derecede bir hiss-i aşk, şevk ve haşyet mevcuttur. Sabah ve 'ale'l-ekser yatsı namazından sonra câmi'lerde va'az dinlerlerken, ağlaşmaları, tevbe ve istiğfârları, kasabanın her tarafında Kur'ân tilâveti, tehlîl ve tekbirleri işitilirken, insanın tabi'atiyle onları gıpta ve kalbinde onlara karşı büyük bir muhabbet duyar. Hele o eski bedâvet hâliyle bugünkü bulundukları bu hâl mukâyese edildikte, Hâlik-i lâ-yezel'in diyânette bıraktığı bu kadar nufûz ve te'sirât-ı ma'neviyyeye hayran olmamak kâbil değildir.

Sa'y, mesken ve tarz-ı te'ayyüşlerine gelince: Mütetavvi' bulunanların her birisinin, kabilesine ta'yin edilen karyede, kudret ve ihtiyâcî nisbetinde bir ev binâ eder. A'zamî üç veya dört odadan 'ibâret olan bu hânelerde ikâmet ederek, odalardan birisini gelen misâfire, diğer ikisinden biri yemek, içmek, yatıp kalkmak için ve diğeri de senevî ihtiyâcât-ı beytiyyesine lâzım olan zahîre ve sâireye tahsîs ederler.

Hâl-i hazırda bulunduğu zamanlarda hânenin karşısında veyâhut karyenin [39] hâricinde kendisine verilen tarlaya, kendi ve 'âilesiyle, muhtâc olduğu senelik buğdayı tedârik için her gün gider. Çalışır çabalar. Öğle üstü herkesin tarlasından 'avdeti mukarrerdir. Hânesinde yemeği hazırlamış olan 'âilesiyle öğle yemeğini tenâvül ettikten sonra ikisi birlikte câmi'e giderler. Namazı cemâ'atle kırlarlar. İki sa'at kadar sürmesi mu'tâd olan va'azı dinledikten sonra refkâsı eve 'avdet eder, kendisi de işine gidip devâm eder. Ekin ve yâhut işi olmadığı zamanlarda evkâtını Kur'ân'ın tilâvetiyle, dîne 'âid 'akâid-i dîniyyenin müzâkeresiyle imrâr eder.

Beş vakit namaz câmi'lerde kılınır. Her namazın 'akabinde va'azlar dinlenir. Yatsı namazından sonra hânelere 'avdet edilir. Sabahleyin yine 'aynı minvâl... Namazı cemâ'atle kılmakda te'hîr veya ihmâl gösteren kimse, velev ki bir vakit olsun, birinci seferde câmi' imamından nasihat edilir. İkinci seferinde kasabanın hâkim-i şer'iiyesi tarafından inzâr edilir. Üçüncüsünde 'alâ melei'l-eşhâd ta'zîr edilir. Meşrû' ve kesb-i subût edecek bir ma'zeret gösterdiği takdirde kurtulur. Her namazın 'akabinde câmi' imamı, câmi'inin müdâvimlerinin isimlerini bir [bir] okur, hâzır bulunmayan kimsenin isminin karşısına (nûn) işâreti vad' ile câmi'den çıktıktan sonra ilk işi, câmi'ye

gelmeyenleri yoklar. O meyânda birisinin hastalığı tezâhür ederse, halk ziyâretine müsâra‘at eder. Hastalığının nisbetine göre tesellî edilir, i‘âde-i ‘âkibeti için du‘âlar okunur. Muhtâc ise kendisine lâzım olan mu‘âveneti el birliğiyle ibrâz edilir. [40]

Bi'l-‘umûm Necd ahâlisinin ma‘îşetleri de pek basîttir. Pirinç, buğday ve hurmadan te‘mîn ederler, fazla olarak evlerinde beslediği bir iki davarın veya bir ineğin sütünden ve yapılan yoğurtla da te‘ayyüş ederler.

El-İhvân Fırkası'nın rüesâları: Başta şeyhü'l-İslâm olmak üzere Şeyh Muhammed İbn Abdullatîf, el-Ertâviyye emîri ve bütün Mutayr Aşîreti'nin şeyh ve müteneffizi Faysal ed-Devîş, el-Hurme emîri Şerîf Hâlid İbn Lüey, Uteybe'nin (el-Ğatğat) emîri ve hâkimi İbn Hume[y]d, Benî Harb (Duhne)'nin emîri İbn Nuhayt, Şemmâr'ın (Leyyine) İbn Cibrîl ve İbn Senyân ve ona mümessil cümlesinin İmâm-ı şöhet-i enâm Abdülaziz İbn Suûd'un zîr-i idâresinde, büyük bir dehâ ve dirâyetle istediği gibi idâre ve icrâ-yı nufûz eder.

Teşkilât-ı İdâriyye

Teşkilât-ı İdâriyye: İmam İbn Suûd'un, zîr-i idâresinde bi'l-cümle şehir, kasaba ve karyelerin teşkilâtı son derece basîttir. Kasaba büyük olsun, küçük olsun ‘ale'l-itlâk bir emîr ve bir şerî‘at hâkimi ile idâre edilir. Ve bir de mu‘itlerinde bir beytü'l-mâl me‘mûruyla bir iki kâtip ve posta veya jandarma makâmında a‘zamî on kişi bulundurulur.

Emîrin vazîfesi, meclisü's-şûrâ kararlarının (imâmın imzâsıyla) teblîğ, tatbîk ve tenfîzine me‘mûrdur.[41]

Hâkimin vazîfesi ise, halkın arasında şerî‘at ahkâmının tatbîkine me‘mûrdur. Bütün şehir, kasaba ve karyelerdeki hâkimler, doğrudan doğruya şeyhü'l-İslâm'a

merbûttur. Emîrleri ise doğrudan doğruya imâmete merbûtturlar. Ta'yînleri, meclisü's-şûrânın intihâbıyla ve imâmetin tasvîbiyle olur.

Meclisü's-Şûrâ: Başında imam olmak üzere, şeyhü'l-İslâm ve mârrü'z-zikr el-İhvân Fırkası'nın bi'l-'umûm ruesâ ve müteneffizlerinden müteşekkildir. Vazîfesi, mukâta'anın dâhilî ve hâricî bi'l-'umûm mesâilinde te'âtî-i efkâr ve meşverette bulunmak, umûr-i şer'îyye-i idâriyye ve siyâsiyyesini tetkîk ve teftîş etmektir. Zekâtın cibâyeti, beytül-mâlin bi'l-cümle vâridât ve mesârif-i 'umûmiyyesi, gazve tertibâtı, cihâdın i'lânı, şerî'at kararıyla i'dâm olunacak kimselerin hükmünün tedkîk ve tasdîki, şeyhü'l-İslâm'ın intihâbı, mülhakâta gönderilecek hükkâm ve ümerânın intihâbı... bu cümledendir. İctimâ'ı mu'ayyen değildir. İmâm tarafından görülen lüzûm üzerine da'vet edebileceği gibi kendileri de istedikleri ân u zamânda, ta'yîn-i ictimâ' ederler.

İmâmetin ma'îyyetinde şeyhü'l-İslâm, beytül-mâlin 'umûmî me'mûru (vekîli), guzât-ı cemi' ve ta'yîn edilen yere ihzâr etmeye me'mûr (cihâd vekîli), umûr-i hâriciyye ve siyâsiyye vekîli nâmiyla dört vekîli vardır. Bunlardan şeyhü'l-İslâm'ın ta'yîni, meclisü's-şûrânın intihâbıyla ve imâmetin tasvîbiyle, ve diğer üç vekîl ise imâmetin intihâbıyla ve meclisü's-şûrânın tasvîbiyle te'ayyün olunur.

Vâridât: zekât, ganâ'im, cizye, i'ânât-ı İslâmiyye'den 'ibârettir. [42] Zekât şerî'atin usûl ve muâmelâtı dâiresinde, seneden seneye tahsîl edilir. Ve 'aynı usûl-i şer'îyye dâiresinde tevzî'i lâzım gelen mikdârı sarf edildikten sonra mütebâkîsi beytül-mâle verilir.

Ganâ'im; bunun bir kısmı, fâsık veya hâl-i tâ'atte bulunmayanların tatvî'i maksadıyla i'zâm olunan gazvelerin kesb ettikleri emti'ânın humûsu, beytül-mâle verilir. Diğer kısmı da başta imâm olmak üzere, cihâd-ı ekber olursa istihsâl olunan ganâ'imın iki kısmı beytül-mâle ve bir kısmı fukarâya ve iki kısmı da mücâhidîn arasında tevzî' edilir. Cizye; başlıca el-Hasâ ve el-Katîfte ve diğer mülhakâta bulunan Şî'i, Yahûdi ve Salabelerden (kıbtî) şer'an alınması lâzım gelen resm-i ma'lûmdur. Bunlar doğrudan doğruya beytül-mâle verilir.

Î‘ânât-i İslâmiyye; ‘umûm-i dindâşlardan, cihâd ve ıslâh-ı memleket nâmına toplanılan mâddî mu‘âvenâttır. Kezâlik bunlar doğrudan doğruya beytü'l-mâle ‘âittir.

Beytü'l-mâl; Cihâda lâzım bi'l-‘umûm edevât ve zehâir-i harbiyye, pederleri cihâdda şehîd olmuş ‘âile ve çocuklar (erâmil ve eytâm), mecrûh ve hastalar ile câhil ve çocukların ta‘lîm ve terbiyyesi ve bi'l-‘umûm mukâta‘anın menâfi-‘i ‘umûmiyyesinde sarf edilir.

Gazve Teşkilâtı; Bunun bir kısmı ihtiyârî ve bir kısmı mecbûrîdir. İhtiyârî kısmı; imâmetin muvâfakatını istihsâl etmek şartıyla, kabîlenin muhtelif tabakalarından toplanıp, başlarında mensûb oldukları kabîle reisi [43] veya müteneffizlerinden birisini emîr intihâb edip, mukâta‘anın hudûdu hâricinde cehâlette kalmış olanları tatvî‘ etmek maksadıyla giden ufak tefek çetelerdir.

Mecbûrî kısmı ise imâmetin emriyle, (meclisü's-şûrâ karârı üzerine) diyânet ve imâmete karşı gelenler ile cehâlette kalmasında musirr olan kabîlelerin tatvî‘i için, kuvvâ-yi ‘umûmiyyeden ifrâz edilip gönderilen gazvelerdir.

Kuvvâ-yi ‘Umûmiyye Teşkilâtı

Kuvvâ-yi ‘Umûmiyye Teşkilâtı: Bütün el-İhvân Fırkası'nın kuvvetleri beş kola taksîm olunmuştur.⁷⁰

- 1- Şimâl-i Şarkî: Irak hattasıdır. Karargâhı bir kısmı Leyyine'de ve bir kısmı da Ümmü'r-Radame'dedir. Reîsi İbn Cibril, İbn Senyân; vazîfesi el-Mecrâ ve Irak hattının imtidâdında, bi'l-‘umum Uneyze'nin el-İmârât ve İbn Hezâl ‘aşâiriyle diğer tetavvu‘ etmek istemeyen ez-Zafîr (İbn Suvayd Aşîreti) ve Şemmâr, el-Cezîre'den el-Hâdî, el-Curbâ ve es-Sudeyd kabâilinden mütebâkî, cehâlette kalanların tatvî‘ine hâdimdir.
- 2- Şimâl-i Garbî: Bâdiyetü's-Şâm hattasıdır. Karargâhı el-Cûba'dadır. Za‘îm ve müteneffizi İbn Mu‘ammer, İbn Dağmî'dir. Vazîfesi bi'l-‘umûm Bâdiyetü's-Şâm tâ Ma‘ân'a kadar, İbn Şa‘lân'ın er-Rûvâle Aşîreti'yle, İbn Cendel, İbn Mülham, Sultânü't-Tayyâr, İbn Sumeyr gibi... Uneyze'den ma‘dûd olanlar

⁷⁰ 1921 senesinde Âlû'r-Reşîd üsretinin, el-İhvân Fırkası'na inzîmâmından sonra son yapılan teşkilattır ki o zamânın vaz‘iyyetine nazaran tertîb olunmuştur.

ile Benî Sahr, Benî Atiyye, el-Hüveydât ‘aşâirinden mütebâkî olanların tatvî‘ine hâdimdir. [44]

- 3- Hicaz'ın (Medine) şimâl hattasıdır: ‘Umûm karargâhı (Duhne), bir kısmı da (Temiyye)'dedir. Za‘îm ve müteneffizi İbn Nuhayt'tir. Hayber ve Medine havâlisinde bulunan Ferhânü'l-Eydâ Sultanü'l-Fakîr ‘Uneyze kabâiliyle, (Hetîm: Benî Reşîd) ile Benî Sâlim, Velid Muhammed, ve Mesrûh'dan mütebâkî cüz-i kısmının tatvî‘ine hâdimdir.⁷¹
- 4- Hicaz'ın (Mekke) el-Cenûb hattasıdır. Karargâhı el-Hurme'dedir. Za‘îm ve müteneffizi eş-Şerîf Halid İbn Lüey'dir.⁷² Mekke'nin havâlisiyle, Mekke ile Medine-i Münevvere'yi rabt eden tarîkü's-şarkî ve'l-fer‘îde bulunan bi'l-‘umûm Humrân, Süleym, Zubeyd ve Mesrûh ve Benî Sâlim gibi Harb ‘aşâirine mensûb kabâilin tatvî‘ine hâdimdir.
- 5- İhtiyât koludur. Karargâhı el-Ertâviyye'dedir. Müteneffizi Faysal ed-Devîş'tir. Vazifesi, Hicaz'ın şimâl ve cenûb hattasına imdâddır. Görülen luzûm üzerine istenilen cihete icrâ-yı hareket eder.

Cihâd-ı Ekber İ‘lânı: Şerî‘atte meşrûh nusûsa tevfiken, i‘dâ-yı dîn, mürteddîn, bugât ve şakk-ı ‘asîl-İslâm edenlere i‘lân edilir.

Keyfiyyet-i İ‘lânı: Evvelce beyân olunduğu vecihle, meclis-i şûrânın ittifâk [45] ârâsıyla i‘lân edilir. Başında imâm olmak üzere, sâlifü'z-zikr bi'l-‘umûm kullarıyla birlikte cihâd-ı ekber sancağının etrafında toplanıp, meclis-i şûrânın ittihâz edeceği mukarrerâta tevfiken tehlîl ve tekbîr sadâları arasında icrâ-yı hareket eder.

Pek kısa bir zamânda bu hâle gelen el-İhvân Fırkası'nın ihrâz ettikleri muvaffakiyâtın, nâ-kâbil hesâb olduğu müstağni-i îzahdır. Yalnız şunu söylemekle iktifâ edelim ki sâlifü'l-bahs meşrûhattan anlaşıldığı vecihle, Katar veya Kuveyt'ten tâ Şam hudûduna ve el-Mecrâ'dan (Irak hudûdundan) tâ (Asîr)'e kadar temdîd ve tevsî‘

⁷¹ El-Hâit, el-Hanâkiye, es-Suvârikiye, es-Sâyebiyye'de bulunan müfrezeler, bu kula merbûttur.

⁷² Mûmâ ileyh, pek zekî ve münevver olup, şerîr Hüseyin'in i‘lân-ı ‘isyânında Hicaz'da bulunuyordu. Hüseyin'in halka olan zulm ü istibdâdının ve İslâmiyet'e yakışmayacak sûrette irtikâb ettiği şenâyi‘ ve fezâyî‘in içinde bulunması, gayret ü hamiyet-i dîniyyeye gayr-ı lâyük olduğunu bilerek, el-Ays'da Şerîr'in orta oğlu Abdullah'ın ma‘îyyetinde bulunduğu bir sırada, büyük bir müfreze ile muslihan İbn Suûd'a iltihâk etmişti (m.1918).

ettikleri hudûd, son bu üç sene zarfında kazandıkları muzafferiyâtın semere-i iktitâfiyesidir. Kendi hudûdları dâhilinde el-yevm hiçbir tek muhâlîfe tesâdüf edilmemekte olduğu gibi cümlesinin, dîn kuvvetiyle Cezîretü'l-Arab'ı tevhîd etmeyi kendisine bir hedef ittihâz eden İmam Abdülazîz İbn Suûd'un tek bir işâretiyle, cihâd-ı ekber sancağının etrâfında toplanırlar.

Bugünkü günde yegâne emel ve gâveleri: Nazarlar nice bâğî ve mürtedi, cihâd-ı ekber ile tenkîli farz-ı ‘ayn olarak kaviyyen i’tikâd ettikleri, şâkk-ı ‘asî'l-İslâm olan şerîr Hüseyin'i, hâin ‘avenesiyle birlikte tedmîr ve imhâ etmektir.

Fi'l-hakîka hâin ve herkesten evvel, kendine zâlim olan şerîr Hüseyin'in [46] bu dereceye kadar bütün Müslümanların nazarında mebgûz u menfûr kalması, bir takım şahsî menâfî‘ ve ihtirâsât uğrunda dîn ve vicdânını satarak, İslâmiyet'e karşı irtikâb ettiği cinâyât ve lâ-yuhsâ denâ'etlerden nâşî olduğu der-kârdır.

Gerek Mekke imâretine ta'yîn olunmadan evvel, tabasbus ve riyâkârlıkla İstanbul'da gösterdiği vatanperverlik, ve gerek imârete geçtikten sonra Mekke'de, müste‘âr ve zâhirî bir taaffüfle geçirdiği dûrî-şâne hayatıyla, izhâr ettiği tevâzu‘ ve sahte diyânetperverlikle ‘âlemi aldattığını zannederken; şeytanet ve mel‘ûnetin timsâl-i mücessemi olmasına rağmen; kendisi aldanmıştır. İngiltere'nin, makâsıd-ı zâlîme-i isti‘mâriyyesinin temkîni husûsunda senelerden beri ortadan kaldırmak istediği İslâmiyet'in, mesned-i yegânesi olan kocaman bir hükûmet-i İslâmiyye'nin hedm ve sarhına muvaffak olabilmesi için, ileri sürdüğü itma‘ ve mevhûm va‘adleriyle aldatıp, sırf âmâl ve menâfî‘in istihsâli yolunda köle gibi istihdâm ile iki ‘unsur-u necîbin biri diğerinden tefrîkine bâ‘is fitne ve fesâdın yegâne âleti olarak kullandığı bu dinsiz, bu vicdansız, bu alçağı; sekiz sa‘atlık mesâfede Mekke ile Cidde arasındaki yolun emniyet ve âsâyîşini te‘mîn etmekten ‘âciz iken, melikü'l-‘Arab olarak bütün Cezîretü'l-‘Arab'a hâkim olmak hülyâsıyla, on yaşındaki bir çocuğun idrâk edebileceği, vâhî ve mevhûm va‘adlere kapılarak muhtelif ecnâs ve ‘anâsıra rağmen, bu kadar seneden beri o kocaman İslâm imparatorluğunu idare eden necîb Türkleri, irtidât ve Almanlaşmakla,

zulm ü i'tisâfâtla ithâm ederek (hükûmet cihâd-ı mukaddesi i'lan etmek sûretiyle muztârran iştirâk ettiği Harb-i 'Umûmî'den bi'l-istifâde) velîni'metine karşı i'lân-ı isyân edip, [47] medh ü senâya mûcib bir muvaffâkiyetle neticeleyeceğini ümîd ederken, a'dâ-yı dînin menâfi' ve gâyet-ı hasîsesinin te'mîninde en büyük sebep ve 'âmil olması, bâtıl ithâmâtıyla efkâr-ı 'âmmeyi tesmîm ile benî kavmini zulm ü i'tisâfâttan tahlîs ve gâbir mecdelerini i'âde etmek gibi kâzib emelleriyle halkın bir kısmını iğvâ ve teşvîk ettiği halde neticede, onları, isti'mârın ağır selâsil u ağıllarıyla bağlandırıp, dîn düşmanının hakîkî zulm ü istibdâdı altında envâ-'i meşâkile ma'rûz bırakmaktan başka, emâkin-i mukaddese-i İslâmiyye'den ma'dûd Beytü'l-Makdis'i, dünyânın en zelîl ve hakîr Yahûdî milletinin zîr-i hâkimiyetine girmesine sebep olması ve 'ilâveten (Versay Mü'âhede'sinin mütemmimâtından) kıblegâh-ı İslâm'ın pek büyük ve vahîm tehlikelere, daha doğrusu İngilizlerin himâyesine ma'rûz bırakması gibi müte'addid ve lâ-yuğfer cinâyâtın, târîh-i İslâm'da ve her Müslümanın kalbinde medâ'd-devrân nefret ve la'netle yâd olunacağı gibi, diğerlerine 'ibreten dünyâ ve âhirette kudret-i kâhirenin saht u gazabına ve envâ-'i 'azâb ve intikâmına ma'rûz kalacağı pek tab'îdir.

İşte bu meyânda son günlerde başına tevâlî edegelen mesâibin, intikâm-ı İlâhî'nin baş mukaddimesini teşkîl etmekte olduğu 'ayânen zâhirdir.

Fi'l-hakîka böyle bir intikâmın vâsıtası telakkî olunabilen Abdülaziz İbn Suûd'un müdhiş mesâ'ı ve teşebbüsâtıyla, hâinin başına büyük bir darbe-i kâziye indirecek ve dünyadaki cezâsını çektireceği gibi, Beytullâh el-Harâm'ın ma'rûz kaldığı vahîm tehlikelerden kurtaracağına kanâ'atimiz ber-kemâldir. Bu husustaki gayret ve hamîyyet-i dîniyyesi, Harb-i 'Umûmî'de ittihâz ettiği [48] vaz'îyyetle ve 'ale'l-husûs Şerîr'in i'lân-ı 'isyânından sonra hiyanetine karşı te'ayyün ettiği hatt-ı hareketle, ibrâz ettiği gibi, Fahri Paşa Medine-i Münevvere'yi teslim etmeden evvel aralarında cereyân eden muhâbere üzerine, (ve bu yüzden İngilizlerin el-Hasâ ve el-Katif'i işgâl etmekdeki her gün tehdîdâtlarına rağmen) Fahri Paşa'ya imdâd ve Medine'yi kurtarmak için el-Âriz'dan kalkıp tâ el-Hanâki'ye kadar gelmesiyle isbât etmişti.⁷³ Tarafının hüsn-i niyetiyle cereyân etmiş olan muhâbere, büyük bir muvaffakiyetle neticelenecekti. Ne çâre ki

⁷³ El-Hanâkiyye Medine-i Münevvere'den üç günlük mesafede bulunur.

Medine'nin hatt-ı difâ'ındaki mühîm mevki'i işgâl eden kuvve-i seferiyyenin ümerâ ve zâbıtândan ba'zılarının bîr dervişteki Şerîr'in büyük oğlu Ali'ye iltihâk ve oradan vuku' bulan teşvîkleri üzerine, Medine'dekiler de İstanbul'un zâil Ferid hükümetinden gelen teslim emrinin kumandanlıktan tenfîz edilmediğini bahâne ittihâz ederek paşaya karşı gelmişler ve Medine'nin İbn Suûd'un muvâsaletinden evvel Şerîf'e teslimine sebep olmuşlardı. Artık Medine'nin sukûtu üzerine Şerîr'in eline geçen edevât u mühimmât ve malzeme-i harbiyye ile, kesb ettiği kuvvetle o ândan sonraki İngilizlerden kazandığı hüsn-i teveccüh ve mu'âvenât-ı mütevâliyye(y)i mes'elenin bu güne kadar te'hîrine ve pek çok kanların dökülmesine bâdî olmuştu. Turabe, 'Uşeyre, Küleyh meşhûr vak'aları bu cümledendi. Me'a hâzâ bütün bu müşkilâta rağmen, bir taraftan yegâne hedefi olan Ceziretü'l-Arab'ın tevhîdi gâyesine doğru dîn kuvvetiyle muvaffakiyatı tevâlî ederken diğer taraftan asıl bu gâyenin husûlüne hâdim olan ve sabırsızlıkla intizâr etmekte olduğumuz makâmât-ı [49] mukaddesenin istihlâsı hakkındaki kâffe-i mesâ'ii ve teşebbüsâtın zaferden zafere neticelenmekte olduğunu, memnûniyetle müşâhede ediyoruz. (وَكَانَ حَقًّا عَلَيْنَا نَصْرُ الْمُؤْمِنِينَ) [Mü'minlere yardım etmek ise üzerimizde bir haktır (Rûm Sûresi/ 47)].

Hâtime

Hüsn-i nevâyâsını ve 'âlemi İslâm'a karşı sıdk-ı vefâsını, bugünkü ef'âl ü hareketiyle isbât etmekte olan İbn Suûd'un, üzerine vecîbe telakkî ettiği Şerîr'in tedmîri ve Hicâz'ı kurtardıktan sonra (ol arâzi-i mukaddesenin müstakbel idâresini 'âlem-i İslâmiyet'in re'yine terk ve ol bâbdaki ittihâz edilecek kâffe-i mukarrerâtına itâ'at ve muvâfakat göstermek) hakkındaki te'ahhüdâtında sâbit kalacağını kat'îyyen ümîd ediyoruz. Binâen 'aleyh bundan sonra terettüb eden ve İslâmiyet'in sa'âdetini mûcib olabilecek olan diğer muhim vâcibâtı; son zamana kadar tevâlî eden durûs-i 'ibreden, haccın hikmet-i mefrûziyetini idrâk edip hakkıyla tatbîk etmek 'azm-i kat'îsinde bulunan İslâmiyet'in büyük dâhî ve mütefekkir kahramanlarına düşer.⁷⁴ Artık dört yüz milyonun kıblegâhı ve matmah-ı enzârı olan Hicaz'ın diyâneten mevki-'i siyâsîsini, kıymet ve ehemmiyetini takdîr ederek bütün 'âlem-i İslâmiyet'in enzâr-ı himâyesi

⁷⁴ "بَلِ الْإِنْسَانُ عَلَى نَفْسِهِ بَصِيرَةٌ وَلَوْ أَلْقَى مَعَاذِيرَهُ" [Hatta mazeretlerini ortaya koysa da, o gün insan kendi aleyhine şahittir." (Kiyâme/ 14,15)]

altında, her türlü tecâvüz ve ta'arruzdan masûn, bî-taraf bir hükûmet-i İslâmiyye'nin teşkiline musâra'at edilmelidir. Orada kurulacak olan hükümet[in] emniyet ve âsâyîşi, hac ve ziyârete gelecek bi'l-'umûm hüccâc ve züvvârın rahat ve selâmetlerinin te'mînine [50] kâdir olabilmesi için, hükûmet mâkinesinin tedvîrine lâzım olan kâffe-i ihtiyâcât-ı mâddiyye ve ma'neviyyesini düşünecek ve onun başındaki emîr dâhil olduğu halde, bütün vülât ve me'mûrînin kâffe-i ef'âl ve harekâtını murâkabe edebilecek şimendûferin temdîdi, elektrik, su Müslüman şirketlerinin te'sîsine muktedir olabilecek... gibi dört yüz milyon Müslümanın refâh ve sa'âdetlerini mûcib bi'l-cümle a'mâl ve ef'âl-i hayriyenin sür'atle vücûda getirilmesinde kudret ve liyâkat gösterebilecek, bütün 'âlem-i İslâmiyet'in ittifâk-ı ârâsıyla her türlü hırs u cehdden mu'arrâ İslâmiyet'in dâhî ve muktedîr büyük adamlarından intihâb edilip, 'umûmî bir kongre-i İslâmiyye vücûda getirilmelidir. Cehâlette yuvarlanmakta olan bî-çâre Müslüman çocuklarının dîni, ahlâkî ve ictimâ'î bir terbiye ile ta'lîm ve fikirlerini tenvîr etmekle berâber, İslâmiyet'e hâdim hakîkî bir mürşid-i kâmil ve câmi'a-i İslâmiyye'ye bir 'uzv-i 'âmil yetiştirebilecek büyük bir İslâm câmi'ası te'sîs edilmelidir. Hac zamanlarında bütün Müslümanların basr u basîretlerini tenvîr ve biri diğerrinin vaz'ıyyet ü ahvâlinden haberdâr edecek, kalemen ve lisânen va'az ve irşâda muktedir bütün Müslüman lisânlarıyla gazete, risâle, mecmû'a neşr u te'lîf edebilmek, İslâmiyet'in hakîkî sa'âdet yolunu gösterebilecek 'âlim, kâmil ve mürşidler gönderilmelidir. Mutâla'ahâneler, âsâr ve bi'l-cümle müellefât-ı İslâmiyye, medeniyye ve ahlâkiyyeyi câmi' kütüphâneler vücûda getirmelidir...ilh gibi mâddeten, ma'nen ümmet-i Muhammed'in sa'âdetini mûcib ve İslâmiyet'e karşı üzerimize terettüb eden vâcibât-ı dîniyenin îfâsına bâ'is olan esbâb ve vesâitin tevessülüne [51] musâra'at edilmelidir. (عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَى وَلَا تَعَاوُنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ) [İyilik ve takva üzere yardımlaşın. Ama günâh ve düşmanlık üzere yardımlaşmayın (Mâide Sûresi/ 2)], (وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ) [Allah'a karşı gelmekten sakının ki kurtuluşa eresiniz (Âl-i imrân Sûresi/ 200)].

İçimizde zâ'ifü'l-himme olup da bütün marrü'l-bahs zikrettiğimiz şeyleri, hayâlî bir roman gibi telakkî edenler bulunabilir ve (adam sen de bu gibi şeyler paraya mütevakkıftır. Bu kadar fedâkarlığı gösterecek kim vardır...) îrâd-ı suâl edenler olursa, bu gibilere cevâbımız pek basittir; (هَمَّةُ الرِّجَالِ تَهْدِي الْجِبَالَ) 'azim ve himmet dağları yıkar) ve bu meseli 'âmmîde; son bu istiklal mücâdelelerinden Türk'ün mahzâ himmet ve 'azm

u îmânıyla ibrâz ettiği mu‘cizât ve havâriku'l-‘âdâtla; te‘yîd ve takviye edersek, cevâbımız müskît olur zannındayım. Me‘a hâzâ böyle bir cevâb kâfi gelmediği takdîrde, her gûnâ yüksüzlüğe rağmen (İngiltere’nin istilâ siyâset-i gaddârânesini büsbütün alt üst edip tank, teyyâre ve son tarzda toplar ile techîz ettiği Yûnan ordusunu on beş gün zarfında târumâr eden necîb Türk dindaşlarımızın, pek cüzî bir müddet zarfında hâriku'l-‘âdetten olarak yokluktan varlığa tâm ve mutlak bir istiklâlâ mâlik bütün milel-i İslâmiye’nin mirsâd, ‘ibret ve intibâhı ve fi’l-hakîka mâ-bihi’l-iftihârı olan o mukaddes cumhûriyet-i İslâmiyye’yi vücûda getiren, o ‘azm u îmânı taşıyan, o yüksek rûhtan ve bunlara mümâsil bu necîb rûha mâlik olanlardan sormalıdır. Kâh alacağı mukni‘ cevapla mûcib ders ve intibâhı olmakla beraber bâ‘is ‘azm u himmeti olur. Para meselesine gelince; ma‘lûm olduğu [52] üzere Hicaz, dört yüz milyon Müslümanın dîni yurdu i‘tibâr edilecek olursa, seneden seneye hacca gelen milyon hacılardan, onlarca ehemmiyetsiz telakkî olunabilecek derecede, her bir hacıdan mu‘ayyen bir resm istifâ olunduğu takdirde, milyonlara bâliğ olur. Kezâlik hac zamanlarında her bir hacının fedve etmesiyle mükellef olduğu kurbanların, çukurlara atılıp boşa gideceği yerde, et ve derisinden istifâde ederek, inşâ edilecek fabrika vâsıtasıyla, konserve ve sâire hâlinde hârice satılması mümkündür. Kezâlik bu da milyonlar getirir. Temdîd edilebilecek şimendûferlerden, elektrik ve su şirketlerinden asîl Hicaz’ın gümrük, rûsûm, vergi, a‘şâr... ve sâireden külliyyetli miktâr para getirmekten başka, vaktiyle makâmât-ı mukaddese-i İslâmiyye’ye tahsîs edilmiş bi’l-‘umûm evkâf vâridâtı dâhil olduğu halde, milyonlarca lira getireceği tabî‘îdir. İşte milyonlara bâliğ olan bu paraların maksadımıza ve bizim yegâne arzu ettiğimiz yüksek gâyenin mâddeten husûlüne kâfi olduğu gibi, bütün serd ettiğimiz yegâne esbâba tevessül edip, kuvveden fi‘ile ihrâcı için yalnız ve yalnız ‘azm u himeme muhtâc ve müteveffiktir.

Ey dindaşlar, ey gayret ve hamîyyet-i dîniyye erbâbı! Gafletten, kahr u zilletten sizi yegâne kurtaracak, mâddeten ve ma‘nen fevz ve hakîki sa‘âdetinizi mûcib ve sebep olabilecek olan yegâne ahkâm-ı celîle-i Kur’âniyye’nin temessüküyle, kelimetullâhın i‘lâsıdır, şeref ve mecd-i İslâmiyet’in muhâfazasıdır, diyânet, rûh ve îmânınızın yükselmesidir ki buna hiçbir kimse mâni‘ olamaz, [53] ve esbâbına tevessül edilse dâhî, diyânete, daha doğrusu (kelimenin bütün ma‘nâsıyla) İslâmiyet’e tecâvüz veya şe‘âir-i

İslâmiyye'den mûmâne'at edecek dünyâda hiçbir kuvvet cesâret edemez ve bulunmaz da.⁷⁵ Mâzîden 'ibret almış ey müteyakkız ve İslâmiyet'in dâhî, mütefekkir ve büyük adamları! Dîn-i celîl-i İslâmî'ye gâyet parlak ve şa'şâ'adâr bir müstakbel keşfolunuyor ve buna da hazreti Kur'ân inbâ' ediyor.⁷⁶ Binâen 'aleyh el ele vererek, dört yüz kûsûr seneden beri İslâmiyetin hâmîsi ve mesned-i yegânesi, 'azm-i metânet ve 'ulûhimmetle, diyânet ve vatanperverlikle mütemâyız, ve akvâm-ı şarkıyye içinde büyük bir liyâkat ve kâbiliyyet gösterip, en yüksek bir mevki'i ihrâz eden bütün Müslümanların merci-'i enzârı ve hilâfetin şahs-ı ma'neviyyesinde mündemic bulunan asîl necîb Türk dindaşlarımızın, bir 'adûv lâ-yenfekk hâlinde etrâfına sarılarak İslâmiyet'in matlûb olan vahdet ve tesânüdüne doğru sarsılmaz bir himmetle ve yıkılmaz bir 'azm u irâde, ikdâm ve mütemâdî bir sa'y ve 'amel ile çalışınız. Gayret ve hamıyyet-i dîniyyenizi gösteriniz ki mecmû'un sa'âdetine müstevcib olan üzerimizde dînen terettüb eden vazâif ve vâcibât-ı mühimmenin edâ ve îfâsıyla, dört yüz milyonun telehhüfle muhtâc olduğu sa'âdet-i ebediyyeye îsâl etmiş olursunuz.

(وَقُلْ اَعْمَلُوا فَسَيَرَى اللَّهُ عَمَلَكُمْ وَرَسُولُهُ وَالْمُؤْمِنُونَ) [De ki:“(Yapacağınızı) yapın.

Yaptıklarınızı Allah da, Resûlü de, mü'minler de görecektir (Tevbe Sûresi/ 105)]. İkdâm, sa'y ve 'amel bizden [54] himmet, iktidâr ve hüsn-i tedbîr müteneffiz büyüklerimizden, ve cümlemizin tevfikâtı da Hâliku'l-Kuvvâ'dan beklerken; gayret ve hamıyyet-i dîniyyesine hayran olduğum, müte'addid mâddî yardımlarıyla ve büyük mu'âmele-i dil-nüvezânesiyle benî bahr-ı ihsânına gark edip, ile'l-ebed kendisine medyûn-i minnet ve şükrân bırakan (fâideden hâlî olmayan) şu küçücük eserimin neşr u tab'ında yegâne sebep olan timsâl-i şîmet ve mürüvvet Kirmânzâde es-Seyyid el-Hâc

⁷⁵ “كَتَبَ اللَّهُ لِلْأَغْلِيَّ أَنَا وَرُسُلِي إِنَّ اللَّهَ قَوِيٌّ عَزِيزٌ” [Allah, “Ben ve Rasüllerim mutlaka galip geleceğiz” diye yazmıştır. (Mücadele Sûresi/ 21)]

⁷⁶ [O, هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَى وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَكَفَى بِاللَّهِ شَهِيداً مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ] [O, Rasûlünü hidayet ve hak dinle gönderdi ki, o dini tüm dinlere üstün kılsın. Tanık olarak Allah yeter. Muhammed Allah'ın Rasûlüdür. Onunla beraber olanlar, inkârcılara karşı çok çetin, kendi aralarında çok merhametlidirler. (Fetih Sûresi/ 28-29)], “ارْتَضَى لَهُمْ وَلِيًّا لَّهُمْ وَلِيًّا لَهُمْ مِّنْ بَعْدِ خَوْفِهِمْ أَمْنًا” [Allah, içinizden, iman edip de salih ameller işleyenlere, kendilerinden önce geçenleri egemen kıldığı gibi onları da yeryüzünde mutlaka egemen kılacağına, onlar için hoşnut ve razı olduğu dinlerini iyice yerleştireceğine, yaşadıkları korkularının ardından kendilerini mutlaka emniyete kavuşturacağına dair vaadde bulunmuştur. (Nûr Sûresi/ 55)]

Hâfız Muhammed ‘Âlâüddîn Bey'e ebedî minnettarlığımıla, hissiyân-ı şükgüzârânemin takdîmine vecîbe ‘add eder, hatm-i kelâm eylerim.

ANKARA - 1 MUHARREM 343

M. M. FUTEYYÎH

SON

İKİNCİ BÖLÜM

İHVAN FIRKASI ve BUGÜNKÜ SUÛDİ ARABİSTAN'IN KURULUŞU

1. - İHVAN FIRKASI ÖNCESİ TARİHİ SÜREÇ

Son Suûd devletinin kurucusu olan Abdülaziz İbn Suûd*, dünyaya gözlerini 1880 yılında Riyad'da açmış ve ömrünün ilk yıllarını doğduğu bu şehirde geçirmiştir.⁷⁷ Burada ilk dini eğitimini, Şeyh Muhammed b. Abdullatif⁷⁸ ve diğer vehhabi ulemâdan almıştır. Babası Abdurrahman'ın Reşidoğulları ile olan mücadelesini kaybetmesi üzerine, Riyad'ı terk ederek bir süre çölde Mürre kabilesinin topraklarında ve bedevilerinin arasında yaşamıştır. Bu süre zarfında bedevileri ve yaşam tarzlarını yakından tanıma şansı elde etmiştir. Onlar gibi oturup kalkmayı, hızlı deve sürmeyi, çölde avlanmayı ve uzun yolculukları çok az bir yiyecek ve su ile tamamlamayı öğrenmiştir.⁷⁹

Daha sonra Kuveyt Şeyhi Muhammed'in daveti üzerine, ailesi ile birlikte Kuveyt'e gelmiş ve kendilerine büyük bir misafîrperverlik gösteren emirin tahsis ettiği konakta yaşamaya başlamıştır.⁸⁰ Sonraki süreçte İbn Suûd'u çok seven ve sık sık ziyaretine gelen Muhammed'in kardeşi Mübarek'in, abisini öldürerek Kuveyt'in başına geçmesiyle, Suûd ailesinin kaderi değişmiştir. Mübarek'in İbn Suûd'a olan sevgisi, devletin başındayken de devam etmiş ve onu yanından ayırmamıştır. Mübarek'le beraber devlet işlerinin görüşüldüğü toplantılara ve sohbetlere iştirak eden İbn Suûd, ülke yönetimi hakkında tecrübeler elde etmiştir. Ayrıca liman ülkesi olması hasebiyle, ticaretin gelişmiş olduğu ve dış ülkelerden gelen tüccarlara çok fazla rastlanan Kuveyt'in bu özelliği sayesinde, Arap yarımadasının dışında kalan dış dünyayı da nispeten tanımıştır.⁸¹

* Abdülaziz b. Abdurrahman b. Faysal b. Türki b. Abdullah Muhammed b. Suûd, tezimiz içerisinde daha çok tanındığı isim olan İbn Suûd ile ifade edilecektir.

⁷⁷ Futeyyih, *Necd el-İhvan Fırkası*, s.22-23; Hulusi Yavuz, "Abdülaziz b. Suûd", *DİA*, C. I, s.194.

⁷⁸ Şeyh Muhammed b. Abdullatif hakkında bilgi için bkz.: Futeyyih, *a.g.e.*, s.22.

⁷⁹ H.C. Armstrong, *Arabistan Kralı'nın Yaşam Öyküsü: Abdülaziz bin Suûd*, Çev.: Gülsüm Aldemir İstanbul, 2007, s.12-27.

⁸⁰ Said, *Tarih*, C.2, s.21; Kurşun, *Necid ve Ahsa'da*, s.146.

⁸¹ Futeyyih, *Necd el-İhvan Fırkası*, s.20; Armstrong, *Arabistan Kralı*, s.27-33; Yavuz, "Abdülaziz b. Suûd", s.194.

1.1. - Riyad'ın Fethi ve İlk Fetihler

İbn Suûd, artık on dokuz yaşına gelmiş, dini eğitimini almış, çölü, bedevileri ve onların yaşam tarzını çok iyi bilen, devlet yönetimi hakkında tecrübe edinmiş ve dış dünya üzerinde fikir sahibi olan bir genç olmuştı. İbn Suûd, babası tarafından bu yaşına kadar, dedelerinin daha önce iki kere kurduğu ancak sonradan yıkılan Suûd devletini tekrar canlandırma fikriyle büyütülmüştür. Kuveyt'te yaşadıkları sürgün hayatı rahat bir ortamda sürse de bu, İbn Suûd'a çok ağır gelen bir zillet hayatı şeklinde geçmişti. Artık büyümüşü ve bu hayatı sürdürmek zorunda değildi. Çocukluğunda Reşidoğulları'nın yönetimi altında Riyad'da yaşarken, daha sonra Mürre Kabilesi ile beraberken, çölde yıldızlar altında geçirdiği gecelerde ve Kuveyt'te devam eden sürgün hayatı boyunca devamlı üzerinde kafa yorduğu, Suûd devletini tekrar canlandırma fikrini hayata geçirmek için artık harekete geçebilirdi.

Bu düşüncesini paylaştığı babası Abdurrahman'dan, bunun daha erken olduğu ve şartların uygun olmadığı cevabını alsa da, onu ikna etmeyi başardı. Bu konuda teşvikini gördüğü Mubarek'ten otuz deve, otuz tüfek ve iki yüz altın alan İbn Suûd, liderliğini kabul etmeye hazır ve savaşma hevesiyle dolu otuz arkadaşı ile on köleyi de alarak yola çıktı.⁸²

Yolda Aclan ve İbn Reşid'e ait birer karargah ve birkaç kervan yolu keserek ganimet elde etti. Ganimet haberini duyan bedevilerden kendisine katılanlar oldu. Ancak İbn Suûd'un amacı ganimet elde etmek değil, Necd kabilelerini ve Riyad'ı ayaklandırmaktı. Kabileler ayaklanmaya razı olmadılar. Daha önceki ayaklanmalarında olduğu gibi, İbn Reşid tarafından şiddetli bir şekilde cezalandırılmaktan korkuyorlardı. Gücünü artıramayan İbn Suûd, ganimet de elde edemeyince, etrafına toplanan bedevileri kaybetti. İbn Suûd, yanındaki sadık kırk adamıyla kalmıştı. Kuveyt'ten, babası Abdurrahman geri dönmesini söyleyen haberciler gönderiyordu. İbn Suûd'un

⁸² Futeyyih, *a.g.e.*, s.21; Said, *Tarih*, s.24; Armstrong, *a.g.e.*, s.41; William Facey, *Riyadh, The Old City*, London, 1992, s.184.

buna cevabı ise ülkesinin, İbn Reşid'in elinde durmasına ve ailesinin daha fazla sürünmesine razı olmayacağı şeklinde oldu.⁸³

İbn Suûd adamlarını topladı ve geri dönmeyeceğini, ölüm kalım savaşı yapacağını onlarla paylaştı. Onlar da kendisiyle beraber olduklarını İbn Suûd'a belirttiler. Ardından kendilerine hedef olarak, Riyad'ı ani bir gece baskını ile ele geçirmeyi belirlediler. Bir süre kendilerini çölde unutturup, Kuveyt'e döndüklerine dair haberler yaydılar. İbn Reşid'in kendilerini unuttuklarından emin olunca, 1902 yılının Ramazan ayında harekete geçtiler ve etrafı surlarla çevrili şehre vardılar.⁸⁴

Kırk kişilik bir grupla Riyad'a sardırıp, ele geçirme ihtimali olmadığından İbn Suûd ve altı adamı bir gece gizlice surlardan geçerek şehre girdiler. Valinin evine yakın bir eve girerek konağı izlemeye koyuldular. Vali sabah güneş doğduktan bir saat sonra konağa geliyordu. İşte tam o sırada saldırıp, valiyi öldüreceklerdi. Güneş doğup, vali arkasında muhafızlarıyla görülünce, penceredeki adamları tarafından korunan İbn Suûd, nâralar atarak valinin üzerine saldırdı ve onu yaraladı. Muhafızlar ve İbn Suûd'un adamları arasındaki başlayan çarpışma devam ederken, İbn Suûd'un elinden kaçan vali camii merdivenlerine geldiğinde, İbn Suûd'un kuzeni İbn Cilâvî tarafından öldürüldü. Valinin ölmesiyle adamlarının bir kısmı kaçtı, bir kısmı da teslim oldu. İbn Suûd derhal şehre haber salıp, Riyad'ı ele geçirdiğini duyurdu. İbn Reşid'in emri altında olmak istemeyen Riyad halkı, eski yöneticileri Suûd ailesinin bu genç bireyine biat ettiler. İbn Suûd başarmıştı ve ileride kuracağı üçüncü Suûd Devleti'nin başkenti olacak olan Riyad, 15 Ocak 1902 tarihi itibarıyla artık İbn Suûd'un elindeydi.⁸⁵

Riyad'ı ele geçiren İbn Suûd, Kuveyt'te bulunan babası Abdurrahman ve ailesini buraya çağırdı. Abdurrahman, Riyad'a geldiğinde kendisine verilen emirlik

⁸³ Armstrong, *a.g.e.*, s.44-45.

⁸⁴ Armstrong, *a.g.e.*, s.47-48.

⁸⁵ Futeyyih, *Necd el-İhvan Fırkası*, s.21; H.Sj.B. Philby, *Arabian Jubile*, London, 1952, s.11; a. mlf.: *Sa'udi Arabia*, London, 1955, s.239; Emin er-Reyhânî, *Târîhu Necdî'l-Hadîs*, Beyrut, 1988, s. 121-132; Büyükkara, *İhvandan Cüheyman'a*, s.37; H. Ezber Bodur, "Vehhabi Hareketi ve Küresel Terör", *KSÜİFD 2* (2003), s.8; Muhittin Ataman & Yurdanur Kuşçu, "Suûdi Arabistan'daki Siyasal ve Toplumsal Hareketlerin Gelişimini Etkileyen Faktörler", *Alternatif Politika*, 4/1 (26 Şubat 2012), s.6; Armstrong, *a.g.e.*, s.49-54; Yavuz, "Abdülaziz b. Suûd", s.194; Zekerîya Kurşun, "Suûdi Arabistan", *DİA*, C. 37, s.581-582; a.mlf., *Necid ve Ahse'da*, s.166-167; a.mlf., "Suûdiler", s.87; Hakki Dursun Yıldız, "Arabistan", *DİA*, C. III, s.258; Said, *Târîh*, s.24-28; Madawi al-Rasheed, *A History of Saudi Arabia*, New York, 2003, s.39-40; Gary Troeller, *The Birth of Saudi Arabia*, London, 1976, s.20-21 al-Yassini, *Religion*, s.40; Shirley Kay & Malin Basil, *Saudi Arabia, Past and Present*, s.10; Facey, *Riyadh*, s.187; Robert Lacey, *The Kingdom*, London, 1981, s.65; İbrahim b. Salih, *Târîh*, s.201.

görevini, yaşlılığından dolayı oğlu İbn Suûd'a bıraktı. Nesilden nesile geçen Suûd hükümdarlık kılıcı, büyük camide, Cuma namazından sonra yapılan bir törenle kendisine verilen İbn Suûd, Vehhâbî emiri oldu. Hisbe vazifesi de İbn Abdulvehhâb soyundan gelen Abdülaziz b. Abdullatîfe verildi. Böylelikle Suûd ve İbn Abdulvehhâb aileleri arasındaki ittifakının devam ettiği de ilan edilmiş oldu.⁸⁶

İbn Suûd, İbn Reşid'in şehre saldırmasını beklemek ve savunma taktiği uygulamak istemiyordu. Riyad'ın ele geçirilmesinde gösterdiği başarının tesadüf olmadığını ispat etmek için, şehrin surlarını kuvvetlendirip, yönetimi babasına bırakarak, yanına aldığı adamlarıyla yeni topraklar kazanmak için Riyad'dan ayrıldı.

İbn Suûd, kendisinin kuzeye, Hail'e doğru hamle yapmasını bekleyen İbn Reşid'in bu beklentisini bildiğinden, ters bir hamle ile Riyad'ın güneyine doğru ilerledi. Güneyde yer alan Eflac ve Harc bölgelerinde yaşayan Devâsir kabilesi şeyhleri, İbn Reşid'e düşmanlık besleyen ve İbn Suûd'un annesi ile akrabalık bağları bulunan kişiler olduğundan, 1902 yılında buraları da kendisine bağladı. İbn Reşid'in askerleri arkalarından takip etseler de, İbn Suûd'u yakalayamıyorlardı. İbn Suûd ise kazandığı hürmet ve sevgi ile köyden köye geçerek, halkı kendi adına ayaklandırıyordu.⁸⁷

Riyad'ı geri almak için bir ordu ile gelen İbn Reşid, şehri kuşatmakla uğraşmak yerine karar değiştirerek, İbn Suûd'un üzerine gitmeye karar vermişti. İbn Suûd ise aşiretleri ikna edip, oluşturduğu ordu ile Düleym'e geldi. Burada meydana gelen savaşta galip gelen İbn Suûd, halk arasında kendisine olan inancı da arttırmış oldu.⁸⁸ İbn Suûd, 1903 yılı sonlarında Kasım bölgesine ilerlemeye karar verdi. Burası İbn Reşid'in kontrolünde olsa da halk içinde İbn Suûd'u destekleyenler bir hayli fazlaydı. 1904 yılına gelindiğinde, Kasım bölgesini ve iki önemli şehri, Uneyze ve Bureyde'yi ele geçirdi ve İbn Reşid'i Necd bölgesi dışına sürükledi.⁸⁹ Aynı yıl içerisinde Sedr ve Veşm mıntıklarını da kontrolü altına aldı. Böylelikle Necd bölgesinin büyük bir kısmı, tekrar

⁸⁶ Futeyyih, *a.g.e.*, s.22; Lacey, *a.g.e.*, s.63-67; Armstrong, *a.g.e.*, s.56-57; Yavuz, *a.g.md.*, s.194; Philby, *Sa'udi Arabia*, s.240; a.mlf.: *Arabian Jubile*, s.12; Hayreddîn ez-Zirikli, *Şibhu'l-Cezîre fî 'Ahdî'l-Melik 'Abdulazîz*, Beyrut, 1985, s.130-131.

⁸⁷ Futeyyih, *a.g.e.*, s.27; Armstrong, *a.g.e.*, s.58-59; Kurşun, *Necid ve Ahsa'da*, s.167.

⁸⁸ Armstrong, *a.g.e.*, s.59-65.

⁸⁹ Said, *Tarih*, s.37; Philby, *Arabian Jubile*, s.14.

Suûd ailesinin eline geçmiş oldu. İbn Suûd Riyad'a döndüğünde, babası tarafından törenle Necd emiri ilan edildi.⁹⁰

İbn Suûd'un bu hızlı yükselişi, bölgenin asıl hakimi olan Osmanlı Devleti'nin dikkatini çekti. 1904 yılında Kasım'ın tekrar almak isteyen Osmanlı ve İbn Reşid ordusu, İbn Suûd'u yenilgiye uğrattı. Aynı yılın sonunda İbn Suûd, Osmanlılara karşı bir zafer kazanmasına rağmen, böyle güçlü bir devletle karşı karşıya gelmeye henüz hazır olmadığından, Osmanlı hükümdarına bir mektup yazarak özür diledi. Aynı özür, Kuveyt emiri aracılığıyla, 1905 yılında Osmanlı Devleti ile bir araya gelen baba Abdurrahman tarafından tekrarlandı. Osmanlı Devleti tarafından Necd hakimiyeti kabul edilen İbn Suûd, İbn Reşid'in bölgeden uzak tutulması kaydıyla, Kasım ve Necd'de bir Osmanlı birliğinin konuşlanmasını kabul etmek zorunda kaldı.⁹¹

1906 yılına gelindiğinde İbn Suûd, kendisine karşı büyük bir ordu hazırlayarak harekete geçen İbn Reşid'in ordusunu, Muhenna köyünde konakladıkları bir gece sırasında ani bir baskın ile bozguna uğrattı. Ordusunu toparlama başarısı gösteremeyen İbn Reşid, çatışma sırasında öldürüldü.⁹² Reşid ailesine büyük bir darbe indiren İbn Suûd, Necd'de bulunan Osmanlı garnizonuna tecrid uygulamaya başladı. Garnizona giden kervanlara izin vermiyor ve güvenliklerini sağlamada duyarsız kalıyordu. Arap ve Balkan ülkelerinde baş gösteren bağımsızlık hareketleri ile uğraşan Osmanlı Devleti, tecrid ile uğraşmak yerine, Ahşa gibi önemli bir şehri de alan İbn Suûd'a, Osmanlı'ya bağlı kalmak şartıyla Necd valiliği ve paşa ünvanı vererek Necd'i terketti. Necd valiliğini almasının ardından İbn Suûd, 1912 yılına kadar Necd köylerinin de hepsini ele geçirerek, bölgede tam bir hakimiyet kurmuş oldu.⁹³

1.2. - İhvan Fırkası'nın Kuruluş Sebepleri

Necd'de bulunan şehirlerin ve bedevi köylerin hakimiyetini elinde bulunduran İbn Suûd'un, sağlaması gereken en önemli şey istikrardır. Necd ve Ahşa'nın fetihlerinde

⁹⁰ Philby, *a.g.e.*, s.14; a.mlf., *Sa'udi Arabia*, s. 242-243; ez-Zirikli, *Şibhu'l-Cezîre*, s.145; Büyükkara, *İhvandan Cüheyman'a*, s.43; David Howard, *King Ibn Saud (1880-1953): Founder of Saudi Arabia*, y.y, t.y., s.37-38; Armstrong, *Arabistan Kralı*, s.67-68; Said, *Tarih*, s.102; al-Rasheed, *A History*, s.40.

⁹¹ Howard, *a.g.e.*, s.51-54; Armstrong, *a.g.e.*, s.69-75; Kurşun, *Necid ve Ahşa'da*, s.178.

⁹² Futeyyih, *Necd el-İhvan Fırkası*, s.28; Philby, *Sa'udi Arabia*, s.250.

⁹³ Howard, *King Ibn Saud*, s.62-66; Armstrong, *Arabistan Kralı*, s.76-77; Beg, "The Foundation", s.91.

gösterdiği başarı, kendisine büyük bir prestij kazandırmıştı. Bu prestij ve kılıcının gücüyle, geçen on yıllık süreçte halkını kontrol altında tutabilmişti. Fakat düzenli bir devlet yapısı içerisinde tarih boyunca itaat altına alınamayan bedevi kabileler, İbn Suûd'un ordusunun büyük bir kısmını oluşturmaktaydı. Gösterdikleri bağlılık, ipekten iplikler üzerinden olan bu bedevi kabileler, en ufak bir başarısızlıkta itaat ettikleri emirlerine yüz çevirebilecek, hatta kendi ordusunu yağmalayabilecek bir yapıdaydılar. Göçebe hayat tarzlarının gereği olarak devamlı hareket halinde olduklarından, onları bulup cezalandırmak da çok zordu. İbn Suûd, geçmişte edindiği tecrübe ile bu cezaların uzun soluklu bir sonuç vermediğini de biliyordu. Bu sebeple onları, sistemli bir yapı içerisinde yerleşik hayata geçirerek, kontrol altında tutmasını sağlayacak bir plan uygulamaya karar verdi.⁹⁴

Amacı, kabileciliği ve göçebeliği ortadan kaldırıp, yerleşik hayatın yaşanacağı, kan davalarına ve yağmalara son verecek bir sistem oluşturmaktı. Vehhâbî ulemânın desteğiyle bedevileri dini bir eğitime tâbî tutacak, kabile bağlarının yerine din kardeşliğini tesis edecekti. Böylece aşiret kanunlarının yerine Allah'ın kanunlarının uygulandığı ve Vehhâbî imamın emirlerine itaat edilen bir toplum meydana gelecekti.⁹⁵

1.3. - İlk İhvan Yerleşim Yerlerinin Oluşumu

İbn Suûd, ilk olarak babasının da hazır bulunduğu bir toplantı düzenleyerek söz konusu fikrini ulemâyâ sundu. Planın en önemli ayağını din oluşturduğu için onların desteğine ihtiyacı vardı. Onlardan bu desteği sağlayan İbn Suûd, bedevi aşiretlere mutavvi denilen davetçiler gönderdi. Davetçiler kabilelere tevhidin önemi, yağma ve kan davalarının kötülüğü, iman ve amelin birlikteliğinin ehemmiyeti, şehirlerde ve bedâvette dini yaşamının zorunluluğu ve şirk ve bid'atten sakınmanın gerekliliği hakkında vaazlar verdi. Yıllar önce İbn Abdulvahhâb'ın, davetinde en fazla kullandığı hicret kavramı ile insanları, dini tam manasıyla yaşayacakları yerlere hicret etmenin vucûbiyeti konusunda ikna etmeye çalıştılar. Hayvancılığı bırakıp, yerleşik hayatta Hz. Peygamber (s.a.v) tarafından övülen toprağı ekip biçmeyi, onlara teklif ettiler. Eğer İbn

⁹⁴ Armstrong, *a.g.e.*, s.102-103; Almana, *Arabia Unified*, s.80.

⁹⁵ Futeyyih, *Necd el-İhvan Fırkası*, s.23-24; Büyükkara, *İhvandan Cüheyman'a*, s.49; er-Reyhânî, *Târîh*, s.260; Armstrong, *a.g.e.*, s.103; Muhittin Ataman & Yurdanur Kuşçu, "Suûdi Arabistan'daki Siyasal", s.7; Kurşun, "Suûdi Arabistan", s.582.

Suûd'un davetine icabet ederlerse, bu güzellikler içinde yaşama imkanı bulacakları, dinlerini tam anlamıyla uygulayabilecekleri, güvenliklerini daha rahat sağlayabilecekleri yerleşim yerlerine (hicre)* sahip olacaklardı.⁹⁶

Ayrıca İbn Suûd, aşiret reislerini Riyad'a çağırarak orada ağırlıyor ve dini bir eğitime tâbî tutarak, bu düşüncesini onlara benimsetmeye çalışıyordu. Aynı zamanda aşiret reislerine, Riyad'da kendilerine bir ev edinmelerini emrederek, onları kontrol etme gücünü artırıyor. Eğitimini tamamlayan reisler, aşiretlerine geri gönderiliyor, insanları hicrelere yerleşmeye teşvik etmeleri, gerekli bütün yardım ve koordinasyonu sağlamaları kendilerinden isteniyordu.⁹⁷

1912 yılı sonlarında, söz konusu davetçilerin anlattıklarını makul bulan Mutayr ve Harb kabilelerinden meydana gelen elli kişilik bir grup, at ve develerini satın, yerleşik hayat için gerekli malzemeleri temin ederek, Duhne yakınlarında ve Bureyde'nin doğusunda bulunan Ertâviyye denilen yere geldiler. Burası, zaman zaman yolcular ve çobanlar tarafından kullanılan, birkaç tatlı su kuyusuna ve bir miktar hurma ağacına sahip, bakımsız bir araziydi. İbn Suûd, buraya gelen kişilere maddi yardımda bulunarak, tarım yapmaları, camii ve evlerini inşa etmeleri için gerekli olan malzemeyi de kendilerine gönderdi. Ayrıca dini eğitimlerini almaları için sıradan bir mutavvî göndermek yerine, Abdullah el-Engarî gibi seçkin bir alimi buraya göndermişti. Böylece bu insanlar, İhvan Fırkası'nın oluşumunu başlatan ilk hicreyi hayata geçirmiş oldular.⁹⁸

Ertâviyye hicresinin kurulmasından sonra, Vehhâbî davetçilerden etkilenen diğer bedevi kabileler de kendi hicrelerini kurmaya başladılar. Uteybe Kabilesi el-Ğatğat'ta, Harb Kabilesi Duhne'de ve ardından da Kahtan Kabilesi kendi hicrelerini

* İhvân'a katılan bedevi kabileler tarafından çölde kurulan yeni yerleşim yerleridir.

⁹⁶ Futeyyih, *a.g.e.*, s.36-37; er-Reyhânî, *a.g.e.*, s.261-6; Armstrong, *a.g.e.*, s.105; Bodur, "Vehhabi Hareketi", s.9; al-Yassini, *Religion*, s.53; Büyükkara, "Vehhâbîlik", s.611.

⁹⁷ Futeyyih, *a.g.e.*, s.36; Büyükkara, *İhvandan Cüheyman'a*, s.50.

⁹⁸ Futeyyih, *a.g.e.*, s.36; Philby, *Arabian Jubile*, s.23; a.mlf, *Sa'udi Arabia*, s.261; Armstrong, *Arabistan Kralı*, s.105; D. Van Der Meulen, *The Wells of Ibn Sa'ud*, London, 1957, s.65-66; Büyükkara, *a.g.e.*, s.51; Lacey, *The Kingdom*, 141; Alman, *Arabia Unified*, s.80-81; al-Rasheed, *A History*, s.60; Troeller, *The Birth*, s.129; al-Yassini, *Religion*, s.52; Lacey, *The Kingdom*, s.141-142; Mudî bint Mansur b. Abdülaziz, *el-Hicre ve Netâicuhâ fî Asri'l-Melik*, Beyrut, 1993, s.95-96.

kurdular. Bunu takip eden on yıllık süre zarfında, yüz ilâ yüz elli civârında hicre kuruldu.⁹⁹

Böylelikle aynı millettten olan bu bedevi insanlar, göçebe hayat tarzlarını, şirk ve bid'at yuvası olarak tarif ettikleri çölleri ve aralarındaki düşmanlıkları geride bırakıp, Allah'ın ve O'nun yeryüzündeki halifesi olan Vehhâbî imamın isteğiyle, bu hicrelere hicret ederek kardeş olmuşlar ve İhvan Fırkası'nı oluşturmuşlardır. Artık İbn Suûd, kontrol altında tutulması önceden bir hayli zor olan, şimdi ise tamamıyla kendisine itaat eden insanların oluşturduğu, yeri geldiğinde bir medrese, yeri geldiğinde askerî bir garnizon olan yerleşim yerlerine sahip olmuştur. Tezimizin bundan sonraki bölümünde, bu İhvan Fırkası'nı ve onların büyük katkısı ile vücuda gelen, son Suûdî Arabistan Devleti'nin kuruluşunu inceleyeceğiz.

2. - İHVAN'IN TEŞKİLAT YAPISI

Bu kısımda, İhvan Fırkası'nın teşkilat yapısını ortaya koyacağız. Bu incelemeyi yaparken öncelikli olarak, yönetimi oluşturan meclis türü yapıları ele alacağız. Bu meclislerin kimler tarafından oluştuğunu, çalıştıkları faaliyet alanlarını, hangi konularda kararlar alındığını ortaya koyduktan sonra, bu meclislerdeki görevlileri, onların yetki ve sorumluluklarını müstakil olarak inceleyeceğiz. Böylelikle İhvan Fırkası'nın teşkilat yapısını incelerken, aynı zamanda ülke yönetiminde var olan hiyerarşiyi de görmüş olacağız. Bu konudaki bilgileri verirken konuyu sistemli ve ayrıntılı olarak ele alan M. Futeyyih'in risalesinden faydalanacağız. Ancak burada şu bilgiyi vermek gerekir ki, Futeyyih'in yaptığı bu sistemli tasnif, Arap Yarımadası'nda ve bedeviler arasında uygulanması zor olan bir sistemdir. Bu sebeple Futeyyih bu tasnifi, diğer ülkelerin kullandığı yönetim sistemlerini göz önüne alarak, bu sistemlerin kurumlarına referansla oluşturduğunu varsaymaktayız.

⁹⁹ Futeyyih, *a.g.e.*, s.36; er-Reyhânî, *Târih*, s.261-4; Büyükkara, *a.g.e.*, s.53; Kurşun, "Suûdi Arabistan", s.582; Yavuz, "Abdülaziz b. Suûd", s.195; Meulen, *a.g.e.*, s.66; Philby, *a.g.e.*, s.262; al-Rasheed, *A History*, s.61; Lacey, *a.g.e.*, s.145-146.

2.1. - Yönetim Birimleri

2.1.1. - Meclis-i Şûrâ

Ülke yönetiminin en üst karar organıdır. Başında İmam (İbn Suûd) olmak üzere, imamın vekilleri ile İhvan Fırkası'nın reis ve müteneffizleri denen icracılardan oluşur. Görevi, ülke yönetimiyle ilgili hususları müzakere ederek görüş bildirmek, siyasi ve idari konuları inceleyerek teftiş etmektir. Beytü'l-mâlın kontrolü, cihad ilanı, şer'i kararların uygulanması, şeyhü'l-İslâm'ın ve hicrelerde görevlendirilen hâkim ve emirlerin seçimi konularında kararlar alır. İmam ve üyelerin daveti üzerine toplanan meclisin, belirli bir toplanma zamanı yoktur.¹⁰⁰

2.1.2. - Beytü'l-Mâl

Başında imamın beytü'l-mâl vekili bulunan devletin mâlî birimidir. Beytü'l-mâldaki para, vâridât denilen gelirlerden oluşmaktadır. Vâridâtın kısımları da zekat, ganimet, cizye ve iânât-ı İslâmiyyedir. Zekat, şeriatın belirlediği kâideler ile seneden seneye Müslümanlardan tahsil edilir. Lazım gelen miktarın sarfindan sonra kalan miktar, beytü'l-mâle bırakılır.

Ganimet ise savaşlarda düşmanlardan elde edilen gelirlerdir. Kazanılan ganimetin beşte biri beytü'l-mâle bırakılır. Cizye, halk içinde bulunan Şii, Yahudi ve Kıptîlerden şer'an alınan vergidir. Bunun tamamı beytü'l-mâle kalır. Son gelir kalemi iânât-i İslâmiyye de, Müslümanlardan zekat dışında cihad ve ülke ihtiyaçları için alınan paradır ve tamamı beytü'l-mâle bırakılır.¹⁰¹

2.1.3. - Gazve Teşkilatı

İmamın askeri vekilinin başında bulunduğu devlet birimidir. İmam ve meclis-i şûrâ tarafından verilen cihad kararlarının uygulanmasından sorumludur.¹⁰² Bu konuyu İhvan Fırkası'nın askeri yapısında inceleyeceğimiz için, burada detaya girmeyeceğiz.

¹⁰⁰ Futeyyih, *a.g.e.*, s.41.

¹⁰¹ Futeyyih, *a.g.e.*, s.42.

¹⁰² Futeyyih, *a.g.e.*, s.42-43.

İbn Suûd'un oluşturduğu yönetim sistemi bu birimlerden meydana gelmekteydi. Bundan sonraki kısımda, bu birimlerin içerisinde yer alan görevlileri, en yetkili kişi olan imamdan başlayarak müstakil olarak ele alacağız.

2.2. - Yönetim Görevlileri

2.2.1. - İmam

Devlet yönetiminin başında, her hususta en yetkili kişi olarak İbn Suûd bulunmaktadır. İmam, meclis-i şûrânın verdiği kararlarda, askerî ve mâli konularda, hâkimlerin verdiği kararların uygulanmasında ve diğer bütün hususlarda son sözü söyleyen kişidir. Yönetim birimleri ve görevlilerinin tamamı, İbn Suûd'a bağlı ve ona karşı sorumludur.¹⁰³

2.2.2. - Vekiller

İmamın hukûkî, askerî, mâlî ve siyasi işlerinden sorumlu olarak görev yapan dört tane vekili bulunmaktadır. Hukûkî vekil olarak görev yapan şeyhü'l-İslâm, meclis-i şûrânın önerisi ve imamın onayı ile, diğer üç vekili ise imamın önerisi ve meclis-i şûrânın onayı ile seçilmektedir.¹⁰⁴

Şeyhü'l-İslâm, şerîat kanunlarının uygulanması ve denetlenmesinden sorumludur. Hicre ve şehirlerde bulunan hâkimler, mutavvîler ve tilmiz denilen sınıf kendisine bağlıdır.¹⁰⁵

Mâlî konulardan sorumlu vekil, beytü'l-mâlin idaresi ve hicrelerde görev yapan beytü'l-mâl memurlarının denetlenmesi görevlerinde bulunur. Zekat, ganimet, cizye ve diğer gelirlerin toplanması ve gerekli yerlere harcanması hususunda imama yardımcı olur.

Askerî vekil, cihad kararlarının uygulanması ve ordunun hazırlanmasından sorumludur. Ayrıca hicrelerin güvenliklerinin sağlanması ve hicrelerde görev alan

¹⁰³ Futeyyih, *a.g.e.*, s.40-41.

¹⁰⁴ Futeyyih, *a.g.e.*, s.41.

¹⁰⁵ Futeyyih, *a.g.e.*, s.41.

jandarmaların denetlenmesi askerî vekilin görevlerindendir. Siyasi işlerden sorumlu vekil ise ülkenin iç ve dış siyasetinde imama yardım etmektir. Bu vekillerin tamamı doğrudan imama bağlı ve ona karşı sorumludur.¹⁰⁶

2.2.3. - Emirler

Meclis-i şûrâ tarafından seçilen ve hicre yönetiminin başında bulunan kişilerdir. Emir in başta gelen görevleri, merkezden gelen talimatların uygulanması, askeri faaliyetlerin hazırlığı, zekatların toplanması ve hicre düzeninin sağlanmasıdır. Ayrıca emirler, meclis-i şûrâ toplantılarına katılma ve oy kullanma hakkına sahiptir.¹⁰⁷ Bu emirlerden bazı önemli isimleri, Futeyyih'in risalesinde görmekteyiz.¹⁰⁸

2.2.4. - Hâkimler

Hicrelerde dînî otoriteyi temsil eden kişilerdir. Şariat kanunlarının tatbiki ve denetlenmesi, davalarının görülmesi ve anlaşmazlıkların çözülmesi, eğitim ve öğretim faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi ile mutavvîlerin denetlenmesinden sorumludur. Şeyhü'l-İslâma bağlıdır ve ona karşı doğrudan sorumludur.¹⁰⁹

2.2.5. - Beytü'l-Mâl Memuru

Hicrelerde zekatların ve diğer gelirlerin toplanmasında emirlere yardım ederler.

2.2.6. - Jandarma ve Posta Memurları

Özellikle cihad zamanlarında olmak üzere, hicrelerde güvenliğin sağlanmasından ve imam ile hicreler arasında iletişimin kurulmasından sorumludur.

2.2.7. - Mutavvî

Hicrelerde hâkimlerin yardımcıları olarak görev yapan memurlardır. Halkın dînî ve ahlakî yaşayışlarını kontrol ederek, gerekli yerlerde halkı ikaz ederler. Ayrıca

¹⁰⁶ Futeyyih, *a.g.e.*, s.41-42.

¹⁰⁷ Futeyyih, *a.g.e.*, s.41.

¹⁰⁸ Futeyyih, *a.g.e.*, s.40.

¹⁰⁹ Futeyyih, *a.g.e.*, s.41.

irşad faaliyetlerinde bulunmak, güvenlik tedbirlerinin uygulanması ve zekatların toplanması görevlerinde bulunurlar.¹¹⁰

2.2.8. - Tilmiz

Dînî hiyerarşinin en alt seviyesinde yer alan ve mutavvî olmak üzere eğitim alan kişilerdir.¹¹¹

3. - HİCRELERDE SOSYAL HAYAT

Bu başlık altında İhvan Fırkası üyelerinin, bedevilikten yerleşik hayata geçtikten sonra kurdukları hicreleri, hicrelerin yapısını, hicrelerde yaşayanların yaşam tarzlarını ve günlük hayatlarını inceleyeceğiz.

3.1. - Hicrelerin Sayı ve Nüfusları

İhvan Fırkası'nın sosyal yaşam alanı olan hicrelerin birçoğu Necd sınırları içerisinde yer almaktadır. Bununla beraber Rubu'l-Hâlf'den Suriye'ye, Ahsâ'dan Hicaz'a kadar birçok hicre kurulmuştur.¹¹² İlk ve en büyük hicre olan Ertâviyye'nin kuruluşu ile artan hicre sayısı yirmi yıllık süreçte Habib'e göre 222 adettir. Habib'in verdiği rakam verilen en yüksek rakamdır. Philby'e göre ise sayı 200 civarındadır.¹¹³ En düşük sayıyı ise 125 hicre kurulduğunu söyleyen Gouldrup telaffuz etmektedir.¹¹⁴ Bu bilgiler ışığında, bazı hicrelerin kısa süreli kurulup dağıldığını da göz önüne alarak, ortalama 150 hicrenin kurulduğu söylenebilir.

Hicre sayısında meydana gelen artışa paralel olarak, buralarda yaşayan insan sayısında artışlar meydana gelmiştir. Ertaviyye nüfusu için verilen on bin, yirmi bin ve otuz bin rakamları, zamanın şartlarına göre biraz abartılı sayılmaktadır. Gerçeğe en yakın hicre nüfus tahmini, Helms'in hicre başına verdiği ortalama bin beş yüz

¹¹⁰ Futeyyih, *a.g.e.*, s.41-42.

¹¹¹ Büyükkara, *İhvandan Cüheyman'a*, s.62; Joseph Kostiner, *The Making of Saudi Arabia 1916-1936: From Chieftaincy to Monarchical State*, New York&Oxford, 1993, s.74.

¹¹² Futeyyih, *Necd el-İhvan Fırkası*, s.30; John S. Habib, *Ibn Sa'ud's Warriors of Islam*, Leiden, 1978, s.58.

¹¹³ Philby, *Arabian Jubile*, s.23.

¹¹⁴ Lawrence Gouldrup, "The Ikhwan Movement of Central Arabia", *Arabian Studies*, 6 (1982), s.163.

rakamıdır.¹¹⁵ Bu rakam büyük hicreler olan Ertaviyye ve el-Ğatğat gibi hicrelerde biraz daha fazladır.

3.2. - Hicrelerin Yapısı ve Gündelik Hayat

Hicrelerin yapısına bakıldığında ise birçoğu çamurdan yapılma surlar, hurma ağaçları ve ufak bahçeler ile çevrili yerlerdir. Giriş, surlarda bulunan kapılardan yapılmaktadır. Hicrenin ortasında bir meydan bulunmakta, meydanda ise bir camii, bir kaç bakkal ile at ahırları ve yemlikleri bulunmaktadır. Evler, bahçesinde bir kuyu bulunacak şekilde, süs ve gösteriştan uzak üç ya da dört odalı olarak inşa edilir. Odalardan biri yeme içme, biri yatmak için kullanılırdı. Ayrıca misafirlerin ağırlanması ile malzemelerin koyulduğu kiler tarzı birer oda da bulunurdu.¹¹⁶

Çöl hayatını terk ederek buralara yerleşen bedevilerin yaşam tarzları ve gündelik hayatlarında da büyük değişiklikler olmuştur. Sabit bir yaşam alanı olmayan, çölde kendi kanunlarına göre yaşayan bu insanlar artık, kurulan bu küçüklü büyüklü şehirlerde, bir düzen ve program dahilinde hayatlarına devam etmekteydi. Hicrelerde bir gün içerisinde yapılan günlük faaliyetleri, M. Futeyyih'in risalesinde görmekteyiz. Hicrede gün herkesin sabah namazını camide cemaatle kılmasıyla başlar. Namaz çıkışı kadın evine giderek ev işleri ile meşgul olur. Erkek ise rızık temini için tarlaya giderek çalışır. Öğle üzeri evine gelerek, ailesiyle beraber öğle yemeğini yedikten sonra beraberce öğle namazına gidilir. Erkek tarlaya gitmediği diğer boş vakitlerini Kurân-ı Kerim tilâveti ve dini eğitim ile meşgul olarak geçirir.

Sabah ve öğle namazlarında olduğu gibi diğer namazlar da camide cemaatle kılınır ve her namazın sonunda verilen vaaz dinlenir. Namaz sonrası, cemaate kimlerin gelmediğini tespit etmek için isim isim yoklama yapılır. Cemaate devam etmeyen kişiye ilk seferde nasihat edilir. Tekrarlaması durumunda nasihat, yerini ikaza bırakır. Üçüncü sefer de cemaate devamda eksiklik gösteren kişinin evine gidilir. Kişi hasta ise bu, bir

¹¹⁵ Christine Moss Helms, *The Cohesion of Saudi Arabia: Evolution of Political Identity*, London, 1981, s.137; al-Rasheed, *A History*, s.61, Büyükkara, *İhvandan Cüheyman'a*, s.57.

¹¹⁶ Futeyyih, *Necd el-İhvan Fırkası*, s.38; Büyükkara, *a.g.e.*, s.58; Helms, *a.g.e.*, s.140.

hasta ziyareti olur ve dua edilerek ihtiyacı var ise karşılanır. Şayet hasta değil ise cezalandırılır.¹¹⁷

Hicrede ihtiyaç duyulan ve kullanılan besin malzemeleri oldukça az ve basittir. Pirinç, buğday, hurma ve evlerinde besledikleri davarlardan elde edilen süt ile yapılan yoğurt, İhvan mensubuna kâfi gelmektedir.¹¹⁸ Ancak bir zaman sonra tarım faaliyetlerinde tembellik göstermeye başlayan İhvan, gazvelerde geçen sürelerin de eklenmesiyle geçimlerini sağlamada sorunlar yaşamaya başlamış ve İbn Suûd'un gönderdiği yardımlarla ailesinin ihtiyaçlarını karşılamışlardır. Bu durumun önüne geçmek için İbn Suûd, mutavvîlere Allah (c.c) katında zengin Müslüman olmanın ve çalışkanlığın faziletlerinden bahseden vaazlar vermelerini emretmiştir. Verilen vaazlarda Hz. Ebubekir ve sahabeden örnekler dinleyen İhvan mensuplarında, tembellikten kurtulma hususunda olumlu sonuçlar alınmıştır.¹¹⁹

3.3. - Kılık Kıyafet

Hicrelere yerleşen İhvan mensuplarının giyim tarzlarında da değişiklikler meydana gelmiştir. Bedevilikte başlarına taktıkları ğutreyi* kullanmaya devam eden İhvan, bunu başta tutmaya yarayan ve cahiliye döneminde de kullanıldığı bilinen ikâli terk ederek, Hz. Peygamber'in (s.a.v) sünneti olan sarığı kullanmaya başlamışlardır. Elbise olarak, sevb adı verilen ve ayak bileklerine kadar uzanan bir entâri ile bunun üzerine mislah denilen bir cübbe giymişlerdir. Bunun yanı sıra genellikle yolculukta kullandıkları, deriden yapılma bir terlik ve âsâ şeklinde bir sopayı da yanlarında taşırlar. Elbisenin ipek olmasına ve altın takı kullanılmasına izin verilmemektedir. Sakallarını bir ölçüye tabi tutmadan bakımsız bir halde bırakan İhvan, bıyıklarını ise dudaklarını geçmeyecek ve derileri görülecek şekilde kesmektedir. Saçlarını ise omuzlarına kadar uzatarak, kendilerinden olmayanlara karşı haşin bir görüntü sergilemektedirler.¹²⁰

¹¹⁷ Futeyyih, *a.g.e.*, s.38-39.

¹¹⁸ Futeyyih, *a.g.e.*, s.40.

¹¹⁹ er-Reyhânî, *Târîh*, s.264-65; a.mlf, *Ibn Sa'oud of Arabia: His People and His Land*, London, 1928, s.193-194.

* Kırmızı ve beyaz damalı geniş baş örtüsü.

¹²⁰ er-Reyhânî, *Ibn Sa'oud*, s.208; Almana, *Arabia Unified*, s. 90; Büyükkara, *İhvandan Cüheyman'a*, s.60.

İhvan için kılık kıyafet, hadislerle belirlenmiş bir konudur ve buna aykırı davranılmamalıdır. Bu sebeple hicrelerde ve gittikleri şehirlerde kıyafet ve sakal kontrolü yapmakta ve uymayanları ikaz etmektedirler. Uyarıları dikkate almayanların elbise ve sakallarını, yanlarında taşıdıkları makaslar ile doğru ölçülerine getirmektedirler. Bu hususa verdikleri önem, Ertaviyye'yi ziyareti sırasında entarisi ayak bileklerinin altında olan İbn Suûd'un, rızası alınarak elbise daha üstüneyken kısaltılmasından anlaşılmaktadır.¹²¹

3.4. - Hicrede Kadın

Hicrelerde yaşayan bir kadının sosyal hayatı, gündelik ev işleri ile camide cemaatle kıldıkları namazlardan ibarettir. Kadının evden çıkması, camiye gitmek dışında yasaktır. Her evin bahçesinde bulunan kuyular, kadınların dışarı çıkmasını önlemek adına açılmaktadır. Alışveriş içinde dışarı çıkamayan kadınların ihtiyaçları, camii önünde not alınıp temin edilerek evlerine teslim edilmektedir. Ertâviyye'yi ziyaret eden İbn Suûd'un kızı, bu kurala uymayarak çarşığı gezmek isteyince, halktan tepki görmüş ve oradan uzaklaşmak zorunda kalmıştır. Ancak uzaklaşırken arabasının, İhvan mensuplarınca tahrip edilmesini önleyememiştir. Toplum içinde yüksek sesle konuşmaları yasak olan kadınlar, birbirlerine seslenmek istediklerinde bunu, iki taşı birbirine vurup ses çıkarmak sûretiyle yapmaktadırlar.¹²²

4. - DİNİ ZİHNİYET

Necd bölgesinde yaşayan bedevi kabileler, dinin Vehhâbî yorumunu 1744 yılında başlayan Suûd ve İbn Abdulvehhâb'ın birlikteliğinden beri tanımaktaydılar. Ancak Suûd devletlerinin iki kere yıkılması ve Necd'i elinde tutan Reşid ailesinin uyguladığı baskı siyaseti ile bu eğitim sekteye uğramıştı.¹²³ İbn Suûd'un hakimiyeti ele geçirmesi ile Necd'de yeniden Vehhâbî dini eğitim yoğunluk kazanmıştır.¹²⁴ Bu eğitim ile oluşan İhvan'ın dini zihniyetini anlatmadan, İhvan öncesi bedevilerin dini

¹²¹ Almana, a.g.e., s.90.

¹²² Habib, *Ibn Sa'ud's Warriors*, s.54-55.

¹²³ Futeyyih, *Necd el-İhvan Fırkası*, s.26-27.

¹²⁴ Büyükkara, *İhvandan Cüheyman'a*, s.64.

yaşayışlarını anlatacağız. Böylelikle Vehhâbî eğitimin, İhvan üzerinde meydana getirdiği değişimi daha iyi fark etmiş olacağız.

4.1. - İhvan Öncesi Dini Zihniyet

İhvan öncesi bedevilerin, İslâmiyet hakkında çok az bilgiye sahip oldukları görülmektedir. Kurân-ı Kerim ve Hz. Peygamber'in (s.a.v) hadislerinden uzak bir hayat sürmektedirler. Kurân-ı Kerim'den çok az bir yer bilmekte, hatta hiçbir sûre bilmemektedirler. Namaza durmak zorunda kaldıklarında, hiçbir sûre bilmediklerinden, sadece ağızlarını kımıldattıklarını kendi ifadelerinden öğrenmekteyiz.¹²⁵ Yine bedevilerin birçoğu Fatıha sûresini dahi okuyamayacak durumdaydılar. Pek azı böyle önemli bir sûreyi ezbere bilmektedir.¹²⁶

Özellikle şehirlerden çok uzak beldelerde dinin kuralları, yerini kabile kurallarına bırakmıştı. Yapmış oldukları evliliklerinde şer'i nikah kıymadıkları ve çocuklarını sünnet ettirmedikleri görülmekteydi. Yargılamaları şer'i olarak değil, örfi olarak yapmaktaydılar. Cezalandırmalarda ve sorgu esnasında, İslâm'a aykırı olarak ateş ve diğer işkence şekillerini kullanmaktaydılar.¹²⁷

Başkasının malının dokunulmazlığı hususuna hiç riayet etmediklerinden, kervanların yollarını kesip gasp ve haydutluk yaparak geçimlerini sağlamaktaydılar. Hiçbir kural olmaksızın çok rahat bir şekilde insan öldürmekte ve bunun hesabını kimseye vermemektedirler. İşledikleri suç sebebiyle kendilerini huzura çağıran reislerine aldırış etmeyerek, çağrıya kulak vermemektedirler. Ancak zor kullanarak bir bedeviyi sorguya getirmek mümkündü. Çöl hayatının da etkisiyle dinin emri olan temizlik hususunda çok zayıflardı. Hatta bir bedevinin vücudunun altı ay ya da bir yıl su görmediği zamanlar olmaktaydı.¹²⁸ Kabile bağları çok kuvvetli olduğu için, kendilerinden olmayanları küçük gören bir zihniyet yapısına sahiptiler. Bu bağlar sebebiyle kabileler arası başlayan kan davalarının sonu gelmemekteydi.

¹²⁵ Habib, *Ibn Sa'ud's Warriors*, s.30-31.

¹²⁶ Futeyyih, *Necd el-İhvan Fırkası*, s.29.

¹²⁷ Habib, *Ibn Sa'ud's Warriors*, s.30.

¹²⁸ Futeyyih, *Necd el-İhvan Fırkası*, s.30.

4.2. - İhvan Sonrası Dini Zihniyet

İhvan'a katılmadan önce İslâmiyet dışı uygulamalarla dolu böyle bir hayat yaşayan bedeviler, bu sebeple İhvan'a katılımlarını cehaletten İslâm'a geçiş olarak tanımlamaktadırlar. Bu geçişi sağlayan en önemli faktör, aldıkları Kurân-ı Kerim ve hadis eğitimi olmuştur. Bu eğitimin ilk basamağını, İbn Abdülvehhâb'ın risalesinde Müddessir sûresinin ilk ayetlerine yaptığı tefsir oluşturmaktadır. Bu ayetlerde "kalk ve uyar" emriyle tevhide çağırarak emredilmektedir. Onlar tevhid davetine kulak vererek, "elbiseni temizle" ayetiyle davranışlarını şirkten temizlemek adına, bunu gerçekleştirecekleri hicrelere yerleşmişlerdir. Tıpkı Hz. Peygamber'in (s.a.v) Mekke'den Medine'ye yaptığı hicret gibi bu hicret, Kurân ve sünnet ile kendilerinden istenmektedir.¹²⁹

Bu farz yerine geldikten sonra, "müminler ancak kardeşler" ayetinde Allah (c.c.) tarafından emredilen kardeşliği tesis etmek ise ikinci görevleridir. Hz. Peygamber'in (s.a.v) Medine'de sağladığı kardeşlik, İhvan mensupları arasında, mutavvîler tarafından sağlanmaya çalışılmıştır. Hucurât sûresinde, kabilelere ayrılmasının tek nedeninin birbirleriyle tanışmak olduklarını öğrenen İhvan, kabile bağlarını ikinci plana atarak, kabileler üstü bir kardeşlik tesis etmeye çalışmıştır.¹³⁰

İhvan mensupları Kurân ve sünnetten sonra Vehhâbî öğretiler doğrultusunda yazılmış üç risale ile dini eğitimlerine devam ederler. Bunların ilki, İbn Abdülvehhâb tarafından yazılan *el-Usûlü's-Selâse ve Edilletühâ* adlı risaledir. İkincisi İbn Abdülvehhâb'ın torunu olan Şeyhu'l-İslâm Abdullah b. Muhammed b. Abdüllatif'in akaid risalesidir. Son olarakta Şeyh b. Sahman'ın *el-Hidâyetü's-Seniyye* adlı risalesi İhvan'ın eğitiminde okutulmaktadır.¹³¹

Bu risalelerde ele alınan konulara gelince, öncelikli olarak tevhit inancı üzerinde durulmaktadır. Allah'a (c.c.) ve Hz. Peygamber'e (s.a.v.) tam bir tevhit ile iman edilmeli ve her türlü şirkten uzak durulmalıdır. Daha sonra risalelerde; dini en iyi

¹²⁹ Büyükkara, *İhvandan Cüheyman'a*, s.53-54.

¹³⁰ Büyükkara, *a.g.e.*, s.54.

¹³¹ Büyükkara, *a.g.e.*, s.63; Futeyyih, *Necd el-İhvan Fırkası*, s.22-23.

şekilde öğrenerek tatbik etmek ve diğer insanlara ulaştırmak, gaybî konular olan kader, kabir azabı, cennet ve cehennem vs. meselelerine iman etmek, ulu'l-emre itaat etmek ve karşı duranlar ile cihat etmek, cihad-ı ekberin fazileti, hak olan diğer fikhî mezheplere hürmet etmek gibi konular işlenmektedir.¹³²

Risalelerde yer alan ve İhvan'ın dini zihniyetinin oluşmasında en etkili olan hususlar ise bid'at, tevessül, cemaatle namaz kılmak ve tütün kullanma yasağıdır. Kurân ve sünnette yer almayan yeni uygulamalar bid'attır ve uzak durulmalıdır. Bu sebeple İhvan, hem imamları İbn Suûd'un kullandığı modern cihazlara hem de fethedilen yerlerdeki mezarlarda bulunan türbe ve kubbelere şiddetle karşı çıkmıştır.¹³³

Ölüden medet umarcasına duada bulunmak olan tevessül ise şirke sebebiyet veren ve uzak durulması gereken bir husustur. Bundan dolayı İhvan, fethettikleri yerlerde kabir ziyaretleri yapanları ve kabirde dua edenleri şiddetli bir şekilde cezalandırmış, bu nedenlerle ziyaret edilen kutsal mekanların kapılarına kilit vurularak, bu uygulamaya engel olunmuştur. Diğer bir mesele ise Hanefî mezhebi dışında, diğer üç mezhep tarafından haram kabul edilen tütün kullanımından uzak durmaktır. Bu nedenle İhvan'ın bulunduğu yerlerde aşıkarak tütün kullanımına rastlamak çok zordur. Üzerinde önemle durdukları bir diğer konu da cemaatle namaz kılmaktır. Diğer mezheplerde cemaatle namaz, sünnet-i müekkede kabul edilse bile, ilgili hadislerde geçen fazilet ve faydaları göz önüne alan Vehhâbîler tarafından vacip addedilmiştir. Bu vücûbiyet gereği mazereti olmayan herkesin cemaate devam etmesi gerektiği inancıyla, İhvan tarafından yaşadıkları yerlerde bu konu titizlikle kontrol edilmiştir. Fethedilen yerlerde cemaate devam hususunda gevşeklik gösteren halk dayakla mescitlere sevk edilmiştir.¹³⁴

Kurân, sünnet ve söz konusu üç risale üzerinden aldıkları eğitimden sonra İhvan mensuplarında büyük değişimler göze çarpar. Vakitlerinin çoğunu daha önce hiçbir sûresini bilmedikleri Kurân-ı Kerim'i okuyarak geçirirler. Okudukları risaleler ve katıldıkları vaazlar sayesinde usûl ve muâmelat konularında bilgi sahibi olmuşlardır.

¹³² Futeyyih, *a.g.e.*, s.24-25.

¹³³ Bu konuda örnekler için bkz.: Büyükkara, *İhvandan Cüheyman'a*, s.95, 98, 100-101, 110.

¹³⁴ Futeyyih, *a.g.e.*, s.25-26.

Risaleleri okumakla kalmayarak ezberler yapmaktadırlar. Vaazlar esnasında anlatılanların etkisiyle ağlayacak, tenleri solacak hatta bayılacak bir ruh hali kazanmışlardır.¹³⁵

Vücutları su görmeyen bu bedeviler, İhvanla beraber "النظافة من الإيمان" (*temizlik imandandır*) hadisine son derece önem vererek temizlik hususuna dikkat eder hale gelmişlerdir. Yol kesip gasp yapan insanlar, artık yolda buldukları veya savaş sırasında elde ettikleri büyük miktardaki paraları dahî hicrenin hakimine teslim etmektedirler.¹³⁶ İşlediği suçları kimse bilmeseyse dahî, emir ya da hakimnin çağırmasına fırsat vermeden, kendileri huzura gelip itiraf etmekte ve cezasını çekerek tövbekar olmaktadır.

Hicrelerde bu değişimi ortaya koyan birçok örneğe rastlanmaktadır. Bunların en dikkat çekicilerinden iki olaya M. Futeyyih bizzat şahit olmuş ve risalesinde anlatmıştır. Bunların ilkinde yirmi yaşlarında bir İhvan mensubu hakimnin huzuruna gelerek, vefat eden kardeşinin ailesiyle yaptığı zinayı itiraf ederek, Allah'ın (c.c.) kendisini affetmesi için tövbe edip, şeriatin kendisine verdiği cezayı çekmeyi kabul etmektedir. Hakimnin bu ifadeyi doğrulamak için çağırdığı kadın da aynı şekilde suçunu kabul edince, şer'i olan seksen değnek cezasını her ikisi de çekip tövbe ederek huzurdan ayrılmışlardır.

İkinci olayda ise Mutayr Aşireti'nden İhvan'a mensup bir adam, Uneyze Aşireti'nden başında İhvan sarığı olmayan bir adama yolda rastlamış ve onu cehaletle suçlayıp, dini sorular sormaya başlamıştır. Sorularına yanıt alamayınca, yanında bulunan akaid risalesini adama vererek kendisi ile hicreye gelmesini talep etmiştir. Bu talebine olumsuz cevap alınca kılıcını çekmiş, adam son anda söz dinlese de onu öldürmüştür. İşlediği cinayeti bir ay saklayabilen bu adam, son andaki kabulüne rağmen Uneyze'li adamı öldürdüğü için çektiği vicdan azabına dayanamayarak, hakime giderek hakkında verilecek cezayı talep etmiştir.¹³⁷

¹³⁵ Futeyyih, *a.g.e.*, s.38; er-Reyhânî, *Ibn Sa'oud of Arabia*, s.195.

¹³⁶ Futeyyih, *a.g.e.*, s.30-31.

¹³⁷ Futeyyih, *a.g.e.*, s.31-35.

Bunlara benzer bir başka olayda ise önceki hayatını gasp ve yağma ile geçiren bir İhvan mensubunun, savaş sırasında ele geçirdiği bir kavanoz altına hiç dokunmayarak hakime getirmesi, onların dini kavrayış ve yaşayışlarında meydana gelen değişimi gözler önüne sermektedir.¹³⁸

İhvan'da meydana gelen değişimin tamamının olumlu olduğunu söylemek de doğru olmaz. İhvan'ın kendi arasında tesis ettiği kardeşlik, kendilerinden olmayan Müslümanlarla karşılaştıklarında unutulmaktadır. Aldıkları eğitimin bir neticesi olarak gösterdikleri aşırılıkla, İhvan'dan olmayan insanların şirk diyarlarında yaşadıkları kabul edildiğinden, onlara karşı sıfır hoşgörü göstermekteydiler. Yukarıda zikrettiğimiz olaydaki gibi hicreye gelmeyi kabul etmeyen bir Müslümanı öldürebildikleri gibi, yeri gelince de savaşta ele geçen Müslüman esirleri sorguladıklarında, istenilen cevapları veren İhvan'a katılmadığı için, bilemeyen de cehaleti yüzünden öldürmekteydiler.¹³⁹ Futeyyih'in verdiği bilgiye göre Suûdî topraklarında yaşayan Şiflerden, tıpkı Yahudi ve Hristiyanlar gibi cizye alınış, dini zihniyetlerinin bir sonucu olarak, Suûdî yönetiminin ve İhvân'ın onları İslâm dairesi içerisinde görmediğini göstermektedir.¹⁴⁰ Liderleri İbn Suûd'un, İngiliz Philby ile yaptığı bir sohbette Türkleri kafir olarak nitelendirmesi düşünüldüğünde İhvan'ın bu tavrının sebebi ortaya çıkmaktadır.¹⁴¹ Bunu ortaya koyan bir diğer olay da, savaşlarda kadın çocuk demeden öldüren İhvan mensuplarının, firkaları dağıldıktan sonra bu olumsuz durumun sorumlusu olarak İbn Suûd'u işaret etmeleridir.¹⁴²

İhvan mensupları, hicreleri ziyaret etmek isteyen Müslüman ziyaretçileri hemen hicreye kabul etmeyerek bir müddet gözetim altında tutar, imani bir hastalığı yoksa elbiselerini değiştirip, guslederek hicreye girmelerine izin verirlerdi. Aynı uygulamaya ticaret maksadıyla hicre dışına çıkan İhvan mensupları da maruz kalmaktadır.¹⁴³

¹³⁸ Sheikh Hafiz Wahba, *Arabian Days*, London, 1964, s.129-130.

¹³⁹ Wahba, *a.g.e.*, s.130.

¹⁴⁰ Futeyyih, *Necd el-İhvan Fırkası*, s.42.

¹⁴¹ H.Sj.B. Philby, *The Heart of Arabia: A Record of Travel&Exploration*, London, 1992, s.371.

¹⁴² Büyükkara, *İhvandan Cüheyman'a*, s.68.

¹⁴³ T.E. Lawrence, *Evolution of a Revolt: Early Postwar Writings of T.E. Lawrence*, ed.: Stanley and Rodelle Weintraub, London, 1968, s.67.

İhvan'dan olmayan Müslümanlara gösterilen bu sert tavır, gayr-i müslimlere karşı da aynıdır. İbn Suûd'un davetiyle ya da herhangi bir sebeple Necd topraklarına gelen yabancı ziyaretçiler, İhvan'ın bu sert tutumundan nasibini almaktadırlar. İbn Suûd'un davetiyle Riyad'da bulunan Doktor Dame, her evden çıkışında İhvan tarafından köpek, kafır gibi sözlü hakaretlerine maruz kaldığını söylemektedir. Bu kişilerle konuşan İbn Suûd dahî olsa açıkça eleştirilmekte ve kınanmaktadır.¹⁴⁴

İhvan mensuplarının bu tavırları, bir süre sonra İbn Suûd'u, hem kendi halkı hem de yabancılar karşısında zor durumda bırakacak bir raddeye ulaştırmıştır. Bunun önüne geçilebilmek adına 1919 yılında bir toplantı düzenleyen İbn Suûd, ulema ve İhvan'ın bu konuyu konuşmalarını ve İhvan dışı topluluklar hakkında bir karar almalarını istemiştir. Toplantı sonucu ulema ve İhvan reisleri şu kararları almışlardır:

- Bedevi hayata devam edenler, hak din üzere oldukça küfür ile itham edilemezler.
- Başlarına ikal takan ile sarık saran arasında, inançları aynı ise iman bakımından bir fark yoktur.
- Şehir ve kasabalarda oturanlar ile hicrelere göçenler arasında, inançları aynı ise iman bakımından bir fark yoktur.
- İslâm hakimiyeti altında yaşayan bir İhvan mensubunu öldürmek ile hak din üzere şehir ya da çölde yaşayan bir insanı öldürmenin cezası aynıdır.
- Küfrünü açıkça ifade etmedikçe ve hakim ile emirin bir kararı bulunmadıkça, bir kimse İhvan'a katılmaya zorlanamaz, katılmadığı için tehdit ve saldırıya maruz bırakılamaz.
- Tövbe yoluyla geçmiş günahların affi mümkündür; ancak bu kararları uygulamamakta ısrar edenler cezalandırılacaktır.

¹⁴⁴ Louis P. Dame, "Four Months in Najd", *The Moslem World*, 14 (1924), s.353-354.

Ulema ve İhvan'ın aldığı bu kararların sonuna, İbn Suûd tarafından bir cümle eklenerek karara bağlanmıştır. İbn Suûd'un eklediği cümle şudur:

"Bedevi olsun hadari olsun tüm Müslümanların itikadları birdir. İnanılması gerekenlerin aslı, Allah'ın kitabı ve Rasûlünün sünnetidir. Sahabenin, salih selefin, sonra İmam Mâlik, İmam Şafi'i, İmam Ahmed b. Hanbel ve İmam Ebû Hanife'den oluşan dört imamın hepsinin itikatları aslında aynıdır. Aralarındaki ihtilaflar teferruat konularıdır, ama hepsi haktır."¹⁴⁵

Yapılan toplantıda alınan kararlar, Necd sınırları içerisinde yaşayan ama İhvan mensubu olmayan bedeviler için olumlu sonuçlar vermiş, toplantı sonrası eskiye kıyasla daha rahat ve baskı altında olmadan hayatlarına devam edebilmişlerdir. Ancak Necd dışında yaşayan Müslümanlar ve gayr-i müslimler için aynı olumlu yansımadan söz etmek güçtür.

İbn Suûd'u ileride zorlayacak olan İhvan ile ilgili bir diğer husus da, ülkede hayatı kolaylaştırmak adına kullanılan yeni icatlara İhvan'ın verdiği dini tepkidir. Telgraf, telefon ve fotoğraf makinesi gibi icatların kullanılmasına, bid'at oldukları gerekçesiyle şiddetle karşı çıkmışlardır. Bu aletleri kullanan İbn Suûd dahî olsa sert tepkiler verilmekte, hatta kurulan telgraf-telefon sistemlerine zarar verilerek kullanılmaz hale getirilmektedir. İbn Suûd'un özel izni ile ülkede araştırmalar yapan gazeteci M. Esed'in elinde bulunan fotoğraf makinesi sebebiyle, ıssız bir çölün ortasında rehberi tarafından kınanarak terk edilmek istenmesi onların bu tavırlarına güzel bir örnek teşkil etmektedir.¹⁴⁶

Bedevi hayattan sonra İhvan sayesinde büyük bir değişim göstererek böyle bir değişim geçiren bu insanlar, yeni halleri ile İbn Suûd'a bir takım sorunlar çıkarsalar dahî, göstermiş oldukları itaat ve sadakat sebebiyle imamları tarafından evlatları gibi çok sevilmektedir. Çünkü bu dini coşkuları nedeniyle, savaş alanlarında imamlarına tam bir bağlılıkla daha coşkulu bir halde savaşan İhvan, İbn Suûd'a askeri alanda birçok başarı ve yeni topraklar kazandırmıştır. Bundan sonraki kısımda İhvan'ın askeri

¹⁴⁵ er-Reyhânî, *Târîh*, s.433-436; Büyükkara, *İhvandan Cüheyman'a*, s.74-75.

¹⁴⁶ Muhammed Esed, *Mekke'ye Giden Yol*, çev: C. Koytak, İstanbul, 2011, s.54-55.

zihniyetini, yaptığı fetihleri ve bu fetihler sonucunda Suûdî Arabistan Devleti'nin kuruluş sürecini inceleyeceğiz.

5. - ASKERİ ZİHNİYET ve ASKERİ TEŞKİLAT

İhvan, kurulduğu andan itibaren İbn Suûd'un askeri kuvvetlerinin en önemli kolu olmuştur. Dini duygular ile beslenerek, hem dünyada kazanacakları ganimet, hem de ahirette Allah'ın kendilerine bahşedeceği mükafatların vermiş olduğu motivasyonla, Suûd ordusunun en sarsılmaz ve en zor anlarda dahî en itaatkâr erleri olmuşlardır.

Gencinden ihtiyarına, kadınından çocuğuna kadar herkeste bu durum aynıdır. Savaşan erkekler, cenneti kazandıracak şehitlik için korkusuzca meydanlara çıkıyorlar, savaş alanlarındaki cesaret ve görüntüleri ile karşı tarafa korku salıyorlardı. Savaşa giderken "havada cennet kokuyor" diyerek kendilerini motive ediyorlardı. Eşlerini ve evlatlarını savaşa "cennette buluşmak üzere" diyerek gönderen kadınlara sahip oldukları için de, geride kendilerini düşündürecek bir unsur kalmadığından ölümüne savaşmaktadırlar. Bu motivasyonla savaş esnasında önlerine çıkan herkesi, genellikle kadın, çocuk ayırt etmeden öldürüyorlardı.¹⁴⁷ Eski bedevi yaşamlarının bir getirisi olarak, çölde hareket kabiliyetlerinin yüksek olması ve uzun seferlerde mesafeleri hızlı ve masrafsız kat etmeleri de İbn Suûd için onları vazgeçilmez kılıyordu. Günler süren yolculukları bir miktar hurma, biraz un ve su ile yapılabiliyorlardı. Karşılarındaki ordunun modern tarza ya da bedevi tarzda olması İhvan için hiçbir fark oluşturmuyordu. Her türde yapılan savaşlardan zaferle çıkarak, imamlarının kendilerine olan güvenini boşa çıkarmıyorlardı.¹⁴⁸

Bu tür özelliklere sahip İhvan'ın asker sayısı tahminen, 1921 yılında Şemmar Aşireti'nin katılımından sonra yüz elli bin civarındadır.¹⁴⁹ İbn Suûd, asker sayılarının ve hicrelerin çokluğu ve geniş bir alana dağılmış olmaları sebebiyle, İhvan güçlerinden beş ana hat oluşturarak, onları bir sistem dahilinde kullanmıştır. Bunlar kuzey doğu hattı,

¹⁴⁷ Almana, *Arabia Unified*, s.84; Büyükkara, *İhvandan Cüheyman'a*, s.77-78.

¹⁴⁸ Büyükkara, *a.g.e.*, s.78-79.

¹⁴⁹ Habib, *Ibn Sa'ud's Warriors*, s.73; al-Rasheed, *A History*, s.61; İhvan Fırkası'nın aşiretlere göre sınıflandırılmış ve asker sayıları verilmiş hicre listesi için bkz.: Mudî bint Mansur b. Abdülaziz, *el-Hicre*, s.356-357.

kuzey batı hattı, Hicaz'ın kuzey hattı, Hicaz'ın güney hattı ve tedbir hattıdır. Oluşturulan bu beş hattı M. Futeyyih'in risalesinde ayrıntısı ile bulmaktayız.¹⁵⁰

Kurulan bu karargahların da gösterdiği gibi her cihat çağrısına İhvan, tüm birlikleri ile katılmamaktadır. Gazâ âm (umumi gazâ) ya da cihad-ı ekber (büyük cihad) adıyla yapılan savaş çağrısına, İhvan'ın tamamına ilaveten bedevi ve şehir nüfusu da iştirak ederdi. Gazâ hâs (hususî gazâ) adıyla, itaat altına alınmak istenen ya da "şirkten temizlenmesi" gereken aşiret veya köylere yapılan cihatlarla ise tüm İhvan yerine, bu ana karargahlardan birisinin birlikleri yeterli olmaktadır.

Yine hicrelerde bulunan erkekler, belirli bir sistem dahilinde cihata çıkmaktadırlar. Hicrelerin asıl askeri gücü, her cihat davetine iştirak eden ve savaş için daima hazır bekleyen cihat ehli erkeklerdir. Ziraat ve ticaret ile meşgul oldukları halde, takviye güce ihtiyaç duyulduğunda cihada iştirak eden yedek asker sınıfı da bulunmaktadır. Diğer bir grup ise, cihad-ı ekber dışında savaşa katılmayan ve hicre güvenliği ile sorumlu olan kişilerdir.¹⁵¹

Kuruluşundan üç yıl kadar sonra önemli bir askeri güç haline gelen İhvan, daha önceleri askeri olarak küçük çapta yararlılıklar gösterse dahi, İbn Suûd tarafından ciddi bir güç olarak ilk defa 1916 senesinde Ucmamlılara karşı kullanılmıştır. İhvan bünyesine katılmak istemeyen Ucmam Kabillesi, İbn Suûd'un Osmanlıya karşı yenilgisini de fırsat bilerek İbn Suûd'a karşı isyan etmiştir.¹⁵² Bunun üzerine İbn Suûd, İhvan kolonilerinden topladığı adamlarla Ucmamlılar üzerine gitmiş ve böylelikle İhvan savaş meydanlarına adım atmıştır. İbn Suûd'un Kuveyt'le işbirliği halinde olan Ucmamlılarla yaptığı bu mücadele sırasında yaşadığı zor anlarda, İhvan birlikleri cesaret ve bağlılıkları ile imamlarının güven ve takdirini kazanmıştır.¹⁵³ İmamları ile katıldıkları ilk harekatta kendisini gösteren İhvan, dağılmalarına kadar İbn Suûd'un en önemli askeri gücü olmuş ve birçok yerin fethi İhvan'ın artarak büyüyen gücü sayesinde gerçekleşmiştir. Şimdi

¹⁵⁰ Futeyyih, *Necd el-İhvan Fırkası*, s.43-44.

¹⁵¹ Futeyyih, *a.g.e.*, s.44-45; er-Reyhânî, *Târîh*, s.264; a.mlf., *Ibn Sa'oud of Arabia*, s. 194; Büyükkara, *İhvandan Cüheyman'a*, s.76-77.

¹⁵² Yavuz, "Abdülaziz b. Suûd", s.195.

¹⁵³ Armstrong, *Arabistan Kralı*, s.117-120.

başlıklar altında, İhvan Fırkası'nın katıldığı Suûdî fetihlerini ve devletin genişlemesini inceleyeceğiz.

5.1. - İhvan'ın Katıldığı Suûdî Fetihleri

5.1.1. - İlk Hail Kuşatması

İbn Suûd, Kuveyt'in yeni emiri Salim'in destek verdiği Ucmahlıların isyanı ile uğraştığı zor bir dönem geçiriyordu. Eski müttefiki Kuveyt, yeni dönemde düşman haline gelmişti. Diğer tarafta ise Osmanlılara isyan eden ve kendini Hicaz emiri ilan eden Şerif Hüseyin, kendi ailesinden olmasına rağmen, tam bir Vehhâbî olan ve İbn Suûd'a bağlı bulunan İbn Lüey'in¹⁵⁴ emiri olduğu Hurme kasabasını elde etmek için buraya saldırılar düzenliyordu. Hurme emiri İbn Lüey, bu saldırılar karşısında imamları İbn Suûd'dan yardım bekliyordu. Hail'de ise İbn Reşid gibi yıllardır mücadele ettiği bir rakibi vardı.¹⁵⁵

İbn Suûd, böyle bir ortamda İhvan liderleri ile bir araya gelerek bir istişare toplantısı düzenledi. İhvan'ın görüşü, mezhepdaşları Hurmelilere saldıran Şerif Hüseyin'e ya da Necd bölgesi için tehdit oluşturan ve ilk saldırılarında tam bir başarı sağlayamadıkları Ucmah kabilesinin üzerine gitmek yönünde oldu. Hurme'de yaşayan Vehhâbîler zor durumda olmalarına rağmen, kendi olanakları ile Şerif Hüseyin'in ilk saldırılarını bertaraf etmişlerdi. Hicaz'ın savunması için önemli bir konuma sahip bu şehri almak için Şerif Hüseyin, donanımlı bir ordu hazırlığındaydı. İbn Suûd'un saldırıları durdurması için Şerif Hüseyin'e yazdığı mektup, açılmadan ve ağır bir cevap yazılarak geri gönderilmişti. Ancak İbn Suûd, İngilizlerle yaptığı anlaşma gereği Şerif Hüseyin'e şu an saldıramazdı.¹⁵⁶

Ucmahlılar ise bir süre daha bekleyebilirdi. Onlara saldırarak, İngilizlerin desteklediği Kuveyt gibi yeni bir cephe açmak, şu an için iyi bir fikir değildi. İbn Suûd, İbn Reşid'in üzerine giderek Hail'i ele geçirmek istiyordu. Hicaz'a saldırdığı takdirde,

¹⁵⁴ Futeyyih, *Necd el-İhvan Fırkası*, s.44.

¹⁵⁵ Armstrong, *Arabistan Kralı*, s.149-151.

¹⁵⁶ Büyükkara, *İhvandan Cüheyman'a*, s.81-82.

İbn Reşid bu boşluktan yararlanarak Necd'e saldırabilirdi. Hail'i alırsa, Necd çöllerinde bulunan tüm kabilelerin yönetimini ele geçirmiş olacaktı. Bu fikirlerini ulemâ ve İhvan'a kabul ettiren İbn Suûd, Hail için cihat emri verdi. İhvan hicrelerinden bu cihat emrine yoğun karşılık buldu.¹⁵⁷

İbn Suûd, cihat emrinden bir ay sonra hazırlanan ordu ile yola çıktı. İlk olarak Hail yolu üzerinde bulunan ve İbn Reşid'e bağlı olan Benî Yatraf Kabilesi ile mücadele edilerek etkisiz hale getirildi ve Hail'e doğru ilerlemeye devam edildi. İbn Suûd'un ordusunun haberini alan İbn Reşid, şehri kuşatma için hazırlıyordu. Ancak işini zorlaştıran bir husus vardı, en büyük destekçisi olan Osmanlı Devleti'nin Dünya Savaşı'ndan yenilgiyle ayrılması, kendisini Necd'de yalnız bırakmıştı. Bu şartlarda İbn Suûd'la savaşmayı göze alamayarak barış teklif etti. Bunu kabul eden İbn Suûd, bol miktarda ganimet alarak Hail'in kuşatmasını bitirdi.¹⁵⁸

5.1.2. - Hurme Savunması ve Turabe Baskını

Hurme kasabası, Hicaz ve Necd sınırında bulunan ve daha önce de belirttiğimiz gibi Şerif sülâsesinden olmasına rağmen, katı bir Vehhâbî olması hasebiyle İbn Suûd'a bağlılığını sunan Emir İbn Lüey tarafından yönetilen bir yerdir. Necd'in Hicaz'a açılan kapısı olması ve Hicaz-Necd ticaret yolunun üzerinde bulunması sebebiyle Şerif Hüseyin, Hurme'yi tekrar kendisine bağlamak istiyordu.¹⁵⁹ Bu sebeple İbn Lüey ve Hurme kadısını Mekke'ye çağırarak uyarmış ve savaşla tehdit etmiştir. Bu uyarılara karşılık bulamayınca Hurme'ye akınlar düzenlemiş ancak başarılı olamamıştır. İbn Suûd yardım gönderemese de Hurmeliler kendilerini korumuşlardır.¹⁶⁰

1919 yılında Osmanlılardan Medine'yi tamamen alan Şerif Hüseyin, Hurme yakınlarında bulunan Turâbe'nin de Vehhâbîliği benimseyerek İbn Suûd'a bağlılıklarını bildirmesiyle, olayın daha fazla ilerlememesi için Hurme'ye askeri hareket kararı aldı.¹⁶¹ Şerif Hüseyin, Hurme'yi ele geçirmek için yaptığı önceki akınlardan daha fazla askeri

¹⁵⁷ Armstrong, *Arabistan Kralı*, s.155.

¹⁵⁸ Armstrong, *a.g.e.*, s.155-157.

¹⁵⁹ Büyükkara, *İhvandan Cüheyman'a*, s.85.

¹⁶⁰ Büyükkara, *a.g.e.*, s.85-86.

¹⁶¹ Kostiner, *The Making*, s.63-64.

içinde barındıran bir ordu hazırladı. İngilizlerden alınan modern silahların da yer aldığı ordunun başına oğlu Abdullah'ı komutan tayin etti. İbn Suûd ve Şerif Hüseyin arasında gerçekleştirilen arabuluculuk görüşmeleri, Şerif Hüseyin'in tehditvâr konuşmaları ve İbn Suûd'dan Hurme'yi terk etmesinin istenmesi üzerine sonuçsuz kaldı. Bunun üzerine İbn Suûd, Şerif Hüseyin'in ordusuna karşı mezhepdaşlarını müdafa için bir İhvan birliğini Hurme'ye gönderdi.¹⁶² Başında Ğatġat hicresi lideri İbn Bicad'ın bulunduğu bin beş yüz kişilik İhvan birliği ile Hurme emiri İbn Lüey liderliğindeki İhvan birliğinden oluşan İbn Suûd kuvveti Hurme'yi koruyacaktı.¹⁶³

Emir Abdullah ordusuyla beraber Hurme yakınlarında bulunan Turâbe'ye gelerek burada kamp kurdu. Düzenli ve çok güçlü bir orduya sahip olan Abdullah, gücün vermiş olduğu güvenle kampta hiçbir güvenlik önlemi almamıştı. Haberi alan İhvan birlikleri, hızla kamp yerine geldiler ve en iyi yaptıkları şey olan ani bir gece baskınıyla, 25 Mayıs 1919'da düşmanı uykuda yakalayarak hiçbir direnişle karşılaşmadan kampa hücum ettiler. İhvan, düşmana eman vermeden ve esir dahî almadan, hepsini bir bir öldürdü. Abdullah'ın karmaşadan faydalanarak Mekke'ye kaçmasıyla ordu tamamen dağıldı ve kaçabilen şanslı kişiler Lüey bölgesine gittiler. On bir bin civarında askere ve birçok modern silaha sahip olan ordudan geriye, sadece iki yüz kadar asker kurtulabildi.¹⁶⁴ Olayın hemen ardından Asir Eyaleti'ne doğru ilerleyen İhvan birlikleri, bu eyaletin de bazı bölgelerini ele geçirdiler.¹⁶⁵

Turâbe'de meydana gelen bu katliamın duyulması, en yakın yerde bulunan Taif başta olmak üzere, tüm Hicaz'da büyük bir telaş meydana getirdi. İbn Suûd baskın sonrası Turâbe'ye geldiğinde, binlerce cesetle dolu bir savaş alanı buldu. Bu sahne karşısında İbn Suûd'un üzüntü içinde savaş meydanını gezdiği söylense de, Şerif Hüseyin'e hem kendisinin hem de İhvan'ın duyduğu kin düşünüldüğünde, zafer sevinci ile dolaşması daha büyük bir ihtimal gibi durmaktadır. Böyle büyük bir zaferi, tüm

¹⁶² Habib, *Ibn Sa'ud's Warriors*, s.92-93; Armstrong, *Arabistan Kralı*, s.164.

¹⁶³ ez-Zirikli, *Şibhu'l-Cezîre*, s.321; Lacey, *The Kingdom*, s.149.

¹⁶⁴ Lacey, *a.g.e.*, s.147-150; Kostiner, *The Making*, s.35-42; ez-Zirikli, *a.g.e.*, s.322-323; Lawrence T.E., *Evolution*, s.68; Büyükkara, *İhvandan Cüheyman'a*, s.86-87; Habib, *Ibn Sa'ud's Warriors*, s.68-69; Yavuz, "Abdülaziz b. Suûd", s.195; Said, *Tarih*, s.81-91; Troeller, *The Birth*, s.130-142.

¹⁶⁵ Jacques Benoist-Mechin, *Arabian Desnity*, İng. çev.: D.Weaver, London, 1957, s.174; Armstrong, *Arabistan Kralı*, s.165-166; Yavuz, *a.g.md.*, s.195; Muhammed Vehim Talib, *Târîhu'l-Hicazi's-Siyasî 1916-1925*, Beyrut, 2007, s.333-337.

ordusu ile değil, sadece iki bin civarında bir İhvan birliği ile kazanan İbn Suûd'un, Necd'de ünü oldukça artmış, aynı zamanda Hicaz'ın kapıları da kendisine açılmıştır.¹⁶⁶ Bu düşünce ile İhvan, heyecanla imamlarının Hicaz'a saldırı emri vermesini bekliyordu. Ancak İbn Suûd, hala İngiliz desteğine sahip olan Şerif Hüseyin'in üzerine Mekke'ye yürüyerek, İngiltere gibi bir büyük devleti karşısına almak istemedi. Bunun uygun bir zamanının geleceğini söyleyerek İhvan'ı ikna etti ve Hurme'ye bir garnizon yerleştirerek Necd'e geri döndü.¹⁶⁷

5.1.3. - Hail ve Necd'in Tamamının Fethi

İlk Hail kuşatmasında anlaşmaya varılan İbn Reşid, Osmanlı'nın bölgeyi terk etmesiyle ve İbn Suûd'un Hurme meselesini de fırsat bilerek Şerif Hüseyin'e sığındı. Kuveyt Emiri Salim ve yeni kurulan Irak Eyaleti'nin başına getirilen Şerif Hüseyin'in oğlu Faysal'dan yardım alarak, İbn Suûd ile olan anlaşmasına muhalif davranmaya başladı. Necd kabilelerine küçük saldırılar düzenleyerek yağmalar yapıyor ve aynı zamanda da İbn Suûd'un kendi üzerindeki egemenliğine son vermek için büyük bir saldırıya hazırlanıyordu.¹⁶⁸

Hurme sorununu halleden İbn Suûd, bu durumu haber aldığı anda, Hicaz üzerine yürümek isteyen İhvan'ı ikna ederek, birliklerini Hail'e doğru hareket ettirdi.¹⁶⁹ İbn Suûd'un Hail üzerine geldiğini haber alan İbn Reşid, şehrin etrafına mevziler kazdırarak ve surlarını sağlamlaştırarak kuşatma için hazırlık yaptı.¹⁷⁰ Müttefikleri Şerif Hüseyin, Faysal ve Salim'den yardım istediğinde ise işler beklediği gibi gitmedi. İbn Suûd'un Hail'e saldırmasını isteyen ve teşvik eden İngilizler, Şerif Hüseyin'in ve Salim'in İbn Reşid'e yardım girişimlerine destek vermedi. Faysal ise Irak'ta ortaya çıkan isyan ile uğraştığı için, İbn Reşid'in yardım isteğini geri çevirdi. İlk kuşatma sonrası İbn Suûd tarafından Hail'e gönderilen mutavvillerin çalışmaları sonrası, Hail halkından birçok

¹⁶⁶ Armstrong, *a.g.e.*, s.166.

¹⁶⁷ Armstrong, *a.g.e.*, s.168; ez-Zirikli, *Şibhu'l-Cezîre*, s.323; Büyükkara, *İhvandan Cüheyman'a*, s.87-88.

¹⁶⁸ Armstrong, *a.g.e.*, s.177.

¹⁶⁹ Büyükkara, *İhvandan Cüheyman'a*, s.88.

¹⁷⁰ Vassiliev, *History*, s.255.

kişinin Vehhâbîliği benimseyerek taraf değiştirmesi de buna eklenince, İbn Reşid çaresiz kaldı ve şehri İbn Suûd'a teslim etmeyi kabul etti.¹⁷¹

1921 yılında şehri teslim alan İbn Suûd, Hail halkına iyi davrandı ve İhvan'ın kimseye saldırmamasını sağladı. Şemmâr kabilelerinden bazıları İbn Suûd'a bağlılıklarını sunarak İhvan'a katılırken, bazıları da Irak tarafına giderek oraya yerleşmeyi tercih etti. İhvan, bu ılımlı tavırdan rahatsız olsa da, elde ettikleri ganimetler kendilerini sakinleştirmeye yetti. Çünkü İbn Suûd bu konuda kendilerine yeterince cömert davranıyordu. Hatta bu kadar cömert davranmaması gerektiğini söyleyen yardımcılara, "Ektiğimizi biçeriz. Barış ve refah zamanında iyi şeyler ekersem, sıkıntı zamanlarında meyvesini alırım. Barışta sırtımdaki bu cübbe dahil her şeyi ihtiyacı olana veririm. Savaşta ise ben istediğimde halkım bana herşeyini verir" cevabını verecektir. Bu cömertlik sayesinde hem halkı kendisinden memnun kalıyor hem de siyasi geleceği daha sağlam bir zeminde ilerliyordu.¹⁷²

İbn Suûd, Hail'e bir garnizon yerleştirerek başlarına bir yönetici atadı. Kuşatmada öldürülen İbn Reşid'in dul eşi ile evlenerek çocuklarını evlatlık edindi ve aileyi kan bağıyla kendine bağladı. Tarih boyunca mücadele içinde olduğu Reşid ailesinin topraklarından zaferle Riyad'a dönen İbn Suûd, Necd ve bağlı bölgelerin sultanı ve merkezî Arabistan'ın lideri ilan edildi.¹⁷³

Hail'in fethi sonrası İhvan ilerlemeye devam etti. Akınlar sonucunda Sakaka ve Cevf valisi İbn Suûd'un tarafına geçmek zorunda kaldı.¹⁷⁴ İbn Suûd bu kilit yerleri eline geçirince, İngilizler planlarının bozulmaması için kendisini daha ciddiye almak zorunda kalarak İbn Suûd'a elçiler gönderdiler. Elçiler, İbn Suûd'un İngiliz müttefiki emirlerin elindeki yerlere saldırmaması gerektiği konusunun üzerinde durdu. İbn Suûd da İngilizlerin gücünün farkında olarak ihtiyatlı hareket ediyor ve ilerleyişini buna göre şekillendiriyordu. Ancak İhvan, İbn Suûd kadar ihtiyatlı değildi ve kendi doğrularına göre hareket etmeyi tercih edebiliyordu. Nitekim İbn Suûd, İngilizlerle müzekere

¹⁷¹ Habib, *Ibn Sa'ud's Warriors*, s.84-85; Büyükkara, *İhvandan Cüheyman'a*, s.82; Howard, *King Ibn Saud*, s.110-111; Armstrong, *Arabistan Kralı*, s.178-179; Kurşun, "Suûdi Arabistan", s.583; Said, *Tarih*, s.99-101; al-Rasheed, *A History*, s.43-44; Beg, "The Foundation", s.91.

¹⁷² Armstrong, *a.g.e.*, s.138.

¹⁷³ Armstrong, *a.g.e.*, s.179; Vassiliev, *History*, s.255; Lacey, *The Kingdom*, s.162.

¹⁷⁴ Büyükkara, *İhvandan Cüheyman'a*, s.83.

ederken Harb Kabilesi'nden bir İhvan grubu, Ürdün sınırında, başkent Amman'a on beş mil uzaklıkta bulunan Tureyb adlı bir köye baskın düzenlediler ve herkesi öldürdüler. Bunun üzerine Ürdün'ün müttefiki olan İngiltere, silahlı araçlar ve uçaklarla saldırıyı düzenleyen İhvan birliğini darmadağın ederek, gücünü İhvan'a ve İbn Suûd'a gösterdi. Bin beş yüz kişilik İhvan birliğinden sadece sekiz kişi kurtulabildi ve onlar da İbn Suûd tarafından ağır bir şekilde cezalandırıldı.¹⁷⁵ Yine İbn Devîş liderliğindeki İhvan birliğinin Kuveyt ve Irak sınırına düzenlediği baskınlara, İngilizler aynı sertlikle cevap verdi.¹⁷⁶ Bu olaylar İbn Suûd'un ihtiyatlı tavrının haklılığını ortaya çıkarmış oldu. İngiliz elçilerle yapılan müzakereler sonucu, 7 Kasım 1922'de imzalanan Ukayr Antlaşması ile Hail, Şemmar ve Cevf'in hakimi olarak İbn Suûd tanındı. Buna karşılık İbn Suûd da, İngilizler tarafından yeni kurulan Ürdün ve Irak eyaletlerinin ve İngiliz müttefiki ülkelerin sınırlarını tanımak zorunda kaldı. İngilizler tarafından İbn Suûd'a yapılan yardımın devamı ve sınır ihlallerinin yapılmaması kararlaştırıldı. Ayrıca sınırlarda hayvan otlatılması için serbest bir bölge oluşturulmasına, vaha ve sınırlarda kale inşa edilmemesine karar verildi.¹⁷⁷

5.1.4. - Taif'in Fethi

İngiltere, Ukayr Antlaşması ile bölgede dört önemli güç oluşturmuştu. Hicaz'da Şerif Hüseyin, Ürdün'de ve Irak'ta ise Şerif Hüseyin'in oğulları Abdullah ve Faysal kraldı. İbn Suûd ise Necd kralı olarak, baba ve oğullardan oluşan bu üç gücün arasında kalmıştı. Üç devlet tarafından yarım ay şeklinde etrafı sarılmış durumda olan İbn Suûd, ihtiyatlı davranmaya devam ederek, bu yayı kırmak için doğru zamanın gelmesini bekliyordu.

İngiltere, bu esnada kendi ülkesinde ve Hindistan'da ortaya çıkan karışıklıklarla mücadele etmek durumunda kalınca, Arap Yarımadası'nda sorun yaşamamak için 1923 yılında Kuveyt'te bir konferans düzenledi. Konferansta, yarımada bulunan bu dört devletin bir araya gelerek, aralarındaki sorunları çözmeleri ve antlaşmaları istendi. Hurme'yi Şerif Hüseyin'e geri vermesi istenen İbn Suûd'a karşı üç devletin tavrı kabul

¹⁷⁵ er-Reyhânî, *Ibn Sa'oud*, s.214; Vassiliev, *History*, s.257.

¹⁷⁶ Habib, *Ibn Sa'ud's Warriors*, s.108; Philby, *Sa'udi Arabia*, s.286-287; Vassiliev, *a.g.e.*, s.257.

¹⁷⁷ Meulen, *The Wells*, s.86-89; Büyükkara, *İhvandan Cüheyman'a*, s.84; Habib, *a.g.e.*, s.109-110; Armstrong, *Arabistan Kralı*, s.186; Kurşun, "Suûdi Arabistan", s.583; Vassiliev, *a.g.e.*, s.257.

edilemez bir hal alınca, konferans antlaşma sağlanamayarak sona erdi.¹⁷⁸ Bunun sonucunda da İngiltere, tavrını belli etmek için bu dört devlete yaptığı mâlî yardımı kesme kararı aldı.¹⁷⁹

Yardımanın kesilmesiyle İbn Suûd çok zor durumda kaldı. Rakiplerinin gelir kaynakları olmasına rağmen kendisinin, çölde ganimet dışında bir geliri yoktu. Ukayr Antlaşması gereği sınır ülkelere de saldıramayınca, hiçbir geliri kalmamıştı. İhvan, ganimet elde edemediği için İbn Suûd'a Hicaz'ın fethi için baskı yapıyordu. Ancak İbn Suûd, uygun zamanın gelmesini beklemelerini isteyerek onları yatıştırıyordu.

İngiltere ise, kurmayı planladığı Arap Konfederasyonu'nun başına geçirmek istediği Şerif Hüseyin ile görüşme halindeydi. Görüşmelerde Şerif Hüseyin, İngilizlerden gerçekleşmesi zor isteklerde bulunuyordu. Fransızların Suriye'den, Yahudilerin de Filistin'den çıkarılarak, buraların kendisine bağlanması hususunda ısrar ediyor ve manda yönetimini kabul etmeyerek, Arap kralı ilan edilmeyi istiyordu. İngilizler, bu inatçılığı sebebiyle Şerif Hüseyin'e olan desteklerini sorgulamaya başladılar.¹⁸⁰ İbn Suûd ise antlaşmalara sadık kalmaya gayret ediyor, antlaşmayı ihlal eden İhvan mensuplarını cezalandırıyor ve kendisinin sahne alacağı uygun zamanın gelmesini bekliyordu.¹⁸¹

3 Mart 1924 tarihinde Türkiye tarafından halifeliğin kaldırılmasından hemen sonra, 6 Mart 1924'te Şerif Hüseyin'in kendisini tüm Müslümanların halifesi ilan etmesi, İbn Suûd'a beklediği fırsatı vermiş oldu.¹⁸² Bütün Müslümanları ilgilendiren bir konu olan halifeliği, Şerif Hüseyin'in haksız yere gasp ettiğini belirterek, kurmaylarını Riyad'da topladı. Yapılan toplantı sonucu Hicaz'ın fethedilmesi kararlaştırıldı ve Futeyyih'in deyimiyle 27 Ramazan 1337 tarihinde "cihad-ı mukaddes" ilan edildi.¹⁸³ Bu karar için hemen çalışmalara başlanarak, İslâm ülkelerine mektuplar yazıldı. Şerif

¹⁷⁸ Büyükkara, *a.g.e.*, s.88; Vassiliev, *a.g.e.*, s.259; ez-Zirikli, *Şibhu'l-Cezîre*, s.325-326; Kostiner, *The Making*, s.65; Talib, *Târîh*, s.344, 367.

¹⁷⁹ İngiltere'nin bu devletlere yaptığı yardımlar hakkında bkz.: M. Metin Hülâgü, "İngilizlerin Hicaz İsyanına Maddi Yardımları", *Belleten*, Cilt:LIX/Sayı:225, (Ağustos-1995), s.139-154.

¹⁸⁰ Armstrong, *Arabistan Kralı*, s.194-195.

¹⁸¹ Armstrong, *a.g.e.*, s.196.

¹⁸² Almana, *Arabia Unified*, s.70; Vassiliev, *History*, s.261; ez-Zirikli, *Şibhu'l-Cezîre*, s.328; Kostiner, *The Making*, s.66; Talib, *Târîh*, s.371-372; Armstrong, *a.g.e.*, s.196.

¹⁸³ Futeyyih, *Necd el-İhvan Fırkası*, s.12; Armstrong, *a.g.e.*, s.204-205.

Hüseyin'in tüm İslâm alemini ilgilendiren bir konu olmasına rağmen halifeliği, kendi hırsları sebebiyle kimseye danışmadan kullanmaya çalıştığı vurgulanarak, Hicaz'ı fethetme fikri kendilerine sunuldu ve destek istendi. Aynı zamanda Şerif Hüseyin'in kutsal toprakların muhafızı olacak kadar değerli bir insan olmadığı ve kutsal topraklarda işlenen günahlara göz yumduğu belirtildi. Şerif Hüseyin, hac ibadetini kolaylaştırmak yerine daha da zor bir hale getiriyor, hacılardan yüksek vergiler almasına rağmen, onların güvenliğini sağlamıyordu. Kendi halkına da zulmederek, ellerinde bulunan hayvanları yok pahasına alıp, fahiş fiyatlarla hacılara satıyordu.¹⁸⁴ Yazılan mektuplara cevap beklenirken sefer için hazırlıklar tamamlandı. Mektuplara cevap veren ülke sayısı çok fazla olmasa da, İngiltere'nin himayesinde bulunan Hindistan'ın desteği, İbn Suûd için yeterliydi. İngilizler, böyle olunca, Hindistan ve İbn Suûd gibi iki müttefikini karşılarına almak istemeyecekti.¹⁸⁵

İbn Suûd, kurmayları ile sefer planını tamamladı ve Hurme şehri üzerinden Hicaz'a girme kararı verildi. Babalarına destek gönderememeleri için Abdullah ve Faysal'ın üzerine, Ürdün ve Irak'a İhvan birlikleri göndererek onları meşgul etti.¹⁸⁶ Diğer taraftan da İbn Bicad önderliğindeki el-Ğatğat İhvanı'nı Hurme'ye gönderdi. İbn Lüey'in önderliğinde Hurme ve Turâbe İhvanı'nın da katılımıyla, üç bin kişi civarındaki İhvan birliği Taif'e doğru ilerlemeye başladı.¹⁸⁷ Taif, Mekke'nin aşırı sıcak olduğu dönemlerde, ülkenin ileri gelenlerinin dinlendikleri, yeşil alanı bol, hoş bir yazlık şehirdi. Şerif Hüseyin'in oğlu Ali'nin, bir grup askerle Taif'e geldiği haberini alan İhvan, hızla Taif'e ulaştı ve şehre saldırdı. Ağır ateş altında da olsa, İhvan'ın şehre yaklaşmasıyla Ali, askerleriyle birlikte şehri terk etti. Ali'nin şehri terketmesi sonucu korkuya kapılan şehir halkı, anlaşma isteğiyle şehrin kapılarını açtı. Ancak beklentileri olumlu karşılık bulmadı. İhvan, 5 Eylül 1924 tarihinde şehre girdiğinde, şehri yağmalamaya ve direnen herkesi öldürmeye başladı. İhvan'ın şehirde dört yüz civarında Taif'liyi öldürdüğü tahmin edilmektedir.¹⁸⁸ Daha sonra İbn Bicad tarafından geri kalan

¹⁸⁴ Futeyyih, *a.g.e.*, s.46; Armstrong, *a.g.e.*, s.192-193, 200, 205.

¹⁸⁵ Habib, *Ibn Sa'ud's Warriors*, s. 111-112; Büyükkara, *İhvandan Cüheyman'a*, s.89-90; Meulen, *The Wells*, s.93; Kostiner, *The Making*, s.66; Armstrong, *a.g.e.*, s.206.

¹⁸⁶ Armstrong, *a.g.e.*, s.208.

¹⁸⁷ Ahmed Abdulğafur Attâr, *Sakrû'l-Cezîre*, Cidde, 1384, s.136.

¹⁸⁸ Habib, *Ibn Sa'ud's Warriors*, s.113; Büyükkara, *İhvandan Cüheyman'a*, s.91; al-Yassini, *Religion*, s.41; Vassiliev, *History*, s.261; ez-Zirikli, *Şibhu'l-Cezîre*, s.331; Talib, *Târîh*, s.376-377; Armstrong, *Arabistan Kralı*, s.208.

halk, şehirden çıkarılarak Mekke'ye yönlendirildi. Şehir halkının boşaltılmasının ardından İhvan birlikleri şehri tamamen yağmaladı.¹⁸⁹

Taif'in ele geçirildiğini ve İhvan'ın yaptığı katliamı haber alan İbn Suûd, derhal şehre gelerek İhvan'ı kontrol altına aldı. Taif'teki manzarayı gören İbn Suûd'un, bundan sonraki seferlerde fethedilen topraklara, ilk olarak İhvan birliklerinin girmemesine özen gösterdiği görülmektedir. Ayrıca Taif fethinde zarar gören halka, daha sonra tazminat ödeyerek, İhvan'ın ve kendisinin karşı karşıya kalacağı tepkileri yumuşatmaya çalışmıştır. Sonuç olarak İbn Suûd, Taif'i ele geçirerek, Hicaz'ın kapılarını kendisi için ardına kadar açmıştır.¹⁹⁰

5.1.5. - Mekke'nin Fethi

Taif'in ele geçirildiğini ve İhvan'ın yaptığı katliamı haber alan Mekke şehrinde büyük bir korku hakimdi. Bu korku ile halkın büyük bir kısmı, yanlarına alabildikleri malları ile birlikte Cidde'ye doğru kaçmaya başladı. Taif'ten kaçan Ali de askerleri ile birlikte Mekke'ye, babasının yanına geldi. Durumu babasına aktardığında Şerif Hüseyin, Mekke'ye doğru hareket halinde olan İhvan'la mücadele edebilmek için kabilelere toplanmaları emrini verdi. Ancak ne şehir halkı ne de kabileler, Şerif Hüseyin'e olan öfkelerinden dolayı bu çağrıya çok fazla cevap vermedi. Şerif Hüseyin'in başında olduğu Mekke'yi kurtarmak için kimsenin yardım etmeyeceğini anlayan delegeleri, Şerif Hüseyin'e yönetimi oğlu Ali'ye devrederek Mekke'yi terk etmesi konusunda baskı yapmaya başladı. Halkın direncinin artması için bunun şart olduğunu söylediler. Şerif Hüseyin ise inatçı kişiliği ile buna başta asla yanaşmadı. Ancak en güvendiği adamları ve ailesinin de bu yönde görüş belirtmesi ve halkın sarayın önüne gelerek isyan etme safhasına gelmesiyle, şehri terk etmeyi kabul etti. Saraydan birçok değerli eşya ve altınlarını alarak, Cidde'de kendisini bekleyen gemi ile önce Akabe'ye, daha sonra da İngilizlerin kendisi için belirlediği sürgün yeri olan Kıbrıs'a gitti.¹⁹¹

¹⁸⁹ er-Reyhânî, *Târîh*, s.333-334; Büyükkara, *a.g.e.*, s.92.

¹⁹⁰ Büyükkara, *a.g.e.*, s.92-93; Meulen, *The Wells*, s.94; Lacey, *The Kingdom*, s.181-189; Yavuz, "Abdülaziz b. Suûd", s.195; Almana, *Arabia Unified*, s.71; Said, *Tarih*, s.151-154; al-Rasheed, *A History*, s.46; Kostiner, *The Making*, s.66-67.

¹⁹¹ Philby, *Sa'udi Arabia*, s.288; Almana, *a.g.e.*, s.73; al-Rasheed, *a.g.e.*, s.46; Vassiliev, *History*, s.262; ez-Zirikli, *Şibhu'l-Cezire*, s.332-333; Meulen, *a.g.e.*, s.87; Armstrong, *Arabistan Kralı*, s.210-211.

Yönetimin başına geçirilen Ali, şehri direniş için organize etmeye çalıştı ancak korku içinde olan kabileler yine yardıma gelmedi. Bunun üzerine Ali, İngilizlerden olaya müdahale etmelerini, İbn Suûd'u durdurmalarını ve kendisine parayla silah yardımı yapmalarını istedi. İngilizlerin, bunun dini bir savaş olduğunu ve prensipleri gereği olaya müdahil olamayacaklarını belirtmeleri üzerine Ali'nin ümidi azalmaya başladı.¹⁹²

İbn Suûd ise Taif'te yaşanan olaylardan sonra, İbn Lüey liderliğinde Mekke'ye doğru ilerleyen İhvan birliğinin durmasını emrederek, Taif benzeri bir sahnenin ortaya çıkmasını engelledi. İbn Suûd, kutsal şehir Mekke'de böyle bir katliam yaşanması halinde, İslâm ülkeleri nezdinde zor duruma düşeceğinin farkındaydı. İbn Lüey'e haber göndererek, şehre girişlerinde kesinlikle silah kullanmamaya gayret edilmesini ve İhvan birliğini titizlikle kontrol altına tutarak, taşkınlık yapmalarının önüne geçmesini istedi. İbn Lüey bunun üzerine, şehirde keşif yapmaları için dört İhvan üyesini görevlendirdi. Adamlar Mekke'ye geldiklerinde, şehri sakin buldular.

İbn Suûd'a karşı direnemeyeceğini anlayan Ali, yanına muhafızlarını da alarak Cidde'ye kaçmıştı. Liderlerinin kaçtığını duyan halk evlerine kapanarak dışarı çıkmıyordu. Keşifçi İhvan mensupları halka, Allah'ın ve İbn Suûd'un koruması altında güvende olduklarını ve kimsenin zarar görmesine meydan vermeden, şehrin İbn Lüey tarafından teslim alınacağını duyurdu. Ertesi gün İbn Lüey, dört bin kişiden oluşan İhvan birliği ile ihramlı ve silahlı olarak şehre girdi ve şehri kan dökmeden teslim aldı.¹⁹³

İbn Lüey'in sıkı denetimi sayesinde İhvan, şehri kan dökmeden ve can kaybı yaşanmadan kontrol altına aldı ancak mezheplerinin bazı pratiklerini uygulamaktan geri kalmadı. Ma'le Kabristanı'nda* bulunan kubbeler ve türbeler yıkılarak, kutsal sayılan bazı ziyaret yerleri tahrip edildi ve kapılarına kilit vurularak ziyaret edilmeleri engellendi.¹⁹⁴ Camilerde cemaate katılmada gevşeklik gösteren ve mezarlarda dua

¹⁹² Armstrong, *a.g.e.*, s.212-213.

¹⁹³ Armstrong, *a.g.e.*, s.140; Büyükkara, *İhvandan Cüheyman'a*, s. 93-95; al-Rasheed, *A History*, s.46; al-Yassini, *Religion*, s.41; Vassiliev, *History*, s.262; ez-Zirikli, *Şibhu'l-Cezîre*, s.333.

* Türkiye'de bilinen adıyla Cennet'ül-Muallâ Kabristanı.

¹⁹⁴ Aleksi Vasiliyev, *Târîhu Arabiyyeti's-Su'ûdiyye*, Beyrut, 1995, s.353.

etmeye devam eden kişiler sert bir şekilde uyarıldı ve uyarıları dikkate almayanlar sopalarla dövüldü. Şerif Hüseyin'in sarayı tamamen yağmalanarak, elde edilen mallar pazarlarda yok pahasına satıldı. İbn Lüey'in müdahalesi sonucu olaylar daha fazla büyümeden durduruldu.¹⁹⁵

Şehir tamamen kontrol altına alınınca, 18 Ekim 1924 tarihinde ihramlı ve silahsız olarak İbn Suûd, ulemâ ve askeri birliğiyle beraber şehre giriş yaptı.¹⁹⁶ Umre ibadetini yerine getiren İbn Suûd, Mekke halkına ve ulemâyâ bir konuşma yaptı. Konuşmasında kutsal şehir Mekke'yi, Şerif Hüseyin zamanında yaşanan kötülüklerden temizleyip, Kur'an, sünnet ve hulefâ-i râşidîn yolu üzerine yöneteceğini bildirerek Mekkelilerin biatını kabul etti.¹⁹⁷ Mekke'de, Şerif Hüseyin sonrası dönemde İbn Suûd'un belirttiği olumsuzlukların ortadan kaldırılması için İhvan'ın yürüttüğü çalışmalar, işlenen günahlarda, hırsızlık ve gasp olaylarında gözle görülür bir azalma meydana getirmiştir.¹⁹⁸

Kutsal topraklardaki olumsuzlukların azalmasından sonra, İbn Suûd'un halletmesi gereken bir diğer sorun, İslâm ülkelerinde yayılan, Mekke fethi sonrası şehirde Vehhâbîlerce yüz yıl önceki gibi bir yıkım faaliyeti başladığı ve kutsallara saygısızlık yapıldığı söylentisinin önünü almaktı. İbn Suûd, İslâm ülkelerine mektuplar yazarak bu söylentilerin asılsız olduğunu bildirdi ve temsilciler göndererek bunu yerinde müşahade edebileceklerini söyledi. Şehre gelen temsilciler, kısmi tahripler olsa da, söylentilerin asılsız olduğunu tespit etmesiyle, bu sorun çözülmüş oldu.¹⁹⁹

5.1.6. - Medine'nin Fethi

Mekke'de kontrolü sağlayan İbn Suûd, şehrin başına oğlu Faysal'ın başkanlığında Mekke'nin ileri gelenlerinden oluşan bir komisyonu getirdi. Ayrıca

¹⁹⁵ Meulen, *The Wells*, s.94; Troeller, *The Birth*, s.219-220; Philby, *Sa'udi Arabia*, s.288; er-Reyhânî, *Târîh*, s.360-367; Büyükkara, *İhvandan Cüheyman'a*, s.95.

¹⁹⁶ ez-Zirikli, *Şibhu'l-Cezîre*, s.341; Büyükkara, *a.g.e.*, s.95.

¹⁹⁷ Büyükkara, *a.g.e.*, s.96; Yavuz, "Abdülaziz b. Suûd", s.195.

¹⁹⁸ Büyükkara, *a.g.e.*, s.96-97.

¹⁹⁹ Armstrong, *Arabistan Kralı*, s.219-221.

Mekke'nin askeri muhafızlarının başına İbn Lüey'i, sivil valiliğine de Hafız Vehbe'yi atayarak, muhasara altında bulunan Medine'ye yöneldi.²⁰⁰

Medine şehri ise Devîş liderliğindeki Ertaviyye İhvan'ı tarafından on aydır muhasara altında tutuluyordu. Bu süre zarfında, muhasarayı kırmak için Medine'nin başında bulunan Ali, şehrin İhvan tarafından tahribe uğradığı, Mescid-i Nebevi'de bulunan yeşil kubbeye ve Hz. Hamza Mescidi'ne zarar verildiği, Devîş'in şehre girerek herkesi öldüreceğine dair yeminler ettiği haberlerini etrafa ve İslâm ülkelerine ulaştırdı. Bu haberler üzerine İslâm ülkeleri ayağa kalktı. Hindistan hükümeti düzenlediği gösterilerle, İran ise ülkede bir gün yas ilan ederek durumu protesto etti. İbn Suûd, bir bildiri yayınlarak bu haberlerin asılsız olduğunu ve iddaların aksine İhvan birliklerinin şehre girmeyeceğini İslâm ülkelerine duyurdu.²⁰¹

Bu hamle ile diğer Müslümanların desteğini sağlamayı amaçlayan Ali'nin, bu beklentisi karşılık bulmasa da, İhvan'ın şehre girişini bir süre engellemiş oldu. Son çare olarak İngiltere'den istediği yardıma da İngilizler olumsuz yanıt verince Ali, İhvan'ın şehre girmemesi koşuluyla şehri teslim etmeyi kabul etti. Bunun üzerine İbn Suûd, Devîş'e İhvan birliğini alarak Necd'e gitmelerini ve oradaki sorunlarla ilgilenmelerini emretti. Devîş öfke içinde de olsa, imamları İbn Suûd'un emrine itaat ederek Necd'e doğru hareket etti.²⁰²

İhvan'ın gönderilmesinden sonra İbn Suûd, oğlu Muhammed'i Medine'ye göndererek, 5 Aralık 1925'te şehri Ali'den teslim aldı.²⁰³ İhvan'ın yokluğunda şehir halkına herhangi bir zarar verilmedi ancak Vehhâbî ulemânın direktifleriyle, bid'at olması hasebiyle Bakî Kabristanı'nda bulunan sahabe türbeleri yıkıldı. İslâm ülkelerinde olayların duyulması sonrası, İbn Suûd tarafından tahribatın önüne geçilerek bu tepkiler önlenmiş oldu. İbn Suûd tarafından fetih öncesi davet edilen İslâm ülkelerinin temsilcileri, Medine'ye gelerek yayılan haberlerin abartılı olduğunu görünce sorun

²⁰⁰ Armstrong, *a.g.e.*, s.218; Vassiliev, *History*, s.263.

²⁰¹ Büyükkara, *İhvandan Cüheyman'a*, s.97-98.

²⁰² Armstrong, *Arabistan Kralı*, s.230-231.

²⁰³ Troeller, *The Birth*, s.230-231; Philby, *Arabian Jubile*, s.76-77; Yavuz, "Abdülaziz b. Suûd", s.195; Alman, *Arabia Unified*, s.74; al-Rasheed, *A History*, s.46; al-Yassini, *Religion*, s.41; Armstrong, *a.g.e.*, s.231.

çözüldü.²⁰⁴ Medine'de hakimiyetini ilan eden İbn Suûd, Şerif ailesinin elindeki son yer olan Cidde'yi alarak Hicaz'ın tamamını eline geçirmek için harekete geçti.

5.1.7. - Cidde'nin Fethi

Medine'nin ele geçmesinden sonra Cidde, İbn Suûd'un kuvvetleri tarafından muhasara altına alındı. Ali ise Cidde'ye gelerek, bu son şehri elinde tutmak için hazırlıklara başladı. Şehrin etrafına teller çektiler ve siperler kazdılar. Duvarları sağlamlaştırdı ve paralı askerler tuttu. Ancak ordusundan geriye kalan az sayıda adamları ve paralı askerler dışında savaşacak çok fazla personeli yoktu. Üstelik muhasara altında olan şehir, Mekke ve Medine'den kaçan halk ve hacılar sebebiyle çok kalabalıktı. Muhasaranın uzamasıyla şehirde yiyecek ve içecek sıkıntısı baş göstermeye başladı. Cidde halkı, mâlî sıkıntı sebebiyle deniz aşırı yerlerden gıda malzemesi de getiremiyordu. Su sıkıntısını ise deniz suyunu damıtarak çözmeye çalışıyorlardı.²⁰⁵

Şehirde bulunan yabancı temsilcilerin, İbn Suûd ve Ali arasında barış sağlamak için yürüttüğü çalışmalar da sonuçsuz kaldı.²⁰⁶ Ali bu sıkıntılarla uğraşırken, şehirde salgın hastalıkların ortaya çıkmasıyla iyice çaresiz kaldı. Duvarlar ve tellerle çevrili şehirde sıkışıp kalan yüzlerce insan, açlık ve salgın hastalıklar sebebiyle hayatını kaybetti. Bu şartlar altında muhasaraya ve saldırılara daha fazla direnemeyen Ali, Medine'de olduğu gibi İhvan'ın şehre girmemesi koşuluyla, şehri İbn Suûd'a teslim etmeyi kabul etti. İhvan'ın şehre girmemesi kendisinin de menfaatine olan İbn Suûd, bu teklifi kabul etti. Çünkü Cidde, yabancı devletlerin temsilciliklerinin bulunduğu ve çok sayıda gayri müslimin yaşadığı merkezi bir liman kentiydi. İhvan'ın şehre girmesiyle yapacağı taşkınlıklar ve yabancıların canına ve mallarına gelebilecek herhangi bir zarar, İbn Suûd'u uluslararası arenada çok zor durumda bırakabilirdi. İbn Bicad ve İbn Lüey'e, İhvan birliklerinin Mekke'den çıkmaması emri verildi. Ali'nin bir İngiliz gemisiyle önce Aden'e, oradan da Bağdat'a geçerek şehri terk etmesinin ardından, şehir 22 Aralık

²⁰⁴ er-Reyhânî, *Târîh*, s.370.

²⁰⁵ Armstrong, *Arabistan Kralı*, s.231-232.

²⁰⁶ Wahba, *Arabian Days*, s.153-154.

1925'te teslim alındı.²⁰⁷ 10 Ocak 1926 tarihinde Cidde'ye gelen İbn Suûd, sade bir törenle Hicaz kralı olarak ilan edildi.²⁰⁸

6. - HİCAZ'IN FETHİ SONRASI GELİŞEN OLAYLAR

6.1. - Hicaz'da Yapılan Islahatlar

Hicaz'ın fethinin tamamlanmasıyla İbn Suûd, artık sadece dış dünya ile bağı çok fazla bulunmayan Necd çöllerini yönetmiyordu. Fetihlerden sonra dünya siyasetini, özellikle İslâm ülkeleri ile olan siyasetini bu yeni ortama göre şekillendirmesi gereğinin farkındaydı. Necd topraklarında yaşayan Vehhâbî mezhepdaşları ile, dış siyasetini dengeli bir şekilde ve iki tarafı da mutlu edecek tarzda sürdürmeliydi.

İlk iş olarak, mezhepdaşlarının öncelikli isteği olan, kutsal toprakları işlenen suçlardan, şirk ve bid'atlerden temizlemeliydi. Bu konuda göstereceği gevşeklik, özellikle İhvan tarafından sert bir şekilde eleştirilebilirdi. Bunu başarmak adına, mutavvi sistemini Hicaz'da da uygulamaya koydu. Bir komite oluşturarak, işlenen suçları ve karşılığında verilecek cezaları belirledi ve bunun aksine keyfi hareket edilmesini yasakladı. Böylelikle İhvan'ın halkı kendi iradesine göre cezalandırmasının da önüne geçilmiş oldu.²⁰⁹ Deve ile hızlı bir şekilde hareket eden devriyeler oluşturarak, asayiş sağlamaya çalıştı.²¹⁰ Türbe ziyaretlerini ve tütün kullanımını yasakladı. Sadece maddi getirisi yüksek olması sebebiyle, Cidde'de yapılan tütün satışına izin verildi.²¹¹ Cemaate devam etmeyenler, hırsızlık, gasp gibi suçları işleyenler, mutavviler ve kurulan devriyeler tarafından müdahale edilerek cezalandırıldı.²¹² Uygulanan bu siyasetle beraber, Hicaz'da var olan olumsuz ortam ve asayişsizlik, büyük oranda ortadan kalkmış oldu.

²⁰⁷ Vasiliyev, *Târîh*, s.354; Philby, *Arabian Jubile*, s.74-76; Büyükkara, *İhvandan Cüheyman'a*, s.99-100; Yavuz, "Abdulaziz b. Suûd", s.195; al-Rasheed, *A History*, s.46; al-Yassini, *Religion*, s.41.

²⁰⁸ Almana, *Arabia Unified*, s.75; Yavuz, *a.g.md.*, s.195; al-Rasheed, *a.g.e.*, s.46; Kostiner, *The Making*, s.104; Armstrong, *Arabistan Kralı*, s.232.

²⁰⁹ Kostiner, *a.g.e.*, s.110; er-Reyhânî, *Târîh*, s.379; Vasiliyev, *Târîh*, s.355; Armstrong, *a.g.e.*, s.245.

²¹⁰ Büyükkara, *İhvandan Cüheyman'a*, s.102; Armstrong, *a.g.e.*, s.243-244.

²¹¹ Philby, *Arabian Jubile*, s.77-78.

²¹² Howard, *King Ibn Saud*, s.148; Armstrong, *Arabistan Kralı*, s.244.

6.2. - Mekke Kongresi

Mezhepdaşlarını memnun eden İbn Suûd, şimdi de İslâm ülkelerini memnun etmeli ve fetih öncesi verilen sözleri yerine getirmeliydi. Fetih öncesi, kutsal toprakların kaderinin İslâm ülkelerinin ortak kararı ile çizilmesi gerektiği fikrini dile getirmişti. Bu düşüncesinin izlerini, Hicaz'ın fethi öncesi yazılan M. Futeyyih'in risalesinde de görmekteyiz. Futeyyih, İbn Suûd'un Hicaz'ı, Şerif Hüseyin'in zulmünden kurtararak, ümmetin ortak kararlarıyla yöneteceği umudunu risalesinde dile getirmektedir.²¹³ Ancak İbn Suûd'un bu fikri, Hicaz fethi sonrası Hicaz kralı olunca değişmiştir. Fetih öncesi verdiği sözün gereği olarak, 6 Haziran 1926'da İslâm ülkelerinin fikirlerini almak için Mekke'de düzenlediği kongrede yaptığı açılış konuşması, bu durumu ortaya koymaktadır.²¹⁴ İbn Suûd konuşmasında "sizi, kutsal toprakların İslâm kültürünün aslına uygun olarak yaşandığı, güvenlik ve temizlik bakımından örnek bir yer olması için önerilerinizi dinlemek adına buraya davet ettim" cümlesiyle Hicaz'ın idaresine müdahale ettirmeden önerileri dinleyeceğini ortaya koymuştur.²¹⁵

Hicaz'ın İslâm ülkeleri tarafından ortak bir şekilde yönetilmesini bekleyerek kongreye gelen heyetler, sadece hac konusunda görüş alışverişinde bulunarak, İbn Suûd'dan hacca gelen insanların dini pratiklerine müdahale etmemesini isteyebildiler. İbn Suûd ise Müslümanların icma'ına aykırı olmadıkça, böyle bir müdahalenin olmayacağını garanti etti.²¹⁶ Ancak sonuç olarak beklediğini bulamayan delegeler, ülkelere memnuniyetsiz bir şekilde dönmüş ve İbn Suûd, İslâm ülkelerinin güvenini tam olarak sağlayamamıştır. Yine aynı yıl vuku bulan mahmil hadisesi de, İbn Suûd'u İslâm ülkeleri nezdinde zor durumda bırakmıştır.

6.3. - Mahmil Hadisesi

Mahmil kervanı, her yıl hac mevsiminde Mısır'dan yola çıkarak Mekke'ye gelen, içinde Kabe'nin yeni örtüsünün ve hac için hediyelerin bulunduğu bir kervandır.

²¹³ Futeyyih, *Necd el-İhvan Fırkası*, s.49-50. Belki de Futeyyih, İbn Suûd'a bu konuda teklif götüren danışmanlarından birisidir.

²¹⁴ Vassiliev, *History*, s.266.

²¹⁵ Büyükkara, *İhvandan Cüheyman'a*, s.104-105; Philby, *Arabian Jubile*, s.84-86; Armstrong, *Arabistan Kralı*, s.235-235.

²¹⁶ Büyükkara, *a.g.e.*, s.106.

Bu hediyeler, bir deve üzerinde bulunan süslü bir bohça ile taşınırdı. Hicaz'ın Vehhâbîlerin eline geçmesinden hemen sonra, 1926 senesi hac mevsiminde, kutsal topraklara gelen bu kervanda bulunan süslü bohça ve ona eşlik eden törensel çalgı aletlerini gören İhvan'ın olaya müdahale etmesi uzun sürmedi ve "Mısırlıların putu geliyor" diyerek kervana saldırdı. Saldırıya mahmilin muhafız birliği ateş açarak karşılık verince, çoğu Necd'li olan yirmi beş hacı hayatını kaybetti. Durumu haber alan İbn Suûd, olay yerine gelerek ortamı sakinleştirdi. İhvan'ı oradan uzaklaştırarak, mahmilin muhafız birliğini hac mevsimi sonuna kadar zindanda tuttu. Bu olay, Mısırlılarla olan diplomatik ilişkilerin ve İslâm ülkelerinde İbn Suûd'un imajının bozulmasına sebep oldu. İhvan'ın tepkisini de çeken İbn Suûd, bu tepkiyi mahmilin bir daha Mekke'ye sokulmayacağı kararıyla dindirmeye çalıştı.²¹⁷

Bazı sorunlar ile karşılaşılsa da uygulanan siyasetle beraber Hicaz'da durum kısmen kontrol altına alınmış ve geçiş süreci atlatılmış oldu. Ancak İbn Suûd, Hicaz'da kontrolü sağlamaya çalışırken, beklemediği bir şekilde Necd'de kendisine karşı muhalif görüşlerin ve eleştirilerin olduğu haberiyle yeni ve daha vahim bir durumla karşı karşıya kaldı. Kenara çekilmeye zorlanan İhvan, duyduyu rahatsızlıkla, yavaş yavaş sesini yükseltmeye ve başkaldırmaya başlamıştı. Bundan sonraki başlık altında, İhvan'ın bu rahatsızlıklarını ve bunların ortaya çıkış sebeplerini, bunun sonucunda isyan etmelerini ve bu isyan sonucunda İbn Suûd tarafından İhvan Fırkası'nın ortadan kaldırılışını inceleyeceğiz.

7. - İHVAN İSYANI VE İHVAN'IN SONU

İbn Suûd, Hicaz'ın fethinden sonra ülke yönetimini Necd ve Hicaz yönetimi şeklinde iki birime ayırarak, Necd genel valiliğine oğlu Suûd'u, Hicaz genel valiliğine de oğlu Faysal'ı getirdi.²¹⁸ Kendisi ise ikisinin de idarecisi olarak tüm ülkenin kralıydı. Bu ayrıma paralel olarak Necd halkını Hicaz'dan, hac mevsimi dışında uzak tutmaya özen göstererek, Hicaz'ın kozmopolitik yapısını Necdlilerin taassup ve öfkesinden korumaya çalıştı. Yönetimin ana merkezi Riyad iken, dış devletlerle olan münasebetler

²¹⁷ Benoist-Mechin, *Arabian Desnity*, s.189-190; Vasiliyev, *Târîh*, s.354; Meulen, *The Wells*, s.105; Büyükkara, *a.g.e.*, s.107-108; Almana, *Arabia Unified*, s.83; Kostiner, *The Making*, s.106; Armstrong, *Arabistan Kralı*, s.237.

²¹⁸ Armstrong, *a.g.e.*, s.250.

Hicaz'dan sağlanıyor ve yeni durumlara karşı İhvan'ın göstereceği tepkiler en aza indirgenmeye çalışılıyordu.

Ancak iki bölgeyi birbirinden soyutlama planı tam başarı sağlayamadı ve İhvan, uzaklaştırılmaya çalışıldıkları Hicaz'da, işlerin hiç de istemedikleri bir şekilde ilerlediğini fark etti. İhvan'a göre, Vehhâbilik uygulamaları Hicaz'da tam manasıyla uygulanmıyor ve bunu sağlayacak çalışmalar yapılmıyordu. Kutsal topraklar bid'atlerden tam olarak temizlenmemişti.²¹⁹ Sigara satışı gibi bir yasak, Cidde'de devam etmekteydi. Yabancılarla olan münasebetler çok fazlaydı ve onlardan alınan "şeytan aletleri" telefon, telsiz, motorlu araçlar gibi bid'atler, bizzat imamları tarafından kullanılmaktaydı.²²⁰

Kendilerinin Hicaz'dan Necd'e dışlanmaları, Hicaz'daki hayatı benimsemeyen İhvan'ı çok da rahatsız etmese de, imamlarının Hicaz için Necd'i geri plana atması kendilerini aşırı derecede endişelendiriyordu. Kendisi için her şeyleri ile savaştıkları imamları tarafından, Hicaz'ın büyüyle terk edildiklerini düşünmeye başladılar. Dahası Hicaz'ın fethinden sonra İbn Suûd'un İngilizlerle olan antlaşmaları gereği, şirk ve bid'at topraklarına yeni akınlar yapmalarına izin vermemesiyle, ganimetten mahrum kalmışlardı.

7.1. - Ertaviyye Toplantısı

İhvan liderleri açısından ise olay daha farklı bir boyuttaydı. İlk İhvan hicresi Ertaviyye'nin lideri olan Faysal ed-Devîş, Medine muhasarası sırasında verdiği mücadeleye rağmen, imamları tarafından şehre sokulmayarak ganimetten mahrum bırakılmıştı. En azından çalışmalarının karşılığı olarak Medine valiliğinin kendisine verilmesini beklemiş, ancak bu beklentisi karşılık bulmayınca İbn Suûd'a öfke duymaya başlamıştı. Yine Taif'in fethini gerçekleştiren el-Ğatğat İhvanı lideri İbn Bicad'ın Taif valiliği beklentisi gerçekleşmeyince, imamlarının kendisine hakkını vermediğini düşünüyordu. İbn Suûd ile geçmişe dayanan bir düşmalığı bulunan ancak daha sonra İhvan'a katılarak Sarrar Hicresi'nin lideri olan İbn Hisleyn ise, imamları tarafından

²¹⁹ Büyükkara, *İhvandan Cüheyman'a*, s.109; Almana, *Arabia Unified*, s.84-85.

²²⁰ Philby, *Sa'udi Arabia*, s.133; Almana, *a.g.e.*, s.84; Vassiliev, *History*, s.268.

Hicaz'ın fethine katılması reddedilerek ganimetten mahrum bırakılmıştı.²²¹ İmamlarına karşı siyasi hırsları ve diğer sebeplerle kızgınlık duyan bu üç lider, Faysal ed-Devîş'in daveti üzerine Ertaviyye'de bir araya geldiler. Bir durum değerlendirmesi yaptıktan sonra, İbn Suûd'a karşı bir protesto bildirisi açıkladılar.

1926 yılı sonlarında açıklanan bu bildiride şu konular yer alıyordu:

- İbn Suûd, Hicaz halkının eski rezilliklerine devam etmesine göz yummaktadır.
- Necd ve Hicaz'da, şeriatta yeri olmayan vergiler koyulmuştur. Ayrıca dinen yasak olmasına rağmen, hacılardan ve tütünden vergi alınmaktadır.
- Suûd toprakları içinde yaşayan Şiilere, İslâmiyet doğru bir şekilde anlatılmamakta ve gayri İslâmi uygulamalarına devam etmelerine göz yumulmaktadır.
- Küfür ve şirk diyanı olan İngiltere ve Mısır'a, oğulları Faysal ve Suûd'u gönderen İbn Suûd, hata yapmıştır.
- Şeytan işi ve yabancı icadı olan bid'atler, (telefon, telsiz, otomobil, vs.) İbn Suûd'un sayesinde İslâm topraklarına sokulmuştur.
- Ürdün ve Iraklı müşrik olmuş Müslümanların, Suûdî topraklarına girmelerine göz yumulmaktadır.
- Necdîlerin ticaret yapmaları yasaklanan Kuveyt, Müslüman bir ülke değilse neden onlara karşı cihat ilan edilmemektedir? Küfür ve bid'atlere karşı savaşmaları neden imamları tarafından engellenmektedir?²²²

²²¹ Büyükkara, *İhvandan Cüheyman'a*, s.109; Vassiliev, *a.g.e.*, s.273; ez-Zirikli, *Şibhu'l-Cezîre*, s.471; Kostiner, *The Making*, s.106; Armstrong, *Arabistan Kralı*, s.253.

²²² ez-Zirikli, *a.g.e.*, s.472-473; Habib, *Ibn Sa'ud's Warriors*, s.122; Büyükkara, *a.g.e.*, s.110; al-Yassini, *Religion*, s.55; Vassiliev, *a.g.e.*, s.273; Kostiner, *a.g.e.*, s.110-111,114; Armstrong, *a.g.e.*, s.254.

7.2. - Riyad Toplantısı

Bu toplantının ve bildirinin haberini alan İbn Suûd, olayın vehametini anlayarak hemen Riyad'a geldi. Zor anlarında sığındığı en güvenilir liman olan ulemâyı toplayarak, bir durum değerlendirmesi yaptıktan sonra bu konuların Riyad'da yapılacak bir toplantı ile ulemâ karşısında tartışılıp karara bağlanması gerektiğini bildiren bir mektubu İhvan liderlerine gönderdi. Mektubun akabinde Ocak 1927'de Riyad'da ulemâ, İhvan liderleri ve kabile reislerinin katılımıyla bir toplantı düzenlendi. İhvan liderlerinin şikayetleri üzerinde tartışma yapıldıktan sonra, meseleler bir fetva ile karara bağlandı. Yayınlanan fetvada karara bağlanan maddeler şunlardır:

- Ülke topraklarında yaşayan Şiilerin, Vehhâbî İslâmı öğrenmeleri için tüm imkanlar seferber edilecektir. Bid'at olan aşure kutlamaları ve türbe ziyaretleri yasaklanmıştır. Ziyaret edilen türbeler yıkılacaktır. Namazlarını, cemaatle beş vakit olarak kılmaları sağlanacak, bu hususlara karşı çıkan Şiiler ülke dışına sürülecektir.
- Vahhabi kurallar Hicaz'da titizlikle uygulanacaktır.
- Medine'de bulunan Hz. Hamza Mescidi, yapılan ziyaretlerde şirk unsuru uygulamalar olması sebebiyle yıkılacaktır.
- İmamları tarafından alınan vergiler şer'i olmasa da, umum faydasına olan ve imamlarının emri olan bu hususa itaat edilecektir.
- Mısır'dan gönderilen mahmil kervanının bir daha kutsal topraklara girmesine izin verilmeyecektir.
- Cihad kararı almada tek yetkili kişi, İslâm dininin ve Müslümanların koruyucusu olan İmam İbn Suûd'dur.
- Kullanılan yeni icatlarla ilgili, kaynaklarda yeterli bilgi olmaması sebebiyle daha sonra karara varılacaktır.²²³

²²³ Vasiliyev, *Târîh*, s.359; ez-Zirikli, *a.g.e.*, s.473; Wahba, *Arabian Days*, s134-136; Büyükkara, *a.g.e.*, s.111-112; Kostiner, *a.g.e.*, s.111, 116; Armstrong, *a.g.e.*, s.256.

Toplantı sonunda fetva ile karara bağlanan hususlar, İbn Suûd tarafından hemen uygulamaya koyuldu. Hicaz'da Vehhâbî kanunların daha titiz uygulanması emredildi ve Hz. Hamza Mescid'i yıkıldı. Şiilerle ilgili alınan karar uygulamaya koyularak, bu yerlere Vehhâbî mutavviler gönderildi ve Vehhâbîlik anlatıldı. Fetvada karara bağlanmamış olsa da, teknolojik aletlerin Necd'de satışı yasaklandı. Medine dışında inşa edilen telsiz istasyonları söktürüldü. Cihat konusunda ise barış ortamının ümmet faydasına olduğu belirtilerek, cihat isteği reddedildi.²²⁴

İsteklerinin birçoğu yerine getirilen Faysal ed-Devîş ise, cihat ilan edilmemesi sebebiyle huzursuz bir şekilde Ertaviyye'ye döndü. İmamları tarafından yasaklanmasına rağmen, Hail fethi sonrası Güney Irak'a kaçan bazı Şemmar kabilelerine ve İhvan hicrelerine yerleştikten sonra hicreleri terk eden kabilelere akınlar düzenlemeye başladı. Cihadı yasaklayan İbn Suûd'un, 20 Mayıs 1927 tarihinde İngiltere ile Cudde Antlaşması'nı imzalaması, Devîş'i iyice kızdırdı.²²⁵ Antlaşmadan sonra İngiltere'nin koruması altında olan Irak topraklarına akınlar yaparak, kabilelere baskı uygulamaya başladı.²²⁶ Devîş'in düzenlediği akınların artması üzerine Irak lideri Faysal, İngiltere'nin de onayını alarak, sınıra karakol inşa ettirmeye başladı. Devîş ise Ukayr Antlaşması'nın ihlali olan karakol inşaatına, İbn Suûd'un izni olmaksızın adamlarıyla saldırdı. Busayye Karakolu'na yapılan bu saldırıda, çalışan işçilerin ve muhafızların hepsi öldürüldü ve inşaat yerle bir edildi.²²⁷

Bu olay üzerine Irak'tan kalkan İngiliz uçakları, Devîş'in hicresi Ertaviyye'yi bombaladılar. Hicresine yapılan saldırının ardından Devîş, İbn Bicâd ve İbn Hıslayn'in de yardımını alarak, İngilizlerin müttefikleri Irak ve Kuveyt'e saldırılarını artırarak devam ettirdi. Bu saldırılara İngilizlerin cevabı çok sert oldu. Uçaklarıyla Necd topraklarına girerek, saldırıları düzenleyen İhvan birliklerinin ve hicrelerinin üzerlerine

²²⁴ Büyükkara, *a.g.e.*, s.112; al-Yassini, *Religion*, s.56.

²²⁵ Yavuz, "Abdülaziz b. Suûd", s.195; Hakkı Dursun Yıldız, "Arabistan", s.258.

²²⁶ Büyükkara, *İhvandan Cüheyman'a*, s.112-113.

²²⁷ Esed, *Mekke'ye Giden Yol*, s.291-293; Vasiliyev, *Târîh*, s.361-362; Philby, *Sa'udi Arabia*, s.306-307; Büyükkara, *a.g.e.*, s.113; Kostiner, *The Making*, s.119; Armstrong, *Arabistan Kralı*, s.258-259.

bomba yağdırdı. Necd topraklarına yapılan bu saldırıları fırsat bilen Devîş, Necdlilerin İngiliz kafirine karşı cihada katılmaları için propaganda yapmaya başladı.²²⁸

7.3. - Genel İçtima

İbn Suûd, Necd halkının kafir ve müşriklere karşı yapılan cihat çağrısına olumlu yanıt vermeleri ve imamlarının sözünden çıkmaları ihtimalini göz önüne alarak, Riyad'da tüm Necd'li temsilcilerin katılımıyla genel bir toplantı yapma kararı aldı. Bu toplantı ile halkın desteğini ve güvenini alması, kendisine karşı dini sebeplerden ziyade siyasi amaçlar güdülerek başlatılan bu isyan girişimini, büyümeden durdurması gerekiyordu.

5 Kasım 1928'de Genel İçtima adıyla anılan bu toplantı Riyad'da başladı. Toplantıya ulemâ, vaizler, valiler, Suûdî prensleri, kabile reisleri, İhvan liderleri ve halktan birçok kişi katıldı. Toplantıya katılmayan Devîş, İbn Bicâd ve İbn Hıslayn, bir nevi İbn Suûd'a meydan okuyorlardı. İbn Suûd, on binden fazla katılımcının sorunlarını temsilciler aracılığı ile tek tek dinledi. Bunun ardından toplanan kalabalık gruba bir konuşma yaptı. Konuşmasına, bu günlere beraberce hangi zorluklarla geldiklerinden bahsederek başladı. Kendisine yöneltilen eleştirilere çözüm üretmek ve Allah'tan af dilemek istediğini belirttikten sonra, eğer kendi yönetiminden memnun değillerse, huzurda bulunan aile fertlerinden herhangi birini imam olarak seçmelerini istedi. Seçtikleri kişiye biat ederek, imamlığı kendisine memnuniyetle bırakacağını belirtti. İbn Suûd'un başarıyla yaptığı görevi bırakma blöfü işe yaradı. Katılımcılar, kendisinden başka bir kimseye biat etmeyeceklerini söylediler.²²⁹

Bunun üzerine İbn Suûd, kendisine yöneltilen sorulara ve eleştirilere tek tek cevap verdi. Eleştiriler genel itibarıyla birkaç başlık altında toplanıyordu. Bu eleştiriler, İslâm'ın gerekli şekilde öğretilip yaşanmasındaki ihmaller, bid'at olan modern araçların kullanılması ve şirk topraklarına cihadın engellenmesiydi. İbn Suûd ise önceki toplantıda alınan kararları titizlikle uyguladığını ve verdiği sözleri yerine getirdiğini

²²⁸ Habib, *Ibn Sa'ud's Warriors*, s.126-128; al-Yassini, *Religion*, s.56; Vassiliev, *History*, s.275; Armstrong, *a.g.e.*, s.259.

²²⁹ Vassiliev, *a.g.e.*, s.277; Büyükkara, *İhvandan Cüheyman'a*, s.114-115; ez-Zirikli, *Şibhu'l-Cezîre*, s.485-487; Armstrong, *a.g.e.*, s.265.

söyledi. Vehhabi İslâm anlayışının özümsemesi için, mutavviler göndererek görevini yapmıştı. Eğer bir başarısızlık varsa bunun sorumlusu, kendisinden ziyade mutavvilere yardım etmeyen kabile reisleriydi. Modern araçları kullanmasında, Kur'an ve sünnetin bir yasaklaması olmadığı için, eleştirilmeyi hak etmiyordu. Cihat kararı alma konusunda ise tek yetkili kişinin kendisi olduğunu ve barış ortamının ümmetin faydasına olduğu için bu durumun devamına karar verdiğini söyledi. Topraklarına İngilizler tarafından yapılan saldırılar sebebiyle bir protesto yayınlamıştı. Ancak bu saldırıların sebebi de, kendisinin izni olmaksızın Devîş, İbn Bicâd ve İbn Hisleyn tarafından sınırlara yapılan saldırılardı.²³⁰

Bu konuşmanın ardından toplantıya gelmeyen üç lider dışındaki İhvan liderleri ve kabile reisleri, üzerlerinde konuşulan konular hakkında imamlarının çalışmalarına devam etmesini ve eğer kendisine karşı bir başkaldırı olursa, İbn Suûd'un yanında olduklarını belirttiler. Böylelikle İbn Suûd, halkının desteğinin her şartta yanında olacağı sonucu elde ederek toplantıyı bitirdi.²³¹ Toplanan kalabalık ise imamları tarafından verilen hediyelerini alarak evlerine döndüler. Kongre sonucu İbn Suûd'un elde ettiği bu destek, başkaldıran İhvan liderler ve akabinde de İhvan Fırkası için sonun başlangıcı oldu.

7.4. - İhvan'la İlk Karşılaşma: Sebîle Savaşı

Genel içtimada alınan kararlar, beklendiği şekilde toplantıya katılmayan Devîş, İbn Bicâd ve İbn Hisleyn tarafından kabul görmedi. Bu üç lider, İbn Suûd'un onayı olmadığı halde, Irak ve Kuveyt'e cihat ilanı yaparak saldırılarına devam etti. Yapılan saldırılara, tıpkı öncekiler gibi İngilizler tarafından sert bir şekilde karşılık verildi.²³² İbn Suûd bu saldırılara bir müddet sessiz kaldı. Sadece kabilelere mutavviler göndererek, genel ictimada alınan kararlar gereği bu üç lidere karşı dikkatli olmaları ve onlarla beraber hareket etmemeleri konusunda uyarılarda bulundu. Ancak İbn Hisleyn'in Necd

²³⁰ Büyükkara, *a.g.e.*, s.115-116; Almana, *Arabia Unified*, s.86-88.

²³¹ Helms, *The Cohesion*, s.254-256; Lacey, *The Kingdom*, s.208-210; Vasiliyev, *Târîh*, s.363-364; Esed, *Mekke'ye Giden Yol*, s.294; Almana, *a.g.e.*, s.86-89; Büyükkara, *a.g.e.*, s.115-117; Philby, *Sa'udi Arabia*, s.308.

²³² Kostiner, *The Making*, s.133; Büyükkara, *a.g.e.*, s.126-127.

köylerinden vergi istemesi ve Hail'den Basra körfezine giden ticaret yolunda, Suûdî Devletine bağlı bir kabilenin kervanına saldırılmasıyla İbn Suûd harekete geçti.²³³

Bu saldırı, kendi topraklarında açıkça imama karşı yapılmış bir başkaldırı ve isyandı. Derhal ulemâyı toplayarak, onların desteğiyle vatandaşlarına yapılan bu saldırı sebebiyle üç lideri âsî ilan edip, bunlara karşı cihat kararı aldı. Hızlı bir şekilde ordunun toplanması emrini verdi. Danışmanı Hafız Vehbe'yi mutabakat sağlamak ve destek almak için İngilizlere gönderdi. On beş bin civarında askerden oluşan ordusuyla Riyad'dan hareket eden İbn Suûd, Devîş ve İbn Bicâd'ın askerleriyle, Ertaviyye yakınlarında bulunan Sebîle denen düzlükte karşı karşıya geldi. Karşılıklı gidip gelen elçilerle barış sağlanamayınca, 30 Mart 1929 günü sabah namazı sonrası İbn Suûd, saldırı emri verdi. İki saat kadar süren çarpışmalar sonucunda, İbn Suûd'un ordusu üstün gelerek zaferini ilan etti.

Devîş ve İbn Bicad ağır yaralanmış ve Devîş yakalanmıştı. İbn Bicâd ise kurtularak Kuveyt'e doğru kaçtı. İbn Suûd'un huzuruna getirilen Devîş, ağır yaralı olması sebebiyle, kendiliğinden ölmesi için İbn Suûd tarafından affedildi ve Ertaviyye'ye ailesinin yanına gönderildi. İbn Suûd, bu hamlesi ile Sebile'den kaçan İbn Bicâd'ın da aynı muameleyi görme ümidiyle teslim olmasını beklemekteydi. Bu beklenti sonuç buldu ve İbn Bicâd el-Ğatğat hicresinde İbn Suûd'un kardeşi Abdullah'a teslim oldu. Ardından, beklendiği gibi ölüm cezası almayarak Riyad'da zindana atıldı. İbn Suûd ayaklanmayı bastırmasının ardından, Kur'an ve sünnet dışı olan tüm hak taleplerinin yasaklandığını ilan etti.²³⁴

7.5. - İkinci İsyan ve İhvan'ın Sonu

Sebile savaşıyla İhvan isyanını sonlandırdığını düşünen İbn Suûd, hac ibadeti için Mekke'ye gitti. Ancak geride bıraktığı Necd'de yaşanan olaylar bunun aksini gösteriyordu. Sebile savaşında bulunmayan Ucman İhvanı lideri İbn Hisleyn, Kuveyt topraklarına saldırılar düzenlemeye devam ediyordu. İbn Hisleyn ile ilgilenmesi için

²³³ Vasiliyev, *Târih*, s.364; Almana, *Arabia Unified*, s.84-86; Kostiner, *a.g.e.*, s.135; Armstrong, *Arabistan Kralı*, s.268.

²³⁴ Meulen, *The Wells*, s.67; Esed, *Mekke'ye Giden Yol*, s.295; Büyükkara, *İhvandan Cüheyman'a*, s.126-128; Helms, *The Cohesion*, s.256-259; Vasiliyev, *a.g.e.*, s.365; Philby, *Sa'udi Arabia*, s. 309; ez-Zirikli, *Şibhu'l-Cezîre*, s.488; al-Yassini, *Religion*, s.56; Kostiner, *a.g.e.*, s.135; Armstrong, *a.g.e.*, s.270-271.

Ahsa valisi İbn Cilûvî görevlendirildi. İbn Cilûvî'nin oğlu Fahd, kendisine verilen yetki ile İbn Hısleyn'e bir geçiş tezkeresi göndererek görüşmeye çağırdı. Beş adamıyla birlikte görüşmeye gelen İbn Hısleyn, misafir oldukları çadırda adamlarıyla birlikte bir pusu sonucu öldürüldü. İbn Hısleyn'in bu tuzak sonucunda öldürülmesiyle, Ucman İhvanı ayaklandı.²³⁵

Devîş ise Ertaviyye'ye geldikten sonra beklenenin aksine iyileşerek sağlığına kavuştu ve Irak sınırına saldırılar yapmaya devam etti. Bu saldırıların birinde veliahtı olan oğlu Uzeyyiz'in öldürülmesi, Devîş'i İbn Suûd'dan intikam alma hırsıyla doldurmuştu. Bu duygularla Ucman isyanına katıldı.²³⁶ İsyancı İhvan, bu sefer toplu halde değil, dağınık vaziyette kabileler üzerine saldırılar düzenliyor ve Necd'de karmaşa çıkarıyordu. Ayrıca bu seferki isyanlarında İhvan'ın, zamanında müşrik diye adlandırıp topraklarına saldırdıkları Kuveyt Emiri Salim'den de destek aldığı idda edilmektedir. Çünkü Salim, İbn Suûd'un İhvan'ı ortadan kaldırıp, daha da güçlü bir hale gelmesini istemiyordu.²³⁷

İsyanı büyümeden ortadan kaldırmak isteyen İbn Suûd, elindeki tüm motorlu araçları kullanarak, iki yüz kadar adamıyla süratle Mekke'den Riyad'a geldi. İbn Cilûvî'nin yerine, isyanı bastırmak için oğlu Suûd'u görevlendirdi. Sadık İhvan ve kabilelerden oluşan birliklerle isyancılarla mücadele edilmeye başlandı. Suûd'un birlikleri her yerde isyancıları adım adım takip etmeye ve bozguna uğratmaya başladı. Motorlu araçların yardımıyla hızla isyancıların saldırı düzenledikleri yerlere gelerek, isyancıları geri püskürtüyorlardı. İngilizlerle iletişime geçilerek, isyancılara silah yardımı yapan Kuveyt'e baskı yapılması istendi. İngilizlerin devreye girmesiyle, isyancıların Kuveyt'ten aldıkları yardım da kesildi. Böylelikle isyancı İhvan, asker ve teknolojik üstünlüğe sahip Suûd birliklerine karşı koyamaz hale geldi. Daha fazla mücadele edemeyeceğini anlayan Devîş, ikinci kez bağışlanmayacağını da bildiği için

²³⁵ Almana, *Arabia Unified*, s.121-122; ez-Zirikli, *a.g.e.*, s.489; Büyükkara, *a.g.e.*, s.129; Kostiner, *a.g.e.*, s.137; Armstrong, *a.g.e.*, s.272.

²³⁶ ez-Zirikli, *a.g.e.*, s.492; Büyükkara, *a.g.e.*, s.128-129.

²³⁷ Esed, *Mekke'ye Giden Yol*, s.300.

Kuveyt'e giderek İngilizlere teslim oldu. Ucmanlılar da isyanı daha fazla devam ettiremeyerek evlerine dönmeyi tercih ettiler.²³⁸

İhvan isyanının başarısızlıkla sonuçlanmış, İbn Hıslayn öldürülmüş, İbn Bicâd ise zindana atılmıştı. Son İhvan isyanı lideri Devîş ise öldürülmeyeceği garantisi verilerek, İngilizlerden teslim alındı ve Riyad'a, İbn Bicâd'ın kaldığı zindana atıldı. İsyan eden diğer İhvan üyeleri ise çeşitli cezalara çarptırıldılar.²³⁹ İhvan isyanı sona erdirilmiş ve Necd topraklarında İbn Suûd'un meydan okunamayacak bir güç olduğu ortaya çıkmıştı. İbn Suûd, isyan sonrasında İhvana şöyle seslendi: "Ey İhvan! Sizin bizim yanımızdaki kıymetiniz, Allah'a ve imamınıza itaatinizdedir. Başkalarının haklarına tecavüz etmemeye dikkat edin. Eğer dikkat etmezseniz, bir toz zerresi kadar değeriniz kalmaz. Sizi kılıçla fethettik, aynı kılıçla bir arada tutmaya devam edeceğiz".²⁴⁰

İsyan sonrası İbn Suûd tarafından "aşırıya gidenler" olarak tanımlanan İhvan hakkında bir dizi kararlar alındı. Ekim 1929'da gerçekleşen Şa'ra toplantısında alınan kararlara göre, İsyan katılan İhvan mensuplarının mallarına el konulacak ve şer'i mahkemelerce yargılanacaklardı. İsyan sonucu elde edilen ganimet ise İbn Suûd safında mücadele edenler arasında paylaştırıldı. İsyanı hicrelerin birçoğu, kabilelerine göre ayrılarak dağıtıldı. Yerleşimin devam ettiği hicrelerde ise yaşam, İhvan adı altında olmaksızın devam etti.²⁴¹ Vermiş oldukları hizmetlerden dolayı, sadık eski ihvan üyelerine ve ailelerine maaş bağlanarak hayatlarını devam ettirmeleri sağlandı.²⁴²

İbn Suûd, dini kaygılar barındırsa dahî, daha ziyade siyasi ve maddi beklentiler ile kurmuş olduğu İhvan Fırkası'nın varlığına son vermiş oldu. Bizce bunu yapmasının iki sebebi vardır. Birinci sebep, ülke sınırları imzalanan antlaşmalar gereği genişleyebileceği son sınırlara gelmişti ve bu durumda sınır ötesi saldırılardan ziyade, var olan sınırlar korunmalıydı. İhvan ise bu yeni durumu kabullenmek istemiyor ve yeni

²³⁸ Lacey, *The Kingdom*, s.215-221; Esed, *a.g.e.*, s.296-297; Vasiliyev, *Târih*, s.366-368; Philby, *Arabian Jubile*, s.94; a.mlf., *Sa'udi Arabia*, s.310-312; ez-Zirikli, *Şibhu'l-Cezîre*, s.489-506; Büyükkara, *İhvandan Cüheyman'a*, s.128-130; Armstrong, *Arabistan Kralı*, s.273-275.

²³⁹ Meulen, *The Wells*, s.67; Büyükkara, *a.g.e.*, s.129-130.

²⁴⁰ Armstrong, *Arabistan Kralı*, s.275.

²⁴¹ ez-Zirikli, *Şibhu'l-Cezîre*, s.495-497; Büyükkara, *İhvandan Cüheyman'a*, s.132, 134.

²⁴² Büyükkara, *a.g.e.*, s.134.

topraklara saldırarak, ganimet elde etmek istiyordu. İbn Suûd, kendisine İhvan tarafından yapılan baskılara rağmen, elde ettiği geniş toprakları muhafaza edip, sınır komşuları ve İngilizlerle sorun yaşamamak adına İhvan'dan vazgeçmiştir. Ancak bu durumun oluşmasına İbn Suûd kadar, İhvan Fırkası'na dinî kaygılar yanında maddî çıkarları sebebiyle de katılan İhvan mensuplarının ganimetten mahrum kalması da sebep olmuştur.

İkinci sebep ise, Hicaz'ın fethinden sonra oluşan yeni ortama İhvan mensuplarının adapte olamamasıdır. Bu fetihlerden sonra dış devletlerle olan ilişkileri yoğunlaşarak, çok hassas bir terazi üzerinde devam eden İbn Suûd'un, İhvan sebebiyle devamlı zor duruma düşmesidir. Bu konuda İbn Suûd'un yaptığı uyarılar, İhvan üzerinde etki göstermeyince, önlem almak kaçınılmaz olmuştur. Yine modern icatları kullanma arzusunda olan İbn Suûd, bu isteğinden İhvan tarafından mahrum bırakılmak istememiştir. Yani sonuç olarak İbn Suûd, İhvan mensuplarına zamanında verilmesini istediği katı dini eğitim sebebiyle, yeni ortamda kendisini zor durumda bırakmıştır. Yeni ortama ayak uydurmaları ve itidalli davranmaları istenen İhvan mensupları, bu isteğe olumlu cevap vermeyince, İbn Suûd tarafından ortadan kaldırılmışlardır.

İsyanın bastırılması ve isyancıların cezalandırılmasının ardından ülke yönetiminde istikrarı sağlayan İbn Suûd, 1932 yılında devletin adını değiştirdi ve bugünkü ismini devlete verdi. Necd, Hicaz, Asir, Ahse ve Bunlara Bağlı Topraklar'ın Krallığı adıyla anılan ülkenin ismi, Suûdi Arabistan Krallığı olarak değiştirildi. Devletin bayrağı ise yeşil zemin üzerine yazılı kelime-i tevhid ve bu zemin üzerinde bir palmiye ağacı ve iki kılıç olarak belirlendi. Bayrakta bulunan palmiye ağacı mülkü simgelerken, iki kılıçta Suûdî ve Vehhâbî ittifakını simgelemektedir.²⁴³

²⁴³ Büyükkara, *a.g.e.*, s.135; a.mlf., "Vehhâbîlik", s.611; Beg, "The Foundation", s.91; Kurşun, "Suûdiler", s.587.

SONUÇ

Muhammed b. Abdulvehhâb'ın görüşleri çerçevesinde şekillenen Vehhâbîlik, İslâm tarihinde önemli bir yer tutan ve günümüze kadar varlığını devam ettiren dini hareketlerdendir. Bu hareketin bu denli gelişmesini sağlayan en önemli unsur, Necd topraklarında doğan İbn Abdülvehhâb'ın, görüşlerini yaymaya başladığı ilk yer olarak yine Necd topraklarını seçmesidir. Ortaya koyduğu sert ve köşeli görüşler, Necd bölgesinde yaşayan bedevilerin sert kişiliklerine uyum sağlamış ve bu insanlar tarafından kolaylıkla benimsenmiştir.

Memleketi Uyeyne'den görüşlerinin tehlikeli olduğu gerekçesiyle sürüldükten sonra Dir'ie'ye gelen İbn Abdülvehhâb, burada kendisini himaye ederek görüşlerini yaymasına yardım edeceği sözünü veren Dir'ie Emiri Muhammed b. Suûd ile 1744 yılında bir ittifak gerçekleştirmiştir. Bu ittifak, hem onun ailesi hem de Suûd ailesi için bir dönüm noktası olmuştur. Bu birliktelik Necd topraklarında birçok taraftar bularak büyük bir başarı elde etmiştir.

Bu başarıyı getiren etkenlere baktığımızda ilk olarak, dinden büyük oranda uzaklaşmış bir hayat sürdüren bedevilerin, hayatlarında dine duydukları özlem göze çarpmaktadır. İkinci olarak, devamlı kabile savaşları ve kan davaları sebebiyle tam bir anarşinin hüküm sürdüğü Necd çöllerinde, tek bir siyasi otoriteye ve güvenli bir hayata duyulan özlem gelmektedir. Bu siyasi otorite ise, İbn Abdülvehhâb'ın da biat etmiş olduğu İmam Muhammed b. Suûd'dur. Yine davetin başarılı olmasını sağlayan etkenlerden bir diğeri, bedevilerin ganimet sevdasıdır. Hayatlarını, dinen yasak olmasına rağmen, yapmış oldukları baskınlar ve yağmalarla idame ettiren bedeviler bu faaliyetlerini, Suûd ailesinin önderliğinde yapacakları cihat ve bu cihat sonucu elde edecekleri ganimetler ile dini bir kimliğe büründürme fırsatı elde etmişlerdir.

Söz konusu nedenlerle İbn Abdülvehhâb'ın hicret davetine icabet eden birçok bedevi, Dir'ie'ye gelerek Muhammed b. Suûd'a biat etmişlerdir. Suûd ailesi, elde ettikleri bu insan gücü sayesinde sırasıyla I. ve II. Suûd devletlerini kurmuş ve bu devletler bölgenin asıl hakimi Osmanlı Devleti ve Osmanlı Devleti destekli Reşidoğulları tarafından yıkılmıştır. İkinci devletin yıkılmasının ardından on yıllık bir

fetret ve sürgün dönemi geçiren aileyi, 1902 yılında Riyad'ı ele geçiren Abdülaziz b. Abdurrahman el-Suûd eski günlerine kavuşturmuştur. Riyad'ın fethinden sonraki on yıllık süreçte İbn Suûd, tıpkı dedelerinin yaptığı gibi, Vehhâbî mutavvilerin yardımıyla elde ettiği insan gücü sayesinde Necd bölgesinin büyük bir kısmını ele geçirmiştir.

Ancak İbn Suûd, 1912 yılı geldiğinde, dedelerinin uygulamalarından farklı olarak, göçebe bedevileri yerleşik hayata geçiren bir planı uygulamaya koymuştur. İbn Suûd, gönderdiği mutavviler aracılığıyla, bedevileri göçebe yaşam tarzlarını terk ederek yerleşik hayata geçmeleri hususunda teşvik etmiştir. Böylelikle bedeviler, ziraat ve ticaret gibi, kendilerine düzenli bir gelir getirecek işlerle meşgul olacak, güvensiz çöl ortamında güvenli yerleşim yerlerine sahip olacaklardı. Ayrıca bu yerleşim yerlerinde dinlerini daha iyi öğrenecekleri ve yaşayacakları bir ortam bulacaklardı. Bunun karşılığında da İbn Suûd, güvenilmesi zor insanlar olan bedevileri, kendisine sıkı sıkıya bağlı insanlar haline dönüştürerek otoritesini sağlamlaştıracaktı.

1912 yılı sonlarına doğru yapılan çalışmalar sonucunda, bu fikre sıcak bakan Mutayr ve Harb kabilelerinden elli kişilik bir grubun Ertaviyye'de İbn Suûd'un yardımlarıyla kurdukları ilk hicre ile İhvan teşkilatı hayata geçmiş oldu. Ertaviyye'nin kuruluşunu takip eden on yıllık süreçte, yetmiş beş ilâ yüz elli hicre kurulmak suretiyle bedevilerin büyük bir kısmı İhvan adı altında yerleşik düzene geçti. İbn Suûd ise İhvan sayesinde yüz elli bin civarı hazır asker gücüne sahip oldu. Bu askeri güç öyle bir yapı arz etmektedir ki, onlar, aldıkları Vehhâbî dini eğitim sayesinde imamlarına tam bir bağlılık gösteren ve cennet arzusuyla, geri dönmeyi düşünmeden savaşan insanlardan oluşmaktaydı.

İbn Suûd, sahip olduğu bu askeri gücü sayesinde, 1921 yılında gerçekleşen Hail'in fethiyle Necd'in tamamında hakimiyet sağlamıştır. Ardından 1924-1926 yılları arasında Hicaz'ın tamamını ele geçirerek, bugünkü Suûdi Arabistan Devleti'nin sınırlarına ulaşmıştır. Hicaz'ın ele geçirilmesinin ardından Kuveyt, Ürdün ve Irak topraklarına doğru akınlar yapmak isteyen İhvan, İngilizlerle olan antlaşmalarını gerekçe gösteren İbn Suûd tarafından engellenmiştir. İbn Suûd'un var olan toprakların korunması ve düzenin sağlanması yönündeki isteği, İhvan tarafından eleştiri konusu olmuştur. İbn Suûd'un Hicaz'ın fethi sonrası, Necd bölgesini geri plana atması ve İhvan

tarafından bid'at kabul edilen icatların Suûdi topraklarına sokulması, İhvan nezdinde imamlarının değerini azaltan diğer bir husus olmuştur. Alt tabakanın dini hassasiyetleri ile gösterdikleri bu tepkiler, lider sınıfına geçildiğinde yerini siyasi beklenti ve ihtiraslara bırakmaktadır. İbn Suûd'dan bekledikleri ikram ve makamları ele edemeyen İhvan liderleri Devîş, İbn Bicâd ve İbn Hısleyn, yukarıdaki hususları bahane ederek İbn Suûd'a karşı isyan etmişlerdir. Böylelikle İbn Suûd'un çok değer verdiği İhvan'ın bir kısmı, artık düşman haline gelmiştir.

İbn Suûd, Hicaz'ın fethi sonrası kazandığı büyük güç ile, İhvan Fırkası'nın isyanını bastırmakta zorlanmamıştır. İsyancı İhvan'ın iki kez deneyebildiği kendisini devirme teşebbüsünü rahatlıkla engelleyen İbn Suûd isyanı sonlandırmıştır. İsyanın sonucu İbn Hısleyn öldürülmüş, İbn Bicad ve Devîş hapsedilmiştir. İsyanın sonlandırılmasıyla beraber, İhvan Fırkası'nı dağıtarak, hicrelerde hayatın İhvan adı altında olmaksızın devam etmesine izin verilmiştir. Ülkesinde kendisine muhalefet eden herhangi bir güç kalmayan İbn Suûd, topraklarında istikrarı sağlamasının ardından, 1932 yılında devletin adını Suûdi Arabistan Krallığı olarak değiştirmiştir. Böylelikle bugünkü Suûdi Arabistan Devleti kurulmuş ve en fazla on yıl ömür biçilen bu devlet, petrolün bulunmasının da etkisiyle, bu tahminleri yanıltarak varlığını günümüze kadar güçlendirerek devam ettirmiştir.

Son Suûdi Arabistan Devleti'nin kuruluşunda İbn Suûd'un en büyük destekçisi olan İhvan Fırkası hakkında bilgi aktaran birçok kaynak bulunmaktadır. Bu kaynaklardan biri olan M. M. Futeyyih'in *Fırkatü'l-İhvani'l-İslâmiyye bi-Necd ev Vehhâbiyyetü'l-Yevm* ismiyle kaleme aldığı ve *Necd el-İhvan Fırkası veya Bugünkü Vehhabilik* ismiyle Osmanlıca'ya çevrilen eser, hususen İhvan hakkında yazılmış birinci el bir kaynak olması sebebiyle büyük önem arz etmektedir. Tezimizin asıl konusunu oluşturan bu eser, İhvan Fırkası'na ait genel bir tarihi kronoloji vermekten daha ziyade, eserin kapağında da belirtildiği üzere, “dini, ahlâki, ictimâî ve siyâsi” bilgiler içermektedir. Bu malumatı müellifin bizzat müşahade ederek tespit etmiş olması, eserin kıymetini şüphesiz ki artırmaktadır. İhvan'ın yaşam alanı olan hicrelerin yapısı, evlerin mimarisi, gündelik hayatlarını nasıl sürdürdükleri ve geçimlerini nasıl sağladıkları eserde yer alan ictimâî bilgilerdir. Bedevilerin, İhvan öncesi dini yaşantılarıyla İhvan'a

katıldıktan sonraki dini yaşantıları arasındaki farkların, müellifin bizzat şahit olduğu çarpıcı örneklerle ortaya koyulması, eserdeki dini ve ahlâki bilgileri oluşturmaktadır. Yine İhvan Fırkası'nın idari ve askeri teşkilat yapılanmalarının anlatıldığı bölümler, fırkanın siyâsi yapısı hakkında bizleri aydınlatmaktadır. Müellif, eserinin yazımı esnasında, Hicaz'ı ele geçirmek için çalışmalara başlamış olan İbn Suûd'dan, kendisinin ve ümmetin beklentilerinin neler olduğunu anlatarak eserini sonlandırmıştır.

Tezimizin ikinci bölümünde ele aldığımız İhvan Fırkası ve Suûdi Arabistan'ın kuruluşu, Futeyyih'in risalesi ışığında, diğer kaynaklardan da istifade edilerek, daha geniş bir şekilde işlenmiştir. İhvan'ın kuruluşuna giden süreç ve bu süreçte İbn Suûd'un kazandığı başarıların anlatımıyla başlayan bu bölüm, İhvan'ın kuruluşu ve gelişimi ile sürmektedir. Sonrasında, Futeyyih'in risalesinde takip ettiği yöntem üzere devam edilerek, İhvan'ın sosyal, dini, siyasi ve askeri yapısı hakkında daha kapsamlı bilgiler verilmiştir. Futeyyih'in risalesinin yazımından sonra gerçekleşmesi sebebiyle risalede yer alma imkanı bulmayan, İhvan'ın yaptığı son fetihler ve ardından İbn Suûd'a karşı başlattıkları isyan sonucu tasfiyelerinin anlatımıyla tezimiz son bulmuştur.

قل هذه سبيلي ادعوا الى الله على بصيرة انا ومن اتبعني و سبحانه الله

وما انا من المشركين

[قرآن کریم]

• مقدمه •

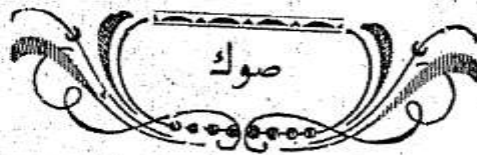
تمهید : بشرک یراد یلشی اعتباریله فرداً اولسون، مجتمعاً اولسون متعدد بغایه و املر پیشنده بتون حیاتی امرار اینسکه مفطوردر . استعداد و قابلیت ایله متناسب تنوع ایدن بوغایه و املرک و استحصالی اوغورنده توسل ایدیلن بالمله وسائط و اسبابک تعدد و کثرتنه رغماً مرجع و منتهاسی بر نقطه یه معطوف، ثابت و لایتحول بر نه هدفه طوغری متوجهدر . سعادت ، سعادت ، سعادت بو قدر .
ماده و معنی بتون حسیاتک، بو غایه نک نوالنه محتاج و بویله بر احتیاجک هر کونا مشکلات و موانعه رغماً تدارک و استحصالنده، ساعی و متبشدر ...

بزم بوراده ، ادیان نقطه نظرندن هیئت اجتماعیه نک باعث فوز و سعادت حقنده اصل مقصد و موضوعمه طائد بعض اسباب و نقاطی تدقیق ایدلم : فی الحقیقه بشرک سعادت ، اضطرار و سائق طبیعیه قوریلان جمعیتلرده مند مجدر . و بر جمعیتک سعادت اول جمعیت افرادینک علم و عرفانله افکارینی تنویر ، خلق و اخلاقلرینی تزکیه و اصلاح ، امنیت و سلامتلرینی و حضور ، راحتلرینی تأمین ، و مشروع بر صورتده ماده و معنی حر و سربست یشاملرینه وابستهدر .

و عمل بزدن همت، اقتدار و حسن تدبیر متنفذ بویوکار میزدن، و جمله مزك
توفیقاتی ده خالق القوی دن بکیرکن؛ غیرت و حمیت دینیہ سنه حیران اولدیغم
متعدد مادی یار دیمار یله و بویوک معامله دلنوزانه سیله بنی بحر احسانه
غرق ایدوب الی الابد کندیسنه مدیون منت و شکران براقان
(فائده دن خالی اولمیان) شو کوچوچوک اثرمک نشر و طبعنده یگانه
سبب اولان تمثال شیمت و مروت کرمانی زاده السید الحاج حافظ
محمد علاء الدین بکه ابدی منتدار لغمله حسیان شکر کذارانه مک تقدیمه
وجیهه عد ایدر ختم کلام ایلرم .

آنقره ۱ محرم ۱۳۴۳

۴۰۲. فتیح

KAYNAKÇA

- Abdullah b. Muhammed b. el-Bessâm, *Tuhfetü'l-Müştâk fî Ahbâri Necd ve'l-Hicaz ve'l-Irak*, Kuveyt, 2000.
- Almana, Mohammad, *Arabia Unified*, London, 1982.
- al-Âlûsi, Mahmûd Şükri, *Târîhu Necd*, Kahire, 1343.
- Armstrong, H.C., *Arabistan Kralı'nın Yaşam Öyküsü: Abdülaziz bin Suûd*, Çev.: Aldemir Gülsüm, İstanbul, 2007.
- Ataman, Muhittin & Kuşcu, Yurdanur, "Suûdi Arabistan'daki Siyasal ve Toplumsal Hareketlerin Gelişimini Etkileyen Faktörler", *Alternatif Politika*, 4/1 (26 Şubat 2012), s.1-25.
- Attâr, Ahmed Abdulğafur, *Sakrû'l-Cezîre*, Cidde, 1384.
- Beg, Muhammad Abdul Jabbar, "The Foundation of The Modern State of Saudi Arabia", [*Kingdom of Saudi Arabia in 100 Years*, ed.: Fahd al-Semmari, Riyad, 2008] içinde, s.87-103.
- Benoist-Mechin, Jacques, *Arabian Desnity*, Fransızcadan çeviri: D.Weaver, London, 1957.
- Bilge, Mustafa L., "Suûd b. Abdülaziz", *DİA*, C. 37, s.578.
- Bodur, H. Ezber, "Vehhabi Hareketi ve Küresel Terör", *KSÜİFD* 2 (2003), s.7-20.
- Büyükkara, Mehmet Ali, *İhvandan Cüheyman'a Suûdi Arabistan ve Vehhabilik*, İstanbul, 2010.
- _____ "Vehhâbîlik", *DİA*, C. 42, s.611-615.
- Cook, Micheal, "Muhammed b. Abdülvehhâb", *DİA*, C. 30, s.491-492.
- Dame, Louis P., "Four Months in Najd", *The Moslem World*, 14 (1924), s.353-362.

- Emecen, Feridun, "Abdülaziz b. Muhammed", *DİA*, C. I, s.193-194.
- Esed, Muhammed, *Mekke'ye Giden Yol*, çev: C. Koytak, İstanbul, 2011.
- Facey, William, *Riyadh, The Old City*, London, 1992.
- el-Fahrî, Muhammed b. Ömer, *el-Ahbâru'n-Necdiyye*, Riyad, t.y..
- Fığlalı, Ethem Ruhi, *Çağımızda İtikadî İslâm Mezhepleri*, İstanbul, 2001.
- Futeyyih, M. Muhammed, el-Medenî, *Necd el-İhvan Fırkası veya Bugünkü Vehhâbilik*, İstanbul, 1343.
- Gouldrup, Lawrence, "The Ikhwân Movement of Central Arabia", *Arabian Studies*, 6 (1982), s.161-169.
- Gözüberk, Yusuf İskender, "*Arşiv Vesikaları Işığında İlk Vehhabi Devleti*", Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2006.
- Habib, John S., *Ibn Sa'ud's Warriors of Islam*, Leiden, 1978.
- Helms, Christine Moss, *The Cohesion of Saudi Arabia: Evolution of Political Identity*, London, 1981.
- Howard, David, *King Ibn Saud (1880-1953): Founder of Saudi Arabia*, y.y, t.y..
- Hülagü, M. Metin, "İngilizlerin Hicaz İsyanına Maddi Yardımları", *Belleten*, Cilt:LIX/Sayı:225, (Ağustos-1995), s.139-154.
- Hüseyin b. Gannâm, eş-Şeyh, *Târîhu Necd*, neşr: Nasûriddin el-Esed, Beyrut, 1985.
- Hüseyin Hüsnü, *Necd Kitasının Ahvâl-i Umûmiyyesi*, İstanbul, 1328.
- İbrahim b. Salih b. İsa, *Târîhu Ba'zi'l-Havâdisi'l-Vakia fî Necd*, Riyad, 1966.
- Kay, Shirley & Basil, Malin, *Saudi Arabia, Past and Present*, London, 1979.

- Kostiner, Joseph, *The Making of Saudi Arabia 1916-1936: From Chieftaincy to Monarchical State*, New York&Oxford, 1993.
- Kurşun, Zekeriya, *Necid ve Ahsa'da Osmanlı Hakimiyeti*, Ankara, 1998.
- _____ "Necid", *DİA*, C. 32, s.491-492.
- _____ "Suûdiler", *DİA*, C. 37, s.584-587.
- _____ "Suûdi Arabistan", *DİA*, C. 37, s.581-584.
- Kurt, Halil, "Suûdi Arabistan", *DİA*, C. 37, s.580-581.
- Lacey, Robert, *The Kingdom*, London, 1981.
- Lawrence, T.E., *Evolution of a Revolt: Early Postwar Writings of T.E. Lawrence*, ed.: Stanley Weintraub and Rodelle Weintraub, London, 1968.
- Laoust, Henry, *İslâm'da Ayrılıkçı Görüşler*, çev.: E. Ruhi Fırlalı- Sabri Hizmetli, İstanbul, 1999.
- Louis Alexandre Olivier de Corancez, *The History of The Wahabis*, ing. çev.: Eric Tabet, Lübnan, 1995.
- Menoret, Pascal, *The Saudi Enigma a History*, İng. Çev.: Patrick Camiller, London, 2005.
- el-Mesud, Halife b. Abdurrahman, *Mevkifu'l-Kaviyyi'l-Münevviye mine'd-Devleti's-Suûdiyyeti's-Sânî*, Riyad, 2005.
- Meşkûr, Cevad, *Mezhepler Tarihi Sözlüğü*, Ankara, 2011.
- Meulen, D. Van Der, *The Wells of Ibn Sa'ud*, London, 1957.
- Mudî bint Mansur b. Abdülaziz, *el-Hicre ve Netâicuhâ fî Asri'l-Melik*, Beyrut, 1993.
- Osman b. Bişr, *Unvânü'l-Mecd fî Tarihi Necd*, Riyad, 1982.

Öz, Mustafa, "Muhammed b. Abdülvehhâb", *DİA*, C. 30, s.493-494.

_____ *Başlangıçtan Günümüze İslâm Mezhepleri Tarihi*, İstanbul, 2011.

Philby, H.Sj.B., *Arabian Jubile*, London, 1952.

_____ *Sa'udi Arabia*, London, 1955.

_____ *The Heart of Arabia: A Record of Travel&Exploration*, London, 1992.

al-Rasheed, Madawi, *Politics in an Arabian Oasis; The Rashidis of Saudi Arabia*, New York&London, 1997.

_____ *A History of Saudi Arabia*, New York, 2003.

er-Reyhânî, Emin, *Ibn Sa'oud of Arabia: His People and His Land*, London, 1928.

_____ *Târîhu Necdi'l-Hadîs*, Beyrut, 1988.

Rodionov, Mikhail, "The First and Second Saudi States as Reflected in Russian Journals of the Time", [*Kingdom of Saudi Arabia in 100 Years*, ed.: Fahd al-Semmari, Riyad, 2008] içinde, s.7-37.

Said, Emin, *Târîhu'd-Devleti's-Suûdiyye*, Riyad, t.y..

Sarıkaya, Mehmet Saffet, *İslâm Düşünce Tarihinde Mezhepler*, İstanbul, 2009.

Soy, H. Bayram, *Arap Milliyetçiliği: Ortaya Çıkışından 1918'e Kadar*, *Bilig*, 30 (2004-Yaz), s.173-202.

eş-Şâhid, es-Seyyid Muhammed, "Muhammed b. Suûd", *DİA*, C. 30, s.570-571.

Şeker, Fatih M., *Osmanlılar ve Vehhâbilik*, İstanbul, 2007.

Talib, Muhammed Vehim, *Târîhu'l-Hicazi's-Siyasî 1916-1925*, Beyrut, 2007.

Troeller, Gary, *The Birth of Saudi Arabia*, London, 1976.

Vassiliev, Alexei, (Vasiliyev, Aleksi), *History of Saudi Arabia*, New York, 2000.

_____ *Târîhu Arabiyyeti's-Su'ûdiyye*, Beyrut, 1995.

Wahba, Sheikh Hafiz, *Arabian Days*, London, 1964.

al-Yassini, Ayman, *Religion and State in the Kingdom of Saudi Arabia*, Colorado, 1985.

Yavuz, Hulusi, "Abdülaziz b. Suûd", *DİA*, C. I, s.194-195.

Yıldız, Hakkı Dursun, "Arabistan", *DİA*, C. III, s.252-258.

Yıldız, Harun, *Din Siyaset ve İdeoloji, Haricilik Düşüncesinin Doğuşu*, Samsun, 1999.

ez-Zirikli, Hayreddîn, *Şibhu'l-Cezîre fî 'Ahdi'l-Melik 'Abdulazîz*, Beyrut, 1985.